

GAGAUZLARA DAİR . I

Abdulkerim Dinç

**(Birkaç yazı, makale ve tebliğler ve öykü gibi bir yazı)
(Erzurum - 2014)**

Gagauzlara Dair - 1

Abdulkerim Dinç

Gece Kitap: 01 • Edebiyat: 01
Editör • Doç. Dr. İsmail Doğan
Çevirmen • Abdulkerim Dinç
Kapak Tasarım - Dizgi • Ferhat Çakır
Birinci Basım • © Şubat 2014
ISBN • 978-605-4811-66-3

© copright

Bu kitabın yayın hakkı Yason Yayıncılık' a aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

GECE KİTAP, Yason Yayınevi Yan Kuruluşudur.

İleri Akademi
Degol Caddesi 45/F
Sertifika No: 25486
e-posta: yasonyayincilik@gmail.com
www.altinpostyayincilik.com

Baskı & Cilt
Sözkesen Matbaacılık
(0.312) 395 21 10
Sertifika No: 13268

İÇİNDEKİLER

1. Merhaba
2. Gagauz Destanları Üzerine
3. Gagauz Halk Edebiyatında Dobruca ve Tuna Hatıraları
4. Gagauz Destanlarında Köroğlu
5. Gagauz Folklorunda Ölüm
6. Gagauz Türklerinde Mezarlık Ziyaretleri
7. Gagauz Halk Takviminde Ölüme Dair İnanmalar ve Adetler
8. Gagauz Sesi Gazetesinin Takvim Eki'nden Dikkatle Gagauz Halk Takvimi Üzerine
Notlar
9. Gagauz Medyası
10. GRT - Bir Radyo Konuşması (Çocuk İsimleri Üzerine)

İZLENİMLER

11. MARI KIZ (Türkü sözü)
12. Gagauzyada Kadın Olmak
13. Gagauzyada Kadın Olmak
14. Bir Akşam
15. Horu
16. Tanya

MERHABA...

TİKA görevlendirmesi ile 16 ay kadar (24 Mart 2001 –15 Temmuz 2002) Moldova Cumhuriyeti, Gagauz Yeri, Komrat Devlet Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak Türk Dili ve Edebiyatı dersleri verdim. Bizler için adeta Kafdağı'nın ardındaki bir dünya olan Sovyetlerin, bir parçası Moldova'da bulunmak her zaman heyecanlandırdı beni. Moldova'yı, Moldovanları, Gagauzları, Bulgarları, Ukraynaları, Rusları daha yakından tanıyabilmek için köy köy dolaştım. Gagauzya'da dil problemi olmadı. Zira, aynı dili konuşuyorduk. Gagauz Yeri'nde, Gagauzlarla birlikte yaşayan Bulgarların, Moldovanların, Rusların da Türkçe bilmeleri şaşırtmadı beni. Zaman geçtikçe, Gagauzlarla aynı kültürü yaşadığımızı gördüm. Sadece Gagauzlar değil, diğer halklarla da aradaki din farkına rağmen kültürel benzerlikleri görmek, gönülden bir yakınlık yarattı bende.

Moldova'da görevde iken sunduğum bir projede, Karadeniz coğrafyası müziklerinden ve danslarından yola çıkarak, bir altın halkanın, Karadeniz etrafına tespil taneleri gibi dizilmiş kültürlerin benzerliklerini, yakınlıklarını bulmayı hayâl ettim. “Ezgilerin İzinde” adını verdiğim bu proje şu görüşlerden yola çıkıyordu:

“Kültürlere, harita üzerinde sınır çizmek mümkün değildir. Kültürler, tarih içinde birbirlerinden etkilenmiş; alış verişte bulunmuşlardır. Görünüşlerinin değişmesine rağmen ritüellerden, mutfak kültürüne, etnoğrafik ürünlere, mimariye, duyuş ve davranış biçimine, adet ve geleneklere kadar komşu kültürlerde benzer yahut yakın motiflere, unsurlara rastlamak mümkündür. Farklı kültürler üzerinde arkeolojinin metodlarından istifade edilerek yapılacak çalışmalar bizi orijinal kültürlere götürecektir. Özellikle halk dansları, halk

müzikleri bu anlamda üzerinde durulması gereken alanlardır.

“Diğer önemli bir konu, milletleri, halkları tarih kitaplarından tanımak, anlamak mümkün değildir. Bir milleti, onun maddi ve manevi yaratmaları olan kültüründen tanıyıp, anlayabiliriz. Tarih kitaplarının uzaklaştırdığı milletleri, kültürler, sanat yaklaştırabilir ancak.. “

Moldova’da bulunduğum süre içerisinde, Moldovan, Romen, Bulgar, Gagauz halk danslarını ve halk müziklerini yakından izlemek imkânını elde ettim. Bir edebiyatçı olmama rağmen; bu kültürlerin müzikleri ve halk dansları ile Türk halk müziği ve halk dansları arasındaki benzerlikler, ortak motifler, benzer figürler dikkatimi çekti.

Sovyetlerin dağılmasından sonra, Karadeniz coğrafyasındaki devletler arasında ekonomik işbirliğini geliştirecek çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaları halklar seviyesinde destekleyecek; milletleri birbirine yaklaştıracak kültür ve sanat çalışmalarına da ihtiyaç vardır.

Bu cümleden olmak üzere, Karadeniz coğrafyasını yakından tanınması gereken Tika’nın tecrübeleriyle, Trt’nin imkânları birleşerek “Ezgilerin İzinde” başlığı altında; ezgilerden ve halk danslarından yola çıkarak Karadeniz halklarının manevî kimliğini ortaya koyacak; kültürler arasındaki benzerlik ve yakınlıkları gösterecek bir belgesel çalışması yapılabilir. Karadeniz coğrafyası televizyonları ve uzmanları ile yapılacak ve internet ortamına da aktarılacak bu belgesel çalışma, sadece Türk seyirci esas alınarak değil; özellikle Karadeniz halkları olmak üzere dünya televizyonları hedeflenerek hazırlanabilir. Türk halk müzikleri ve dansları esas olmak üzere, mesela Balkanlardan başlamak üzere bütün Karadeniz coğrafyası taranarak ezgilerin, dansların kaynakları, hikayeleri, melodi-figür özellikleri, sosyal-kültürel boyutları farklı kültürlerdeki uzantıları, mitolojik hikayeler, efsaneler, çeşitli anlatımlar diğer kültürel motifler ve hayat tarzları,

coğrafyanın sunduğu imkân ve zenginliklerle beslenerek seri belgesel yapılabilir. Yukarda ifade ettiğim gibi eğer bu çalışmada müzikologlar, kareograflar ve sahanın uzmanları, arkeolojinin metodlarıyla, kültürlerin tarihi katmanları üzerinde derinlemesine ortaklaşa çalışma yaparlarsa halkların yakınlaşması sağlanmış olacaktır.

Uzun sürecek bir ön araştırma gerektiren bu belgeselde, Türk uzmanlar yanında, mesela, Moldovan, Gagauz, Bulgar, Yunan, Boşnak, Makedon, Romen, Ukraynalı, Rus, Gürcü... müzikolog, kareograf ve folklor uzmanlarıyla ortaklaşa çalışmaya ihtiyaç vardır. Karadeniz ülkelerinde yapılacak belgesel çalışması esnasında bu halkların kimlikleri, yapıları daha yakından incelenebilir.

“Ezgilerin İzinde” gibi çalışmaların milletleri birbirine yaklaştırmada, barışı sağlamlaştırmada, ekonomik ve ticari işbirlikler kadar, hatta çok daha önemli olduğu kanaatindeyim.”

Bu projeden neden bahsettim. Bugün iki ülke, Türkiye ve Moldova arasında tesis edilmiş bulunan dostluk ortamını ekonomik, ticari planda daha çok geliştirmeye; ama daha önemlisi, halkların ruhu olan kültürlerde buluşturmaya ihtiyaç vardır. İki ülkenin halkları arasında din farkına rağmen, büyük bir kültürel yakınlık bulunduğu inanıyorum. Bu yakınlığı, sinema, tiyatro, müzik, edebiyat, dans.. gibi sanatlarla geliştirmeye ihtiyaç vardır. İki ülkenin televizyonları arasında gerçekleştirilecek işbirliği ile iki dost yüz karşı karşıya gelecektir.

Türkiye ile Moldova arasındaki ilişkiler gelişmek mecburiyetindedir. Bu gelişme iki ülke için de; daha çok Türkiye'nin bu coğrafyadaki menfaatleri bakımından önemlidir. Moldova halkının Türk toplumuna karşı duyduğu yakınlık, sevgi iyi değerlendirilmelidir.

Moldova'da bulunduğum süre içerisinde Gagauz toplumunun hayatı ile ilgili çalışmalar yapmak istedim.

Gagauzlarda Ölüm Adetleri ve Halk Takvimi üzerine köy köy dolaşarak derleme çalışmaları yaptım. Henüz çalışmalarım tamamlanmış değil. Destek bulabilirsem, Gagauz Yeri'nde Vulkanesti yöresi ve Ukrayna'nın Odesa bölgesinde derleme çalışmalarımı devam ettirmek istiyorum. Ortaya çıkacak çalışmayı bilim adamlarının dikkatlerine sunacağım.

Ezgilerin İzinde projesinde olduğu gibi, ritüellerin, adetlerin, inanmaların benzer yahut farklı kültürlerdeki görünüşleri, bizleri kültürlerin ruhuna, oradan da ortak duyuş tarzına götürecektir. Daha da önemlisi, tabiat karşısında insana...

Gagauzlar, coğrafya değişimlerine rağmen yüzyıllarca toprağa bağlı olarak yaşamış; çiftçilik ve hayvancılıkla geçinen bir halktır. Sovyetler döneminde de endüstri ve sanayinin girmedığı Gagauzya'da, Gagauzlar bilinçli olarak tarım ve hayvancılığa mahkûm edilmişlerdir. Esasında Tirespol bölgesi hariç Moldova halkları tarım ve hayvancılığa mahkûm edilmiştir.

Yüzyıllar boyunca azınlık psikolojisiyle kendi kabuğuna çekilen, köylerde, tarlalarda dillerini ve kültürlerini büyük bir titizlikle muhafaza eden Gagauzlar, hürriyetleri kısıtlandığı, dillerinin fonetiğine uygun alfabeyle yazma imkânı tanınmadığı için kendi romanlarını, tiyatrolarını, sinemalarını yaratamamışlardır. Emekleme hâlindeki şiirleri de ancak Dimitri Karaçoban'la başlar. Bugün millî romantik duyuş tarzıyla eser veren ressam Dimitri Savastin, heykeltıraş Tanas Karaçoban, kompozitör Dimitri Gagauz..çağdaş sanat dünyasında yer edinmeye çalışan Gagauz sanatçılarıdır. Dikkat edilirse, Gagauzların bütün edebiyatları folklor ürünlerinden öte gitmez. Edebiyatlarındaki kısırlığa rağmen, Gagauzların zengin bir folklorla sahip olduklarını söylemek mümkündür. Hakim kültürlerden etkilenmiş olmalarına rağmen, orijinal kültürlerini; kolektif şuuraltının yüzyıllardır muhafaza ettiği

kültür mirasını bir hazine gibi muhafaza etmişlerdir. Sadece Gagauz Halk Takviminden yola çıkarak bu topluluğun kültür kaynaklarına inmek; ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğunu görmek mümkündür.

Gagauz Türklerini çok iyi tanımak, anlamak mecburiyetindeyiz. Gagauz Türklerinin umudu Türkiye'dir. Ancak, Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanlığından sonra, bu kardeşlerimiz ihmâl edilmiştir. Gagauz Türklerinin kültürleri, folklorları, binlerce yıllık Türk kültürü hakkında fikirler verecek mikro laboratuvarı adeta...

Gagauzların geleceğini, şaşkınlık içinde bulunan Gagauz aydınlardan önce Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünmesi gerekir. Dışişleri Bakanlığımız ileri görüşlülükle Ukrayna'nın Odesa şehrinde bir Konsolosluk açmıştır. Bu bölgede 40 binden ziyade Gagauz Türkü yaşamaktadır. Odesa ve Reni bölgesi Gagauzları ile Gagauz Yeri Gagauzları, Sovyetler Birliği zamanında adeta bıçakla ortadan ikiye bölünmüştür. İki Cumhuriyetin Gagauzları arasında iletişimin kurulmasında büyük menfaatler vardır.

Moldova'nın geleceği iyi hesaplanmalıdır. Moldova Cumhuriyeti Romanya ile birleşmek arzusundadır. Ancak, Romanya'nın önünde Avrupa Birliği gibi imkân durmaktadır. Romanya, aynı dili konuşup, aynı kültürü yaşadığı Avrupa'nın en yoksul ülkesi Moldova ile birleşebilir. Romanya ve Moldova birleşirse ki, hiç de uzak bir ihtimâl değil; Gagauz Yeri'nin kendi kaderini tayin hakkı vardır. Böyle bir durumda, Gagauzların stratejisi ne olacaktır. Romanya ve Ukrayna arasında sıkışmış, 200 bin nüfuslu, sanayisi, endüstrisi, yolları, elektriği, suyu olmayan bir Gagauz Cumhuriyeti mi? Veya, Moldova Cumhuriyeti ile birlikte, özerkliğini feda ederek kader birliği mi? Bu kader birliği Besarabya'daki Gagauz Türk varlığını yok edecektir.

Abdulkerim Dinç

Zaten, Sovyetler döneminde baskılar ve azınlık ruhu ile devam ettirilen Türk kültürü, Komrat, Çadır Lunga gibi şehirlerde yeni kuşaklarda yok olmaya başlamıştır.

Gagauz Türklerinin, ilerde Ukrayna sınırları içerisinde yaşayan Odessa bölgesi Gagauzları ile birleşme ihtimalleri üzerinde durulmalıdır.

Moldova Cumhuriyeti, Sovyetler Birliğinden ayrılıp bağımsızlığını ilân ettikten sonra tayin edilen ilk büyükelçilerimiz Ender Arat ve Mü'min Alanat beyefendilerin Gagauzlar üzerinde yarattıkları olumlu tesirler daha sonra inkıtaya uğramış; Gagauz Türkleri'nin Türkiye'ye bağlanan umutları, hayal kırıklığına dönüşmüştür.

Gagauz Türkleri, nüfusu, dinleri dikkate alınarak önemsenmeyebilir. Ancak, Gagauz Türklerinin haritadaki yerine bakılırsa; problemin sanıldığından daha büyük olduğu anlaşılacaktır. Ülkemizin Gagauz Türkleri'ne ilgisi Moldova Cumhuriyeti ile sınırlı kalmamalı; Ukrayna Cumhuriyeti'ndeki Gagauzlar da bu çerçeveye dahil edilmelidir.

Gagauz coğrafyasında, Rum Ortodoks Kilisesi, ABD destekli Protestan Kilisesi, Bahailer, Yehova Şahitlerinin yoğun faaliyetleri yanında Türkiye Cumhuriyeti tarihin omuzlarına yüklediği vazifeyi üstlenmelidir. Herkesten önce bu kardeşlerini sahiplenmelidir.

1934 yıllarında Atatürk'ün bu coğrafya ile ilgili politikası, Gagauz Türklerine ilgisi; projelerimize, çalışmalarımıza işaret, rehber kabul edilmelidir.

Abdulkerim DİNÇ

GAGAUZ DESTANLARI ÜZERİNE

“Ki Gagauzlar halis Türk soyundan gelmektedirler ve de eski zamanlarda Kavarna Balçık bölgesinde, Dobruca’da kendi padişahlıkları varmış ve şanlı bir hakanmış Dobrotiç (1354-1378)”

*Mihail Çakır/Bessarabkalı
Gagauzların İstoryası*

Muhterem Sadr, Muhterem âlimler, Gagauz söyleyişiyile pahalı dostlar...

İlim âlemi için böylesine anlamlı bir günde, sizlere büyük Türk çınarının küçük bir dalı olan Gagauz Türklerinin destanlarını tanıtmaya çalışacağım.

Gagauzlar, yoğunlukla Moldova Cumhuriyeti’nin güney doğusunda, **Gagauz Eri** denilen özerk bölgelerinde (Gagauzların tahmini nüfusu: 150.000) ve Ukrayna’nın Odessa ve Reni bölgesinde (tahmini nüfus: 40.000) ayrıca Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Kazakistan’da yaşayan Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup bir Türk topluluğudur.

Asırlarca Bizans, Osmanlı, Bulgar, Romen, Sovyet, Moldovan ve Ukrayna bayrakları altında varlıklarını ortaya koyamayan, sürülen, ezilen, horlanan, kullanılan, asimile edilmeye çalışılan bu küçük Türk topluluğu, azınlık psikolojisiyle sınıksız sarıldıkları dilleri gibi, kültürlerini de kıskançlıkla muhafaza etmişlerdir. Gagauz Türklerinin folklorunu, tabiatıyla kültürünü, dört katman olarak görmek

ve değerlendirmek gerekir:

1. Hristiyanlık öncesi kültürlerinden getirdikleri adetler ve inanmalar ki, hâlâ canlı bir biçimde devam etmektedir.

2. Hristiyanlık,

3. Komşu kültürlerin (Bulgar, Romen, Moldovan, Rus, Ukrayn) tesirleri ve

4. İslâmi tesir...

Gagauzlar, toprağa bağlı olarak yaşamış; çiftçilik ve hayvancılıkla geçinen bir halktır. Tarım ve hayvancılığa mahkûm edilen Gagauz Türkleri'nin yaşadığı Bucak yöresine Sovyet döneminde de sistemli olarak endüstri ve sanayi girmemiştir.

Yüzyıllar boyunca azınlık psikolojisiyle kendi kabuğuna çekilen, köylerde, tarlalarda dillerini ve kültürlerini büyük bir titizlikle, kutsal bir hazine gibi muhafaza eden Gagauzlar, hürriyetleri kısıtlandığı, dillerinin fonetiğine uygun alfabeyle yazma imkânı tanınmadığı için romanlarını, tiyatrolarını, şiirlerini yaratamamışlardır. 1930'lu yıllarda Mihail Çakır'ın Gagauz Türkçesi ile kaleme aldığı dua kitapları, sözlük çalışması ve Gagauz tarihinden (Bessarabkalı Gagauzların İstoryası) sonra Gagauz dilinde edebî faaliyetler ancak 1950'lerden sonra Dimitri Karaçoban'la başlar. Dimitri Karaçoban, Dionis Tanasoğlu, Nikolay Baboğlu, Todur Zanet, Todur Marinoğlu, Stefan Kuroğlu, Mina Köse, Stefan Bulgar, Petri Yalınç... millî romantik duyuş tarzıyla eser veren şâir ve yazarlarıdır. Gagauzlar, Düz Ava, Kadınca.. gibi halk dansları toplulukları (ansamble) ile halk ezgilerini ve danslarını, zorluklar içinde olsa da yaşatma gayretindedirler. Ressam Dimitri Savastin (Metem Savaşan), heykeltıraş Tanas Karaçoban, kompozitör Dimitri Gagauz... çağdaş sanat dünyasında yer edinmeye çalışan sanatçılarıdır. Edebî faaliyetleri 1950'lerden itibaren başlayan Gagauzların zengin

bir folklorlara sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Gagauz Türklerinin folklorları hakkında, V. A. Moşkof, Atanas Manof, Stefan Kuroğlu'nun eserleri dışında; Dionis Tanasoğlu, Gagauz folklor mahsullerini ve çağdaş edebî yaratmaları 1959 yılında **Bucaktan Sesler** isimli eserinde toplamış; daha sonra Nikolay Baboğlu'nun 1969 yılında neşrettiği **Gagauz Folkloru** isimli antolojisinde folklor mahsulleri bir araya getirilmiştir. Konumuzla ilgili olarak Lüba Çimpoes'in doktora tezi olan "**Gagauz Destanları**"nı da zikretmeliyiz. Mustafa Argunşah ve Harun Güngör, Gagauz Türklerini tanıtıcı, birkaç farklı baskı yapan eserlerinde Gagauz Folkloruna geniş yer vermişler; Nevzat Özkan, Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 12. cildinde çağdaş Gagauz edebiyatı yanında Gagauz folkloru ve edebiyatı hakkında araştırmacılara zengin malzeme sunmuştur. Sayfalarında Gagauz folkloru ve halk edebiyatına geniş yer ayıran Sabaa Yıldızı dergisi, Ana Sözü, Gagauz Sesi, Halkın Birlii gazetelerini de zikretmek gerekir.

Bugün elimizde Gagauz Türklerine ait, özellikle Ukrayna'nın Reni, Akimovka; Moldova'nın Çadır-Lunga bölgelerinden ve Kazakistan'dan derlenmiş destan parçaları bulunmaktadır. Gagauz Destanları hemen bütün folklor malzemesi ve şifahi halk edebiyatı mahsulleri gibi henüz tam derlenmemiş; tasnif edilip değerlendirilmemiştir. Elimizdeki derlemelerden Köroğlu, Tepegöz gibi destan parçalarının yanında; kaynağını tarihî olaylardan alan manzumeler de mevcuttur. Ballada türküleri olarak literatüre giren manzumeleri de Gagauzların trajik geçmişinin destanlaşmış manzumeleri olarak kabul etmek gerekir.

Elimizdeki destan parçaları Gagauzların yaşadıkları çok dar bir alandan tespit edilmiştir. Bu demektir ki, Gagauzlar içinde destanlar yahut destan parçaları için yeni derleme ve

araştırmalara vakit geçirilmeden ihtiyaç vardır. Dastan, epos, legenda olarak tanıtılan bu metinleri, yapıları, üslûpları ve motifleri bakımından tam bir incelemeye tabi tutmak hem Gagauz kültürünün mahiyetini izah edecek hem de Türk dünyasında Gagauzların yerini belirleyecektir.

Öncelikle, elimizdeki derlemeler için kullanılan terminoloji üzerinde durmak istiyorum. Dionis Nikolaeviç Tanasoğlu, 1990 yılında Kişinev’de yayımlanan Ana Dili (5) isimli ders kitabında Geroyluk (1) Eposu, yani Dastannar başlığı altında destan ve epos kavramlarını izah eder.

EPOS: (Grek – epos- laf, annatmak) Folklor yaratmalarından bir soy (legendalar, dastannar, masallar, türküler), angısı annader çoktan olmuş işler için, haliz geroyluk için, büülü de işler için.

GEROYLUK EPOSU (DASTANNAR) Annader halkların istoriyalarından en büyük, sayımlı olmuşları, artistik kolaylıkların yardımınan.

Türk halklarında var zengin geroyluk eposu da, angısının dastannarında gösteriler çok eski zanannardan buyanı türlü, geroyluk olmuşları (geroy lat., heros –girgin, yarialla), kavi hem girgin (2) batırların (3) yaptıkları, onarın düşleri titsi (4) hayvannarlan, dragonnarlan (5), insanı korumak için. Var geroyluk eposları, anadan bir batırın, hanın, girginin yaşamasını hem yaptıklarını. Böle eposlar; dastannar, legendalar türlü halklarında var: “Oğuz-name” (Oğuz – han için hem Oğuzlar için dastannar) Köroğlu (girgin hem kavi bir batır için, savaşı için), Manas, Alpamıs h.b. bunar hepsinin Türk halkların zenginlikleridir, istoriyasıdır, bizim de, Gagouzların da. Gagouz folklorunda da var bütün Türk geroyluk eposundan kalmalar; (haliz “Oğuz-nâmeden), zere onun dastannarı annaderlar Oğuzlar için –bizim

dedelerimiz için, onarın büyük Oğuz-Hanı için. Bize de o lazımnı, üretmeli, faydalıdır.

Geroyluk eposu (Dastannar) aazdan sölenemişler instrument çalgısınan barabar (kobuz, kauş, kemençe). Onar pek uzunmuş –üzlerlen piet. Onarı çalannara dermişler akın, pietçi h.b. (s.66-67)

Türkçede Destan kavramını izah eden Nihad Sami Banarlı (Resimli Türk Edebiyatı, cilt:I) Legenda için: “Tarihten önce veya tarihin kuruluş asırlarında söylenen efsanelerdir” derken; Epope için: “Daha çok tarih devirlerindeki kahramanlar veya kahramanlıklar hakkında söylenen destanlardır” tarifini yapar ve Türkçede destanın, hem legende hem de epope karşılığı olduğuna dikkat çeker. Banarlı’nın destan tarifi, Dyonis Tanasoğlu’nun tarifi ile benzerlik gösterir.

Siz değerli bilim adamlarına derlemelerle tespit edilmiş destan parçalarını tanıtmaya çalışacağım.

Kazakistan Gagauzlarından derlenen **Dengiboz** destanı, “Su Aygırı” efsanesi, Köroğlu destanı ve Dede Korkud hikâyelerinden Bamsı Beyrek’ten izler taşır. Hatta Dengiboz destanı için, Bamsı Beyrek hikâyesinin bir varyantı diyebiliriz. Destanın kahramanı genç tarafından üç yılda yetiştirilen Dengiboz, olağanüstü özellikler gösterir. Dengiboz, suya bastığı an kuru toprak çıkarır; kazığımı sökerek sahibini uyarır; onunla konuşur. Akkavak padişahının kızının, kendisiyle evlenmek isteyen 39 gencin kafasını kesmesi; kahramanımızın kırkıncı kişi olacağı; kervandan haber alma; güvercinle haber gönderme, üzerinde durulması gereken motiflerdir.

Destanın hikâyesi kısaca şöyledir: Kahramanımız, ihtiyar bir adamın sattığı üç taydan en zayıf olanını satın alır. Dengiboz adını verdiği tayı üç yıl yetiştirir. Olağanüstü özellikler gösteren Dengiboz, suya bastığı anda kuru toprak çıkarmaktadır.

Genç adam, Akkavak Padişahının kızıyla yarışa girer. Bu yarışlarda kızı yenen onunla evlenecektir. Akkavak Padişahı'nın kızı, böyle yarışlarda otuzdokuz gencin kellesini kesmiştir. Kırkıncı kelle Dengiboz'un sahibi kahramanımız olacaktır.

Yarışlarda Akkavak Padişahının kızı hileler yapar. Mesela, kuş avlamaya çıktıklarında Genç adama şarap içirip sarhoş eder ama kendisi su içer. Dengiboz, bağlandığı kazıktan kurtulur ve insan gibi konuşarak sarhoş olan sahibini uyandırdığı gibi kendisine nasıl binmesi gerektiğini de öğretir. Bir kamçı Dengiboz'a, bir kamçı kıza vuran Genç, kızdan çok kuş vurur. Akkavak Padişahının kızının kuş avında kullandığı tüfek de hilelidir. Muhafızlar, Padişahın kızının verdiği tüfeğin yerine genç adama farklı bir tüfek verirler ve delikanlı üç kuş vurur.

Genç kızın güreşmek için üzerine giydiği kıyafet de büyülüdür. Genç, eğer kızın kıyafetine bakarsa büyülenecek ve bütün kuvveti yokolacaktır. Yaşlı bir kadın, Genç kızın hilesine delikanlıya söyler. Ertesi sabah kendisini güreşmek için çağırmaya gelen kızı, kıyafetine hiç bakmadan tuttuğu gibi yıkar.

Akkavak Padişahının kızı ile evlenen Genç, ülkenin sınırlarını dolaşırken, Türkmen padişahı, Delikanlıyı kaçıtır ve yedi yıl tutsak eder. Ancak, Türkmen Padişahı, tutsak Genç'i çok sevmiştir; bu yüzden serbest bırakır. Genç, zindanın önünde dururken oradan geçen bir kervandan aynen Bamsı Beyrek hikâyesinde olduğu gibi memleketinden sual eder.

“Te o geçiy kervan. O görüy kervanı da diy onara:

-Be, vatan oldu bize, bu zından taşı.

Be, nerden çocuklar, hey, gelir-gelişiniz,

Nerden alırsınız bu kumaşı,

Alır da satarsınız?

Ben yatırım bu yastıylan,
Kılıcım durıy da küfü da pasıylan

Kervandan:

-Bizim gelişimiz, çocuk, hey,
Özü da elinde.

Biz bu kumaşı Hind içinden alıruz,
Alır da satırız.

Çocuk:

-Çok selemnar götürersiniz padişah bubama,
Nice gördünüz ayler (ağalar), öle de söleniz!

Kervandan:

-Çocuk, hey, buban indi (di) tahtından.
(H)en küçük kızkardaşın geçirdi düne de halinden.
Koca ninen mahrum kaldı iki de gözünden.

Zindandan çıkan Genç, atı Dengiboz'u çağırır. Bu sahne de, Dede Korkut hikâyelerindeki benzer sahneleri çağırıştırır.

“Çocuk, çıkıp zindandan:

Dengibozum, Dengibozum,
Dön beri üzünü de göremem,
Kurttur kulaazı,
Çatık kaşları.

Gitti elimizden Akkavak kızı.

Dön geri, dön, üzünü de göreim,
İkilip ikileim (eğilip eğileyim), dizini de tozunu da sileim,
Sarılaim-sarmaşaim gözünü de öpeim.”

(Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 12 (Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı), Kültür Bakanlığı, 1999-Ankara, s.239)

Memleketine gitmek isteyen Gençle, Türkmen Padişahının Kızı da gitmek ister. Delikanlıya bir güvercin verir. Sınıra vardığı zaman güvercini gönderecek ve kız da peşinden gelecektir. Genç, sınıra geldiği zaman güvercinin kafasını koparır; atı Dengiboz'u çağırır. Dengiboz ve sahibi kavuşurlar.

Tepegözler destanı, Dede Korkud hikâyelerinden Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi hikâyesi ile büyük benzerlik göstermektedir.

Üç arkadaş çalışmak ve para kazanmak için çıktıkları yolda bir Tepegözle karşılaşır. Tepegöz, gençleri yanında çalışmak üzere ikna eder. Gençler Tepegöz'ün beşbin koyununa bakacaklardır. Tepegöz, mağarasına götürdüğü gençlerden birisine bakır kazandaki suyu kaynatmasını ve su kaynayınca kendisini uyandırmasını söyler. Genç su kaynayınca Tepegöz'ü çağırır. Tepegöz, genci kaynar suya daldırıp sonra yer. İkinci genci çağırır ve aynı şekilde onu da yer. Üçüncü genç de Tepegöz'ün çağırısı üzerine giderken kuzulardan birisi dile gelir ve Tepegöz'ün arkadaşları gibi kendisini de yiyeceğini; dikkatli olmasını tenbihler. Üçüncü Genç, kaynayan suyu Tepegöz'ün kafasına dökerek gözünü kör eder.

Gözü kör olan Tepegöz, genci yakalayabilmek için koyunları teker teker yoklayarak dışarı çıkarmaya başlar. Bunun üzerine aynı kuzu, bir koyun kesmesini, postunu üzerine geçirmesini ve bu suretle dışarı çıkmasını öğütler. Bir posta bürünerek kurtulan Genç, Tepegözün elinden aldığı sihirli yüzüğü kuyuya atar. Yüzüğün ardından kuyuya düşen Tepegöz'ün üzerine taşlar atarak Tepegöz'ü öldürür.

Dionis Tanasoğlu, **Köroğlu** destanını şöyle tanıtır: “*Türk halkların folklorunda var bir geroy, adı Kör-oglu. Onun girgin yaptıkları için düzülmüş güzel pietler, annatmak hem türkü.*

Neçin demişler ona Kör-oğlu?

Bobası onun Hasan, zorda kalıp, yanaşmış bir zengin hem fena beye beygir bakma. Beyin bir kere üfkesi çıkar Hasana da izin verer onun gözlerini çıkarsınlar. Adam kör kaler. Ama varmış onun bir oolu, adı Ali. Bu çocuk pek severmiş beygirleri. Bobosında varmış sade bir genç tay. O onu büüder da emin eder, ani kin çıkaracak hain beylerden kendi bobası için hem hepsi fikareler için. O girgin düşer onnarlan, ona toplaşer çok girgin yigitler da düzerler bir kavi asker. İnsan demiş ona girgin Kör-oglu (körün oğlu). Bu dastan Kör-oglu rasgeleer bizde de.” (Dionis Tanasoğlu, Ana Dili, Kişinev-1990, s.15)

Gagauzlardan derlenmiş Köroğlu destanının, “bir adam varmış” diye başlayan hikâyesi şöyledir: Adam, oğlunu çağırır yanına ve: “Bak te o hergele gelecek suya, hepsi beegirlee içee su, nereyi akee, akıntıya doru içerle. Bak angısı suya karşı içee, te o ürük olacak.” (Özkan, s.242) der

Çocuk babasının tarifine uygun beygiri alıp getirir. Padişah kendisine böyle bir beygir getirdiği için sinirlenir ve adamın gözlerini kör ettirir. Kör adam, oğluna der ki, yeraltında bir ahır aç ve o atı ahıra koy. Ama o yere asla ışık girmeyecek. Kör adam, atın sırtını sıvazlar ve hemen anlar ki küçük te olsa bir ışık sızmaktadır. Oğluna orayı kapattırır. Kör adam ve oğlunun yetiştirdikleri at, Padişahın bütün atlarını geçer.

Mariya Durbaylo tarafından, 1991 yılında Ukrayna'nın Reni bölgesinde Kotlovina köyünde, 1921 doğumlu Zinaida Dimçeva'dan derlenen **Aşık Gaarip** destanı, balaur gibi mitolojik varlık, kanatlı yılan ve olağanüstü at motifleri ile destan özellikleri göstermektedir. Ayrıca, destan kahramanının düğünde kemençe çalması ve sevgilisi tarafından tanınması ile

Dede Korkut'tan Bamsı Beyrek hikâyesini hatırlatmaktadır. Kemeççe ili anlaşma, sürgün edilme, gemiyle mektup gönderme de üzerinde durulması gereken motiflerdir.

Bu hikâyede, bir padişahın çok güzel bir kızı; halktan yoksul birisinin de güzel bir oğlu varmış. Zamanla bu kız ve oğlan birbirlerini sevmişler. Bunu haber alan padişah delikanlıyı ülkesinden sürer. Delikanlı onbir yıl ülkesinden uzak kalır.

Padişah, güzel kızını, Hasan beyin oğluna vermek ister. Büyük bir kedere kapılan kız, sevdiği delikanlıya bir mektup yazıp gemiciye verir. Liman liman dolaşan gemici sonunda Aşık Garip'i bulur ve kızın kederli mektubunu verir. Aşık Garip çaresizlik içinde çırpınırken ortaya "balaur" denilen mitolojik kanatlı bir yılan ve olağanüstü özellikleri olan atı ile bir adam gelir. Bunlar çok uzun mesafeleri kısa zamanda alırlar. Ülkesine gelen kahraman, Bamsı Beyrek hikâyesinde olduğu gibi, sevdiği kızın düğünün başladığını görür. Düğünün yapıldığı yere gidip Kemeççesini çalmaya başlar. Kız kemeçenin sesinden sevgilisini tanır. İki âşık birbirlerine sarılırken Hasan Beyin oğlu da çekilip gider.

Kamber , Türk dünyasından ortak motifler taşıyan çok iyi bilinen bir halk hikâyesinin bir varyantı Lüba Çimpoes tarafından derlenen ve edebiyat diline uydurulan **Garip Kamber** destanıdır. Metnin başında Gagauz folklorcusu ve bilim adamı Stefan Kuroğlu'nun, destan kavramı ve destan anlatma biçimine dair tespitleri bulunan bir yazısı vardır: "*Garip Kamber*" *Gagauz halkın novella dastanı, "Aşık-Garip" dastanın bir variantı. Dastannar –halkların harcanmaz zenginlikleri, angularını sular almaz, kumnar gömmez, vakutlar silmez. En palı folklor sedeflerini halk ürende taşır, palı uşaanı gibi koruer, sallangaç türküsünden ayırtmeer. Dastanı "Garip Kamber" Gagauzlar getirmiş Bucaa, Balkan erinden, açan diıştirmişler erlerini.*

İhtiarların annatmalarına göre, bizim dedeler “Garip Kamberi” saatlan türkü gibi çalarmış. Bu Gagauz dastanının parçası sefte “Bucak Sesleri” kiyadında 1959 ilde tipar oldu. Aaraya – araya, bu destanın taa birkaç parçasını bulduk. İzler gösterdi bize Çeşmeküünün da, nerede ellinci yıllarda geçindi türkücünün biri, ani dastanı bütüne bilermiş. Kazahstanı da, Zaporojie tarafını da, nerede umutlanırdık “Aşık Garibi” bulma. Bu umut aslı çıktı. Bu kiatta üze çıkareriz “Aşık Garibin” proza variantını, angısını yazdık Gagauz küüyünde Aleksandrovka Zaporojie taraflarında.

“Aşık Garib” – Oğuz halkların yaratması, angısı donattı başka milletleri de. Dastan “Garip Kamber” –onun bir sürek variantı. “

Çok zengin masal ve hikâye motifleri taşıyan **Şah İsmail** hikâyesi, baba oğul çatışması, baba tarafından oğlunun gözlerinin kör edilmesi gibi motifleri ile ilginç bir örnektir. Dede Korkut’tan izler taşımaktadır.

“1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı ile İlgili Bir Destan” başlığı ile tespit edilen 23 mısralık bu destan parçasında Anadolu türkülerinden özellikle Yemen türküsünün tesirleri görülen destan, savaşın trajik atmosferini bütün gerçekliğiyle çizmektedir. Muhtemelen, kopuş denen enstrümanla söylenen uzun bir destanın parçasıdır.

Bir destan olarak tanıtılan ve Mariya Durbaylo tarafından 1991 yılında Ukrayna’nın, Reni bölgesi, Katlovina köyünden, 1915 doğumlu Elena Bozacı’dan derlenen **Menevşe**; destan özellikleri taşımayan ve lirik bir türkü olan **Ak Asan** ile **Saşa** türkü formunda eserlerdir. **Destan Manileri** ezgi ile söylenen manilerdir. Bu küçük metinlerin ve manzumelerin destan parçası olma ihtimâlleri gözden uzak tutulmamalıdır.

Dastan Dizmek/Aalamak, savaşta oğlunu kaybeden bir ananın yaktığı ağıttır. Mariya Durbaylo tarafından 1991 yılında Ukrayna’nın Reni bölgesi Koldovina köyünde derlenen

Bezergan Destanı, Bender Oolu ve Şu Ayın Ardında başlıklı üç parçayı, destan parçaları olarak düşünebiliriz. **Dastan Dizmek/Aalamak**, savaşta oğlunu kaybeden bir ananın yaktığı ağıttır.

Şu Ayın Ardında başlıklı manzum parçaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum:

Şu ayın ardında ardında
Bir dolu filcan
Tefterimize e, yazıldı
Oniki bin can.
Ayın da ardında bir sarı yıldız,
Tefterimize yazıldı e
Oniki bin kız.
Vay analar, vay bobalar
Nicel dayandınız?
Burca boylar genç kardaşları
Genç boydaşları bir yola yazdılar.
Sali günü vay, anacım,
Aldılar asker, başıma iidirdiler
Al çufa kalpak bize.
Elimize verdiler tüfek.
Vay analar, vay bobalar,
Nicel dayandılar?
Burca boylar, genç kardaşlar,
Kana boyattılar.
Şu şinendir içinde
Horu çaarerlar,

Aneksinin da bir oolu var.
Onu da cenge alerlar.
Ak sayırın da üstünde
Bostan mı biter ?
Bizim gibi genç çocuklar cenge mi gider?
Barabanı pek düverdiler
Giderler ileri
Al bayrak dikerlerdi,
Dönerler geri.
Vay analar, vay bobalar
Nicel dayandılar?
Çayır çimen etişik,
Erler çiçeksiz kaldı.
Garip da analarımız
Evlatsız kaldı.
Vay analar, vay bobalar,
Nicel dayandımız.

Gagauz destanlarını tanıtmaya çalıştık sizlere. Sözlerime, Nikolay Baboğlu'nun balada türkülerinden ilham ile kaleme aldığı "**Oğlanın Legendası**" isimli uzun poeminin girişi ile son vermek istiyorum. Oğlanın Legendası'nı, Dimitri Karaçoban'ın şiirleri, Dimitri Savastin'in (Mete Savaşan) resimleri, Tanas Karaçoban'ın heykel çalışmaları ile birlikte düşünmeliyiz. Ancak 1950'lerden sonra edebî ürünlerini vermeye başlayan ve bir edebiyat yaratmaya çalışan Gagauzlar, ekonomik, politik ve psikolojik kuşatmalara rağmen, bir geçmiş, bir tarih, bir destan yaratma gayreti içindedirler. Başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere, Türk dünyasının, bu küçük kardeşe kucak açması tarihî bir

Abdulkerim Dinç

sorumluluktur. Ortodoks kilisesi ve tabiatıyla Yunanistan, Bulgaristan, Moldova, Rusya ve Amerika; Protestan Kilisesi, Bahailik, Yehova Şahitleri tarafından kimlikleri unutturulmaya çalışılan Gagauz Türkleri, sadece ilgi, yakınlık ve yardım beklemektedir.

Evet değerli dinleyiciler, sözlerimi Oğlanın Legendası isimli uzun poemin, manzumenin girişiyle bitiriyor, hepinizi hürmetle selamlıyorum:

Tuna senin suyundan,
Bir köprü düzerim bân.
Bir kavi köprü uzun
Eskili bana bulsun...
Götürsün beni derä,
O eski evellerä,
Nerede saklı kaldı,
Devlerin girgin adı
Eh, silsâm legendadan,
Pas tutmuş örtülerni
Eh görsäm, orda ne var,
Ne aslı, ne diil aslı.
Hem insäm da bakayım,
O derin asirlerä
Hem bulsam da açayım,
Ne diil belli bizlerä
Dedemä da sorayım,
Şatrasında durayım.
Da olsun canımduymuş
Bu günnär ne unutmuş.
O geçmiş zamannarı
O girgin olannarı (s.191)

(Nikolay Baboglu, İgnat Baboglu-Gagauz Literaturası.
Hrestomatiya, Chişinau. 1997)

Notlar:

1. Geroyluk: Kahramanlık
2. Girgin: Yiğit, cesur, atılgan
3. Batır: Kahraman
4. Titsi: Olağanüstü
5. Dragon: Ejderha

Kaynakça:

- 1.Nikolay Baboglu, İgnat Baboglu-Gagauz Literaturası.
Hrestomatiya, Chişinau. 1997
- 2.Dionis Tanasoğlu-Bucaktan Sesler, Kişinev, 1959
- 3.Dionis Tanasoğlu- Ana Dili 5, Kişinev, 1990
- 4.Nevzat Özkan-Gagauz Türk Edebiyatı, (Türkiye
Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 12, Romanya
ve Gagavuz Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı, Ankara,
1999
- 5.Nikolay Baboglu, İgnat Baboglu-Literatura Okumakları,
Kişinev, 1988
- 6.Harun Güngör, Mustafa Argunşah-Gagauz Türkleri
(Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı) Kültür Bakanlığı,
Ankara, 2002

GAGAUZ HALK EDEBİYATINDA DOBRUCA VE TUNA HATIRALARI

Saba yıldızı, “Çolpan”, “Kervan yıldızı”, nicä dä taa deyärdilär ona eskidän taa şafklı yanardı bu küün üstündä, sansın aydınnadardı bu becenarcıların bitki hazırlanmaklarını, angıları şamatalı, üfkeli hem kahrılı kalkınärlar tä duuma ocaklarından, da kervan uzaner Tunaya doru, alatlayarak.

(...)

Sora dädu Tanas çıkardı meşinindän bir deridän kesecik, o yazın da meşin taşırdı da, açıp, onu, dedi:

- Tä burayı koydum biraz toprak bizim harmandan, duuma topraamızdan bir auç. Al da taşı yanında, kuvet verir, aklına getirir Balkannarı, bizi, ani kalêrız, hem dä mezarlarda, kırlarda gömülü girgin dedelerimizi, çocuum!

Dädunun yaşlandı gözleri, ama bakışı taa da pek çetinnendi da o pek benzedi bir kudretli bayır kartalına. Todur, alıp öptü o topracı:

- Emin ederim, dädu, sana hem duuma erlerimizä!

(1)

Konuşmama, Gagauz âlimi **Dionis Tanasoğlu**'nun “UZUN KERVAN” isimli romanından, Balkanlardan ayrılışı anlatan bir sahne ile başlamak istedim ve sizleri Gagauzların sıcak söyleyişle selamlıyorum..

**- Hepinizi saygıyla selamlaarım Paalı dostlar, paalı
kardaşlıklar....**

Gagauzların kaderini yaşayan ve bu kadere rağmen kimliğini muhafaza edebilen bir başka halka rastlamak mümkün değildir. Moldova Cumhuriyeti'nin güneyindeki özerk bölgelerinde sosyal ve kültürel değişimin; ekonomik bunalımın anaföründe sahipsiz bırakılan Gagauz Türkleri kimlik problemiyle; asıl trajik olanı ise, yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.

Hâlbuki Gagauzlar bu coğrafyalardan Bulgaristan'a Dobruca kırlarında, Tuna boylarında yüzyıllar boyu onurlu bir kaderi yaşadılar. Bu gururlu Türk halkı farklı kültürler içinde, dilini, kimliğini kaybetmedi. Kültürünü kaybetmedi... Hatta, burada bir kültür yarattılar... Bugünkü Gagauzlar Dobruca'yı, Tuna boylarını hatırlamazlar. Bucak dedikleri Besarabya bölgesini vatan bildiler ve yeni topraklarına sınıksız sarıldılar. Ancak, türkülerine, masallarına, destanlarına, manilerine kulak verdiğiniz zaman bu coğrafyanın kokusu yakar genzinizi, bu coğrafyaların rengini görür; Mavi Tuna'nın sesini bir kavuş yanıklığıyla duyarsınız. İsmail Habip Sevük, Fırat nehrini anlattığı yazısında: **“Nehirlerden sadece su değil, tarih akar”** der. Evet, Tuna'yı dinlerseniz, derinlerden, Gagauzların bir ağıtını, bir destanını, genç kız ve delikanlıların sevdalı dudaklarından dökülen bir kaç maniyi, yanık bir türküsünü de duyarsınız... Tuna boylarında yavukluların birbirlerine söyledikleri maniler derinlerden gönlünüze düşer... Sizlere, Tanasoğlu'nun **Uzun Kervan** romanı ve Nikolay Baboğlu'nun **Oğlanın Lejandası** isimli poemasının dışında Çağdaş Gagauz edebiyatına yansımayan, ama halk kültüründe hâlâ yaşayan Dobruca ve Tuna hatıralarından söz etmeye çalışacağım.

Gagauzlar ilk kez 1065'ten sonra Kuzeyden kitleler halinde Balkanlara gelmişler; Moğolların 1224'te Rusları

yenmesinden sonra da Tuna'yı ikinci kez geçerek Silistre ve Varna bölgelerine yerleşmişlerdir. Gagauzların bir kısmının Balkanlar yoluyla Adalara, Anadoluya geçtikleri de bilinen tarihi bir gerçektir. Bu tarihi, Gagauzların büyük aydınlatıcısı Mihail Çakır, Gagauzların İstoryiası isimli eserinde şöyle anlatır: **“Türk uzların (gagauzların) birkaç bölmesi erleşmiş Kara Denizin hem Tunanın Semptetlerindä Silistra, Mangalia, Kavarna, Balçik, Varna vilayetlerindä, neredü onlara deyarmışlär: Türk-Uzlar, Oğuzlar, Gagauzlar.”** Bir başka Gagauz âlimi Nikolay Baboglu'nun o tatlı lisanından dinleyelim o tarihleri: **“Benim gagauz halkımın o yakın dedeleri erleşerlar Balkan yarıadanın poyraz-gündusu taraflarına. Bu erlere o zaman denirmiş Küçük Skifiya (Büünkü Romaniyanın hem Bolgaristanın Dobrucası). Ama alırsak bizim çok uzak dedelerimizi (uzları, oğuzları, hak oğuzları) Onar bir çok uzun zamanda göçmüşlar Balkana Orta Asiyanın meralarından. Bu yol sürtmüş üzlerle yıl. Bir avuç kadar halk, büyük Türk dünnaasının bir parçası, kendi soydaşlarınınan barabar, nereda annaşarak, nerede dokuşarak hayvannarına otlayacak için, geniş çayırlar için dolaşmışlar Azer denizin hem Kara denizin poyraz taraflarından bütün Evraziyanın boş kırlarını da duruklanmışlar Kara denizin batı taraflarında. Uzak dedelerimizin bu uzun yolda gezmekleri için istoriya biza pek az bilgi bırakmış, ama kimi laazımını işleri taa derin araştırırsak olur bilelim. Ama o zamanki bilgilerden en paalisını biz bileriz; uzak hem yakın dedelerimiz tutabilmişlar, korumuşlar kendiliini, kendi türklüünü, etkin kulturalarını, dillerini da getirmişler biza bu mirası hiçbir kayıpsız, hiçbir kusursuz. Gelip Balkannara onbirinci üzyılında duruklanerler o zamanki kavi Bizantiya imperatorluun poyraz sınırlarında. Bu devletin padişahlarının kayıllundan düzmüşler kendi devletini, onun adıymış Uziyealet. Düzmüşler onu öla neetlan, ki koruma Bizantiyanın**

sınırlarını varvarlardan. Bu takım hakoğuzlar bi çala izmet etmişler imperiyanın faydasına, korumuşlar sınırları, ama tezda başlamışlar cenk etmaa o büyük kavi imperayiyı da, neçin ki olurmuş büyük doruluksuzlar, neçin ki Bizantiya askerleri gururlu halkı, kendi koruyucularını başlamışlar ayak altına basmaa. Burada peydalanan eni hak oğuzlar (gagauzlar) kabuletmişler hristiannık dinini, yamanmışlar evropayca çiftçilik işlerine hem da taa iiletmişler kendi çoktanka zamannardan hayvancılık zanaatını, koruyup uzatmışlar orta Asiyadan hem kırlarda kazanılma oricinal kulturayı. Dörtüz yıl Balkanda yaşamak bırakmış gagauzların kulturasında kimi eni balkanizma motiflerini da. Ama onsekizinci asirin bitkisinda, ondokuzuncunun da başlantısında gagauzlar geçerlar yaşama Basarabiyaya da erleşerlar büünkü Bucak kırlarında.” (2)

Bulgar bilim adamı Atanas Manof ise: *“Emine burnundan Tuna ırmağı ağzına kadar Karadeniz’in batı kıyısında ve bhusus Varna, Balçık, Kavarna kasabaları ile bunların mülhakatında; Basarabya’nın Komrat, İsmail, Çadrlunga, Bender Akkermen taraflarında; Bulgaristanın Varna, Provadi, Şumnu, Razgrad, Tutrakan ve Silistreden Dobruca’ya doğru olan hattından şimalî şarkî hattına müvazi olan yerlerinde ve Tuna mecrası ile Edirne taraflarında küçük guruplar halinde serpilmiş olarak yaşamakta bulunan bir millet vardır ki bunlar, vaktiyle bu yerlerde kesif bir surette yaşamış olan ve GAGAUZLAR adını taşıyanların bakiyeleridir.” (3)* der. Bugün, Yunanistan, Bulgaristan, Türkiye, Romanya ve başka ülkelere dağılmış; çoğu kimliğini kaybetmiş Gagauzları saymazsak, Moldova’da tahminen yüzyetmiş bin, Ukrayna’nın Odessa bölgesinde kırkbin kadar nüfusa sahip olan bu Türk topluluğu Dobruca dediğimiz coğrafyada, ikiyüz yıldan fazla yaşayan ve merkezi Korbuna olan **“Dobruca Prensligi”** veya **“Uzi Eyalet”** adı altında kendi devletlerini de kurmuşlardır. Dobruca’ya adını

veren Gagauz Dobrotiç beyden şöyle bahseder Mihail Çakır, Gagauzların İstoryası isimli eserinde: **“Emir bey Dobrotiç, ani beylik (padişahlık) etmiş Küçük Skifiyanın semtlerindü 1354-1383 yılların arasında hem da ondan provintiya – vilayet Dobruca kabul etmiş adı “Dobrudja”**

(...)

Dobrotiç bey, gagauzların padişahı, ölä sanlıymış hem kämilmış her bir işlün, ki onun padişahlına, onun adın vermişlär: “Dobrotça, Dobruca”, eski adın erinä: “Karbunlu Vilyat”

Onsekizinci yüzyıla kadar Dobruca bölgesinde yaşayan, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan Gagauzlar, onsekizinci yüzyıl boyunca kısa aralıklarla devam eden Osmanlı-Rus savaşlarını takiben Bulgarların baskısı ve Rusların teşviki ile eski yurtlarını bırakıp Moldova içine göç etmeye başlamışlardır. Bu göçte Moldova boyarları Gagauzlara bazı hususlarda yardımcı olmuşlar. Ayrıca bu göçte 1774 yılında yapılan Küçük Kaynarca Antlaşmasının da etkili olduğunu unutmamak gerekir. Onsekizinci yüzyıldan itibaren bu coğrafyalarda başlayan göçlerin ilginç tarafı, Müslüman Türkler Osmanlı coğrafyasına yönelirken; Hristiyan Gagauzlar ters istikamete yönelmişlerdir. Olga Karanastas Radova, Gagauzlar Monografyası isimli eserinde, tarihleri ile bu göçleri, göçlerin coğrafyasını ve yerleşim yerlerini gösterir: **“Gagauzlar Bucak (Besarabya) bölgesine sadece Bulgaristan’ın güneydoğusundan ve Yunanistan’dan, Makedonya’dan, Romanya’dan ilk zamanlar onsekizinci yüzyılın sonlarında, 1787-1791 Rus-Osmanlı savaşları esnasında, 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşları esnasında da bu göçler devam etmiş. Bütün bunlar Bucak’taki Gagauz yerleşim yerlerinin sadece ondokuzuncu asırda kurulmadığını göstermektedir.”** Bir başka tarihlendirmede ise: **“Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında yaşayan**

Gagauzlar 18. ve 19. yüzyıllarda Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri sırasında Bulgarların baskılarına dayanamamış Tuna ırmağı üzerinden Rusyaya göç etmişler (1750-1856) Tuna bölgelerine (1769-1791) ve Besarabya'ya (1801-1812) yerleşmişlerdir” denir.

Amacımız Gagauzların tarihleri hakkında bilgi vermek değil. Bu derleme ile bir gerçeğe dikkatinizi çekmek istiyoruz. Gagauz halk kültüründe bu coğrafyaların izleri hâlâ canlı bir biçimde yaşamaktadır. Bugün bir Gagauz, Tuna'yı, Balçık'ı hatırlamaz ama Balkan Türklüğünün ortak türkülerinden birisi olan “Alişimin Kaşları Kare” isimli türkünün nakaratı, Gagauzların dilinde şöyle tekrarlanır:

Görmedin mi ol civan Alişimi Tuna boyında (Balçık yolunda)

(Zajaczkowski, s.67) (4)

Asırlarca, Bizans, Osmanlı, Bulgar, Romen, Sovyet, Moldovan ve Ukrayna bayrakları altında, varlıklarını ortaya koyamayan, sürülen, ezilen, horlanan, kullanılan, asimile edilmeye çalışılan bu küçük Türk topluluğu, azınlık psikolojisiyle sınıksız sarıldıkları dilleri gibi, kültürlerini de kıskançlıkla muhafaza etmişlerdir. Gagauz Türklerinin folklorunu, tabiatıyla kültürünü, dört katman olarak görmek ve değerlendirmek gerekir:

- 1.Hristiyanlık öncesi kültürlerinden getirdikleri adetler ve inanmalar;
- 2.Hristiyanlık,
- 3.Komşu kültürlerin (Bulgar, Romen, Rus, Moldovan, Ukrayn) tesiri;
- 4.Önce Selçuklular, sonra Osmanlılar vasıtasıyla

Gagauz kültürüne yerleşen İslâmî motifler, inanmalar, âdetler... Bu tesirleri Gagauzların bütün hayatında canlı bir biçimde müşahede etmek mümkündür.

Gagauz kültürünün, tabiatıyla folklor ve halk edebiyatlarının derin yapısını incelediğimizde onsekizinci yüzyıla kadar yaşadıkları Dobruca yöresi ve Tuna coğrafyasının en önemli şekillendiricilerden birisi olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Elbet biz çalışmamızda bu şekillendiricileri tespit ve tarif imkânına sahip değiliz. Bu toprakların bir kültür atlasını, sadece folklor yahut halk edebiyatı ile sınırlı değil, müzik, dans, tiyatro, mimari, plastik sanatlarla da besleyerek hazırlarken Gagauz rengini de unutmamak gerektiğine inanıyoruz.

Bugün Gagauz Türkleri arasında hâlen anlatıla gelen destan yahut legenda dedikleri **Köroğlu, Aşg Garip, Garip Kamber** anlatmalarının; **Bizim Nastradin** dedikleri Nasreddin Hoca, **Köse** fıkralarının...Balkanların, Dobruca'nın mirası olduğu inancındayız. Bu mirasa türkülerin, ağıtların, manilerin büyük bir kısmını da dahil edebiliriz. Ancak **Tepegöz** gibi anlatma parçalarının daha önceki zamanların izlerini taşıdığı, bir büyük destanın küçük bir parçası olduğu da gerçektir.

Türk coğrafyasının en önemli destanlarından Köroğlu, Manov'un verdiği bilgiye göre Gagauzlar arasında da yaygındır. "Anadolu'da yapmış olduğu yiğitlikler Gagauzlar arasında da yayılan Köroğlu, bir ara Dobruca'ya geçmiş, orada da mücadeleye devam etmiş. Nihayet tekrar Anadolu'ya dönmüş ve orada ölmüş."tür (T. Acaroğlu çevirisi, s.121) (5)

KÖROĞLU

*Ben bir Köroğlu'ydum dada gezerdim,
Çalıya çırpya kelle dizerdim,
Esen lüzgardan izler seçerdim,
Kimsem yoktu Balkan'da yalnız gezerdim,
Demir topuzlan kelle ezerdim,
Ben edi daya hüküm ederdim,
Geçenden başını isterdim.*

(Manov, s.172)

Türküdeki, “Kimsem yoktu Balkan’da yalnız gezerdim,” mısraı Gagauz ruhunun ifadesidir sanki... Hayatlarını tarım ve hayvancılıkla idame ettiren bu halk, Menzel’in ifadesiyle çalışkan, dürüst ve çok gururludur. Ama, Hristiyan oldukları için Osmanlı İmparatorluğu tarafından ihmâl edilmişler; mensup oldukları yönetimler tarafından Bulgar, Rum... gibi halklara dahil edilmeye çalışılmışlardır. Tarlada, sabanda, hayvanlarının peşinde Türkçe konuşan; daha da önemlisi Allah’a yönelirken kendi dillerinde yakaran Gagauzlar daima yalnız kalmışlardır.

Gagauz folkloru ve halk edebiyatında Tuna’nın ayrı bir yeri vardır. Bir türküde:

TUNA BAŞINDA

*Yıldırım gittim Tuna'ya
Tuna başında pınar var,
Pınar başında kızlar var,
Kızlar var, bez çırpêlar,
Olannar ot biçerlär.*

*Ey mari kız, versene bakırcını,
Sulayım ben dä al kuratcımı.
Ey, bā olan, sän nereliysin?
Ey, mari kız, ben bir Beşalmalı,
Bu gece bän burada kalmalı.*

(Tanasoğlu, s.94) (6)

Bir başka türküde bir Gagauz genciyle ağabeyinin acıklı hikâyesi vardır:

TUNADA

*İşidiniz, söyleyim,
Nelär oldu Tumarvada,
Tumarvada, Tuna suda.
Tanas olan yavklu oldu.
Çarşamba günü perşembää karşı
Kalktı Tanas agasına vardı:
-Hadi, bre batö, kasabaa gidelim,
Genç gelinmä ruba seçelim,
Kumaş bulalım, şarap içelim.
Tuna boyunda yarışmak gider,
Kayıçılar suda üzer.
Tanaslan agası ruba aldılar,
Ruba aldılar kumaş seçtilär,
Kumaş seçtilär, şarap içtilär,
Kayıklara pindilär,*

*Yarışa girdilər.
Tanas hem agası
Üstün çıktılar,
Mükafat aldılar.
Tanaslan agası gene çıktılar,
Su ortasında taa bir siyr yaptılar.
Neredän da esti bir fena lüzgär
Bir fena lüzgär ansızdan lüzgär.
Dalgalar üstü, karannık düştü-
Tanaslan batüsü Tunada buldu. (7)*

Osmanlı-Rus savaşlarının Gagauz ruhunda yarattığı izler çağdaş Gagauz edebiyatına yansısıyından çok farklıdır.

MOSKOF

*Hay çala çala kolum şişti
Kolunun entişi yerä düştü
Hay kâfir Moskov Tunayı geçti
Tunayı aştı Rusçuya kondu
Rusçuya kondu tabiyayı kurdu
Tabialardan topları dizdi
Camiyi bozdu, askeri daattı
Ah! Aman aman kâfir Moskof
Nettim sana: Kızma bizi biz uzuluyuz
Asmayın bizi, biz fermanlıyız. (8)*

Bir başka türküde:

ÖMER PAŞA

*Sabah yıldızı gecelän duar
İllä ilk uykum gecedän var
Ömer paşa dedi, dur bän varayım
Tuna boyundan asker dizeyim
Käfir Moskovadan kılıç çekeyim
Sünne buazı dardır geçilmäz
Şu Tunanın suyu buzdur içilmäz
Aman padişahım aman ne ettim sana
Yedi bin Moskof yolladın bana
Kaleye girirken bülürüm düştü
Bölürümün üstünä “Osmanlar” üstü
İstanbuldan çıkan al yeşil bayrak
Anadan bayırlar bülä bülä aalar
Kuzusunu kaybedän bülä ağlar
Kuzusunu kaybedän bülä ağlar (9)*

Gagauz türkülerinde Varna'nın ayrı bir yeri vardır. Varna'nın kuşatılması, işgâl edilmesi; Varna Türk halkının yaşadığı zulüm, bütün dramatikliğiyle Gagauz türkülerinde görünür:

TÜRKÜ

*Nine bân yollandım Varna yoluna
Gel ayle doyunca sarıl boynuma
Gitme garip gitme yollar çamurdur
Yidi yıl dedikleri hayli ömürdür
Geribin ürecii taştır demirdir.*

*Ayler garip garip kimsem yok deyi
Pinmiş kır Atina indiremedim
Çatmış kaşlerini güldüremedim*

(Zajackowski, s.85) (10)

1828 yılında Varna'nın muhasarasını yâd eden bir türkü:

*Varna gibi kale yoktur
İçinde timarı çoktur,
Varna 'ya imdat yoktur,
Biz Varnalıiz aalar!
İmdat Varna 'ya!*

*Varna Kalata 'ya bakar,
Arasında dere akar,
Gemiler Varnai yakar,
Biz Varnalıiz aalar!
Padişahlar!
İmdat Varna 'ya!*

*Varna'nın etrafı deniz
Varna'ı sardı domuz,
Verin tabyalara omuz,
Biz Varna'lüz.*

*Varna'nın etrafız geriz,
Kabudan paşa deer biz biriz,
Karpuz gibi lülleı serperiz,
Biz Varna'lüz.*

*Varna'nın etrafı bayler,
İçinde çeşme çayler,
Analar evladını ayler!
Biz Varna'lüz.*

*Varna'nın kalesi taştır,
Gözümde akanlar yaştır!
Kâfir! Osmanlar baştır,
Biz Varna'lüz.*

*Duşman ve kâfir Moskof,
Denizden ve karadan,
Toplardan sık güllei saçar,
Korkar Osmanlı toplarından.
Ve Moskof hücumden kaçar,
Biz Varna'lüz*

Abdulkerim Dinç

*Varna 'nın etrafı çadır,
İçinde Osmanlı yatır,
Gäür Moskof bilmez hatır,
Biz Varnalız.*

*Gemi gemiylan çatılmış,
Arasında üç top atılmış,
Haber geldi Varna satılmış,
Biz Varna 'lüz. (11)*

diye feryad eder adeta... Bir başka türküde:

VARNA

*Hey Varna Varna
Gümüüş kavarna
Varna gibi kale yoktur
İçindä timarı çoktur
Padişahdan imdatı yoktur
Biz Varneliyiz, aman aman
Agalara beylerä imdat Varneye*

*Ah! Varna Varna
Nazlı Varna
Varna gibi kasaba yoktur
İçindä cannarı çoktur
Kesilän kellelerin hesabı yoktur*

*Biz Varneliyiz aman, aman
Agalara beylere imdat Varneye*

*Varnanın etrafı bağlar
Varna çöşmeleri çağlar
Çok analar evladını ağlar
Biz Varneliyiz aman aman
Agalara beylere imdat Varneye*

*Varna çöşmeleri akar
İçindän artık Osmannı bakar
Çok analar evlädını brakar
Biz Varnalıyız aman aman
Agalara beylere imdat Varneye*

*Varnanın etrafı çadır
İçindä artık Osmannı yatır
Kämil Moskof bilmez hatır
Biz Varneliyiz aman aman
Agalara beylere imdat Varneye*

*Varna 'nın etrafı deniz
Varnayı sardı ya domuz
Verin taafiyelarä omuz
Biz Varneliyiz aman aman
Agalara beylere imdat Verneye*

Abdulkerim Dinç

*Gemi gemiye çatıldı
İçindän uç top atıldı
Kiyat geldi Varna satıldı
Biz Varneliyiz aman aman
Agalara beylere imdat Varneye (12)*

Bir başka türküde:

AYIN ARDINDA

*Ayın ardında
Bir sarı yıldız,
Teftera alındı
Oniki bin kız.
Engin kasabalar
Esirlaa girdi
Varna hem İsakça
“Verilmam”, - dedi*

*Varneda kalktı
Bir kara tütün
Sel kanar aktı
Biz kaldık bütün.
İsakçadan çıktı
Bir gemi eni,
Bir gemi eni
Sırma dümeni... (13)*

1878 yılında Varna'nın Rus askerleri tarafından fidye ile satın alınmasını müteakip Türk askerî muzıkasının, son Türk askerlerini İstanbul'a yolcu ederken kışlalar önünde çaldığı son şarkı budur. Aynı şarkı gelin, nikâh için babasının evinden alınırken bütün herkes tarafından söylenirdi. Gelinle ebeveyni bu sırada hazin hazin ağlardı. (Acaroğlu'nun çevirisi, s.120'deki not, Manov, s.170-171)

KAL SELAMET

Bir gazilen yol göründü

Gene garib göynüme.

Dağlar, taşlar dayanamaz,

Nice kıydın canımı?

Kal selamet nazlı yarım

Bir yana sen bir da ben.

Ben havada uçar iken,

Alilen tutun beni.

Ben pahamı bilir iken,

Üç pula satın beni.

Altım toprak üstüm yaprak,

Gene gönüm hoş idi.

Kal selamet kömür gözüm,

Saya sen sola ben. (14)

Abdulkerim Dinç

Balkanlar, Dobruca, Tuna... renklerini taşıyan yüzlerce mani ile karşılaşırız Gagauz halk edebiyatında... Bunlardan birkaçını sunuyorum sizlere...

*Şu Tunanın suları,
Duruk akar hem hızlı.
Şu Kongazın kızları
Hem hodoldur hem nazlı*

*(N.Baboglu, İ.Baboglu, Gagauz
Literaturası, Hrestomatiya, Chişinau, 1997, s 35)*

*Tuna suyu bulanık
Aalarım yanık-yanık
Sevgilicim öleli
El uyur bân uyanık*

(Derleyen: Nikolay Baboğlu)

*Çeşme başında durdum
Dokuz güvercin urdum
Onbeş Bulgar içinde
Bir Gagauza uruldum*

*Yolun Tuna boyunca
Gezdim, testi dolunca
Balkannara etiştım
Nazlı yâri bulunca.*

(G.Gaydarci derlemesi, Saba Yıldızı, 2001, sayı:16, s.59)

*Varna yolu toz duman
Yol boyu sarı saman
Bir samana dayandım
Gel yarim, bana yaman*

(G.Gaydarci derlemesi, Saba Yıldızı, 2001, sayı:16, s.59)

*Ay düar sini gibi
Sallanır selvi gibi
Benim bir yarim var
Varna'nın gülü gibi.*

*İki dalda bir ceviz
Aramız Kara Deniz
Sän orada bän burada
Ne olacak halimiz.*

*Pindim kerpiç duvarına
Baktım Varna yoluna
Varna yolu incecik
Yarim gelir gencecik*

*Varna'nın kavakları
Titreyor yaprakları
Çi düşmüş güle benzer
Yarimin yanakları*

Varna yolu kaldırım

Düştüm gelin kaldırım

Ne anem var ne bubam var

Urun beni yöldürün

(Güngör 233)

Daha önce de ifade ettiğim gibi Gagauz folkloru ve halk edebiyatı hemen hemen Balkanlar, Dobruca, Tuna boylarında şekillenmiştir. Masallar, anekdotlar, anlatmalar üzerine yapılacak bir çalışma bunu ortaya koyacaktır. Destansı motifler taşıyan ve büyük bir ihtimâlle, bir destanın parçası olan **Bayır Oolu** isimli masalın mekânı Tuna ve Kara Deniz kıyılarıdır.

Çağdaş Gagauz Edebiyatı'na da dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Gagauz ruhunun uyanmasında, Gagauz kimliğinin oluşmasında, **Prof. Dr. Mihail Çakır**'ın tarihi, dua kitabı ve sözlüğü kadar; **Dimitri Karaçoban**, **Dionis Tanasoğlu**, **Nikolay Baboğlu**, **Todur Zanet** gibi şâir, yazar ve bilim adamlarının da büyük katkıları olmuştur. Bu arada resimde, heykelde **Dimitri Savastin**, **Afanasiv Karaçoban**, Gagauzların kurt başlı bayrağını yapan ressam **Petri Vlah** (ki Müslüman olarak Ahmet İslâm ismini almıştır), müzikte **Dimitri Gagauz** bu ruhu uyandıran önderlerdir. Girişe aldığım metin, Gagauz Tarihini roman tarzında kaleme alan Dionis Tanasoğlu'nun **UZUN KERVAN** isimli romanından idi. Uzun Kervan'da, Balkanlar, Dobruca, Tuna geniş bir yer tutar.

Gagauz âlimi ve yazarı Nikolay Baboğlu'nun çağdaş bir destan denemesi olan ve Tuna boylarında Gagauz ruhunu yeniden canlandıran **“OGLANIN LEGENDASI”** isimli poemasına:

*Tuna senin suyundan,
Bir köprü düzerim bän.
Bir kavi köprü uzun
Eskili bana bulsun...
Götürsün beni derä,
O eski evellerä,*

Mısraları ile başlar. Destan girişinin Tuna nehri ile başlaması çok anlamlıdır. Tuna nehri, hem destanın geçtiği mekan, aynı zamanda, geçmişe açılan bir kapıdır... Tuna üzerine kurulacak köprü, esasında geçmişe kurulmuş bir köprüdür. Destan Tuna nehri etrafında hayat bulur, gelişir... Destansı yaşantılar Tuna etrafında geçer. Oglan'ın acıklı hikayesi karşısında kimi zaman “kara yaşlı akar” Tuna, kimi zaman Oglan zorda kaldığında sadece baktığı, yalnız bıraktığı için sitem edilir Tuna'ya...

*Nerede saklı kaldı,
Devlerin girgin adı
Eh, silsäm legendadan,
Pas tutmuş örtülerini
Eh görsäm, orda ne var,
Ne aslı, ne diil aslı.
Hem insäm da bakayım,
O derin asirlerä
Hem bulsam da açayım,
Ne diil belli bizlerä
Dedemä da sorayım,*

Şatrasında durayım.

Da olsun canım duymuş

Bu günnär ne unutmuş.

O geçmiş zamannarı

O girgin olannarı (s.191)

Âlim, şâir Nikolay Baboğlu'nun, Dimitri Savastin'in (Mete Savaşan) resimlerinde yarattığı Gagauz ruhunu adeta mısralara döktüğü Oğlanın Legendası isimli uzun poemasını, destan denemesini ayrı bir çalışmada ele aldığımızı bildirir; saygılarımı sunarım...

NOTLAR:

- (1) Dionis Tanasoğlu- UZUN KERVAN. (*N.Baboglu, İ.Baboglu, Gagauz Literatürası, Hrestomatiya , Chişinau, 1997, s 179-180*)
- (2) Nikolay Baboğlu, ÇALILI YOL DİRİLMEYE. Publîtistika Yazılarında, Kişineu 2000, s.3-4
- (3) Atanas Manof, GAGAUZLAR (Hıristiyan Türkler, Bulgarca'dan çeviren: Türker Acaroğlu, Varlık neşriyatı, Ankara-1939, s.7)
- (4) Güngör, *Harun-Argunşah Mustafa. Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı) T.C. Kültür Bakanlığı yay., 2002-Ankara, s.170*
- (5) (*Güngör, Harun-Argunşah Mustafa*). s.19
- (6) (*Güngör, Harun-Argunşah Mustafa*). s.210
- (7) Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 12. cilt Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yay.,1999-Ankara, s.336

- (8) (Lenka Yabancı, 24 yaşında, Satılık Hacı-Akkerman)
(Saba Yıldızı, Etnik bilimi-kültür-tarih dergisi sayı:
18, 2002, s.6) Derleyen Petri Zavrak, 30. yıllarda
- (9) (Lenka Yabancı, 24 yaşında, Satılık Hacı-Akkerman)
(Saba Yıldızı, Etnik bilimi-kültür-tarih dergisi sayı:
18, 2002, s.6) Derleyen Petri Zavrak, 30. yıllarda
- (10) (*Güngör, Harun-Argunşah Mustafa*) s.199
- (11) (11) (Manov, s.163-164) (*Güngör, Harun-Argunşah Mustafa*) s.214-215
- (12) (Kemençeci Dimyan 43 yaşında Tatar Kıpçak)
(Saba Yıldızı, Etnik bilimi-kültür-tarih dergisi sayı:
18, 2002, s.5) Derleyen Petri Zavrak, 30. yıllarda
- (13) (N.Baboglu, İ.Baboglu, Gagauz Literaturası,
Hrestomatiya, Chişinau, 1997, s 28-29)
- (14) (*Güngör, Harun-Argunşah Mustafa*) s.194
- (15) N.Baboglu, İ.Baboglu, Gagauz Literaturası,
Hrestomatiya, Chişinau, 1997, s 19

GAGAUZ DESTANLARINDA KÖROĞLU

KÖROĞLU IN GAGAUZ EPIC

Dr. Abdulkerim DİNÇ

ÖZET

Moldova Cumhuriyeti, “Gagauz Eri”; Ukrayna Cumhuriyeti, Odessa ve Reni Bölgesi; Romanya ve Bulgaristan’da yaşayan Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup ve dindar bir halk olarak kabul edilen Gagauzlar; yüzyıllar boyu farklı kültürlerin (Bulgar, Romen, Rus, Ukrayn; 20. yüzyılın yarısından itibaren Sovyet kültürü) içinde yaşamalarına rağmen, dillerini, kültürlerini titizlikle muhafaza etmiş küçük bir Türk topluluğudur. Moldova Cumhuriyeti’nin güneyinde “Gagauz Eri” denilen özerk bölgelerinde 150 bin, Ukrayna Cumhuriyeti’nde 40 bin, Romanya ve Bulgaristan’da 25 bin kadar tahmini nüfusa sahiptirler. Ayrıca Yunanistan, Kazakistan.... gibi pek çok ülkede varlıklarını sürdürmektedirler.

Yüzyıllar boyu Dobruca bölgesinde; 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarından itibaren Moldova’nın Besarabya (Bucak) bölgesinde yaşamaya başlayan; yazılı edebiyatları ancak 1950’lerden sonra görülmeye başlanan Gagauzlar; bütün bu kültür kuşatmalarına rağmen zengin bir folklor ve şifahi olarak nesilden nesile aktarılan edebi mahsullere sahiptirler. İçinde yaşadıkları kültürlerden ziyade zengin İslâmi motifler taşıyan türküleri, manileri, bilmeceleri, fıkraları, hikâyeleri ve destanları derlemecilerini, araştırmacılarını beklemektedir.

Bugün elimizde Gagauz Türklerine ait, özellikle Ukrayna’nın Reni, Akimovka; Moldova’nın Çadır-Lunga

bölgelerinden ve Kazakistan'dan derlenmiş destan parçaları bulunmaktadır. Gagauz Destanları hemen bütün folklor malzemesi ve şifahi halk edebiyatı mahsulleri olarak henüz tam derlenmemiş ve tasnif edilip değerlendirilmemiştir. Bu destan parçalarında Köroğlu, Tepegöz gibi destan parçalarının yanında; kaynağını tarihî olaylardan alan manzumeler de mevcuttur.

Biz bu tebliğimizde dağınık haldeki bu destan parçalarından Köroğlu ile ilgili anlatıların şekil ve motif analizini yaparak, Türk Dünyası Destan Geleneği içinde, Gagauz Destanlarında Köroğlu'nun yerini belirlemeye çalışacağız.

ANAHTAR KELİMELER: Gagauz Türkleri, destan, Köroğlu.

ABSTRACT

Gagauz People are a tiny Turkic group living mainly in Moldova Republic, "Gagauz Eri", Odesa and Reni District of Ukraine, Romania and Bulgaria. Gagauz People are Christian Orthodox and commonly accepted as a religious society. Gagauz Turks meticulously conserved their identity, language and culture during ages although they lived within different cultures such as Bulgarian, Romanian, Russian, Ukrainian and Soviet Culture beginning from second half of the 20th century. Gagauz People have approximate population of 150000 in Gagauz Eri, where defined as a autonomous district in south of Moldova Republic, 40000 in Ukraine, 25000 in Romania and Bulgaria. Besides, they exist in countries such as Greece, Kazakhstan etc.

Gagauz Turks existed in Dobruca for ages prior to settling in Besarabya (Bucak) District of Moldova in turn of 18th century and beginning of 19th century. Gagauz Turks, although first examples of written literature are seen after

1950s, possess very rich folklore and literal products which is transmitted by word of mouth through generations despite all cultural enclosures. Gagauz folk songs which possess strong Islamic motives, poems, twisters, anecdotes, stories and epic sagas await for anthologists and researchers.

Today there are collected works of epic saga pieces belonging to Gagauz People gathered from Reni and Akimovka regions, Çadir-Lunga region of Moldova and Kazakhstan. Gagauz epics are not yet fully collected and classified, therefore evaluated likewise other folkloric icons and viva voce literature products.

Within this study it is aimed to account for Koroğlu in Gagauz epics within Turkic Epic Customs, by analyzing forms and motives of descriptive narrations about Koroğlu from these dispersed epic pieces.

Keywords: Gagauz Turks, Epic, Saga, Koroğlu

GİRİŞ

Dionis Tanasoğlu, **Koroğlu** destanını şöyle tanıtır: “*Türk halkların folklorunda var bir geroy, adı Kör-oglu. Onun girgin yaptıkları için düzülmüş güzel pietler, annatmak hem türkü.*

Neçin demişler ona Kör-oğlu?

Bobası onun Hasan, zorda kalıp, yanaşmış bir zengin hem fena beye beygir bakma. Beyin bir kere üfkesi çıkar Hasana da izin verer onun gözlerini çıkarsınlar. Adam kör kaler. Ama varmış onun bir oolu, adı Ali. Bu çocuk pek severmiş beygirleri. Bobosında varmış sade bir genç tay. O onu büüder da emin eder, ani kin çıkaracak hain beylerden kendi bobası için hem hepsi fikareler için. O girgin düşer onnarlan, ona toplaşer çok girgin yigitler da düzerler bir kavi asker. İnsan demiş ona girgin Kör-oglu (körün oğlu). Bu dastan Kör-oglu rasgeleer bizde de.” (Dionis Tanasoğlu, Ana Dili,

Kişinev-1990, s.15)

Gagauzlardan derlenmiş Koroğlu destanının, “bir adam varmış” diye başlayan hikâyesi şöyledir: Adam, oğlunu çağırır yanına ve: “Bak te o hergele gelecek suya, hepsi beegirlee içee su, nereyi akee, akıntıya doru içerle.Bak angısı suya karşı içee, te o ürük olacak.” (Özkan, s.242) der.

Çocuk babasının tarifine uygun beygiri alıp getirir. Padişah kendisine böyle bir beygir getirdiği için sinirlenir ve adamın gözlerini kör ettirir. Kör adam, oğluna der ki, yeraltında bir ahır aç ve o atı ahıra koy. Ama o yere asla ışık girmeyecek. Kör adam, atın sırtını sıvazlar ve hemen anlar ki küçük te olsa bir ışık sızmaktadır. Oğluna orayı kapattırır. Kör adam ve oğlunun yetiştirdikleri at, Padişahın bütün atlarını geçer.

Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi çerçevesinde, “Gagauz Destanları”nı derleyen Prof. Dr. Nevzat Özkan, eserinde, Atanas Manof, Dionis Tanasoğlu’nun, L.S. Çimpoes’in eserlerinden Koroğlu metinlerini bir araya getirerek değerlendirmeler yapar.

Dionis Tanasoğlu’nun, Gagauz öğrenciler için hazırladığı ders kitaplarına aldığı Koroğlu metinleri Gagauz destanı olarak değerlendirilemez. Metinlerin başındaki “Türk - Oğuz dastanı” ibaresi dikkat çekicidir. Bu durumu, Mihail Çakır’ın, “Besarabyalı Gagauzların İstoryası” isimli eserinde Gagauzları “halis Türk soyu” olarak vasıflandırmasından sonra, Gagauz aydınlarının ve yazarlarının kimlik arayışının bir tezahürü olarak değerlendirebiliriz. Tanasoğlu, Modern bir destan/roman olarak kabul edebileceğimiz “Uzun Kervan” isimli eserinde Gagauzların köklerini Orta Asya’da arar. Kimliğin yaratılmasında toprak kadar, maddi yaratmalar kadar destanların, efsanelerin, halk ezgilerinin ve dilin imkânlarının da büyük faydaları vardır. Vatan yahut Silistre ile Türk kimliğinin yaratılmasına Namık Kemal’in hizmetlerinden,

62 yıl sonra Mihail Çakır, Gagauzların kimliğini tarif etmeye başlamıştır. İşte Tanasoğlu'nun ders kitabına aldığı Koroğlu metninin başına koyduğu “Türk - Oğuz Dastanı” ibaresini bu anlamda değerlendirmeliyiz. Sadece “Oğuz destanı” yahut “Türk destanı” yazmamıştır. Türk destanı ile etnik kimliğe işaret ederken, Oğuz destanı ile de İslâm öncesi çağlara atıfta bulunmuştur. Tanasoğlu'nun kitaplarına aldığı özetler, Koroğlu destan parçaları olarak ifade edilen ancak “ballada türküleri” olarak değerlendirebileceğimiz metinler çağdaş Gagauz edebiyatında yahut Gagauz ruhunda akisler yaratmamıştır. Derleme parçalar Gagauzların, Balkan Türkleri ile temaslarının bir hatırası olarak arşivlerde yerini almıştır. 1950'lerden sonra ortaya çıkan Gagauz edebiyatı, köklerini Oğuz destanlarında aramaya başlamıştır. Bunu, en açık biçimde Dimitri Savastin'in resimlerinde ve Tanas Karaçoban'ın heykellerinde görebiliriz. Ayrıca Todur Zanet'in şiirleri, en şuurulu arayışlardır.

Özkan'ın, Koroğlu destan metni olarak eserine aldığı 1989 yılında Moldova'nın Çadır şehrinde 1954 doğumlu Vera Guboğlu'ndan M. A. Durbaylo derlemesi imgeler olarak Gagauz kültürüne dair işaretler taşımaktadır. Belki bütün Gagauz destanları, ballada türküleri ile birlikte çözümlenmesi gereken bu imgeler ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Kazakistan Gagauzlarından derlenen **Dengiboz** destanı, “Su Aygırı” efsanesi, Koroğlu destanı ve Dede Korkud hikâyelerinden Bamsı Beyrek'ten izler taşır. Dengiboz, ihtiyar bir adamın sattığı üç taydan en zayıfı olmasın, üç yılda yetiştirilmesi, olağanüstü özellikler göstermesi, suya bastığı an kuru toprak çıkarması, kazığını sökerek sahibini uyarması ve onunla konuşması ile Koroğlu'nun Kıratı ile aynı özellikleri gösterir.

SONUÇ

Sonuç olarak, yüzlerce yıl Dobruca bölgesinde ve daha sonra Besarabya'da yaşayan Gagauz Türkleri, kendi söyleyişleriyle bir "Köroğlu dastanı"na sahip değildirler. Ancak, hatıralarında taşıdıkları Köroğlu metinleri, Köroğlu destan literatüründe taşıdığı özel imgeler, isim değişimleri ile özel bir yere sahiptir.

Kaynakça:

7. *Nikolay Baboglu, İgnat Baboglu-Gagauz Literatürası. Hrestomatiya, Chişinau. 1997*
8. *Dionis Tanasoğlu-Bucaktan Sesler, Kişinev, 1959*
9. *Dionis Tanasoğlu- Ana Dili 5, Kişinev, 1990*
10. *Nevzat Özkan-Gagauz Türk Edebiyatı, (Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 12, Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999*
11. *Nevzat Özkan (Prof. Dr.), Gagauz Destanları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007*
12. *Nikolay Baboglu, İgnat Baboglu-Literatura Okumaları, Kişinev, 1988*
13. *Harun Güngör, Mustafa Argunşah-Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Foklor ve Halk Edebiyatı) Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002*

GAGAUZ FOLKLORUNDA ÖLÜM

ÖZET

Yüzyıllarca farklı kültürlerin arasında yaşamalarına rağmen dillerini ve kültürlerini muhafaza eden Gagauz Türklerinin folklorunu, tabiatıyla kültürünü, dört katman olarak görmek ve değerlendirmek gerekir. Hristiyanlık öncesi kültürlerinden getirdikleri adetler ve inanmalar; Hristiyanlık, komşu kültürlerin (Bulgar, Rus, Romen, Moldovan, Ukrayn) tesirleri ve İslâmiyetten geçen –ölüyü yıkama, kefenleme, 40. gün,...gibi- adet, örf ve inanmalar... Bu çalışma, Moldova Cumhuriyeti'nde, Gagauz Türkleri'nin yaşadığı özerk bölge Gagauz Eri'nde, Komrat, Çadır Lunga ve Vulkanesti şehirleri ile; Beşalma, Çokmeydan, Avdarma, Kongaz, Kirsova, Kıpçak, Dizgince köylerinde 43 Gagauz Türk ile yüzyüze yapılan görüşmelerin tespit ve tasnifinden oluşmaktadır. Çalışmanın plânı, görüşmelerde yöneltilen sorular Sedat Veyis Örnek'in "Anadolu Folklorunda Ölüm" (Ankara,1979) isimli eserinden alınmış; ancak, Ortodoks kültürüne ait farklılıklar için sorular tarafımızdan hazırlanmıştır.

1. Bölüm:

A. ÖLÜMÜ DÜŞÜNDÜREN ÖNBELİRTİLER

I. Hayvanlarla İlgili Olanlar:

Gagauz Türkleri, kara kedinin, kanatlı karıncanın, karakarganın, saksağan kuşu.. gibi bazı hayvanların ölümün habercisi olduklarına inanırlar.

Kara karga evin damına oturur veya kapıda bağırırsa; saksağan kuşu ağaçtan ağaca zıplayarak öterse; soroka

denilen bir cins karga –kuzgun- evin, kapının yanında öterse, pencereye vurursa; bir kuş veya serçe pencereyi gagalarsa, kedi masanın köşesine sarılıp, yumularak yatarsa ölüme işârettir.

Gagauz Türklerinin, ölümün önceden habercisi olarak asıl ürtükleri hayvanlar, köpek ve baykuştur.

Kuşların, hayvanların depremi önceden hissettikleri bilinmektedir. Gagauzlar köpeğin ulumasının depreme işâret olduğuna inanırlar.

Köpeğin uluması daima kötü habere, sık sık uluması; birkaç gece uzun süre, aralıksız uluması ölüme işârettir.

(Komrat'lı Mariya Kaynak, kocasının öldüğü gün, kendi köpeklerinin evlerinin önünde kuyu yaptığını ve uzun süre uluduğunu söyledi.)

(Beşgöz köyünde bir yaşlı bir kadın, komşularının köpeğinin iki-üç gün hiç susmadan uluduğunu ve nihayetinde o evden bir ölü çıktığını anlattı.)

Eğer, evin köpeği ulumaya başlarsa, sahibi çarığını/ayakkabısını atarak köpeği kovalar; evden uzaklaştırmaya çalışır. Böylece evin etrafındaki uğursuzluğu kovmuş olur.

Pek çok kültürde olduğu gibi Gagauzlarda da Baykuş (kukumav) uğursuzluğun simgesi ve ölümün habercisidir.

Baykuşun, bir evin üzerinde durması, bir evden bir eve uçması, evin etrafında herhangi bir yere konması, evin saçağına tüneyip ötmesi, bir insanın gözlerine çok derinden bakması ölüme işârettir.

Baykuş, eğer neşeli öter ve çırpınırsa, kaygılanmaya gerek yoktur; ancak, ötüşü kederli ise bir kimse ölecektir.

Baykuş, evin etrafında dolaşarak kahrı/kederi haber verir. Pencereye doğru çırpınır ve öterse can alacak gibidir.

Bir evin etrafındaki ağaçta acı acı öterse insanlar ürkerler,

korkarlar. *(Komrat'ta konuştuğumuz, 70 yaşındaki Praskove Petrovna Pedan, bahçedeki ağaçta bütün gece bir baykuşun öttüğünü ve bir hafta sonra annesinin öldüğünü söyledi.)*

II. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyeceklerle ilgili olanlar:

Evin tahta ve direklerinde bir ağaç kurdu ses çıkarıyorsa bir can çıkıyor veya ölü, evini görmeye gelmiştir.

Masa, dolap gıcırtiları ölüme işâret olarak kabul edilir. İkona gıcırdarsa o evden birisi ölecek / öbür dünyaya misafir olacaktır. Kapı, pencere vurulmasını andıran ses, ölüme olduğu gibi, şeytanın geldiğine de işârettir.

Geceleyn beklenmedik bir sırada komşunun, kapı çalışı; işleyen saatin duruşu ölüm habercisidir.

Gagauzlar, gün battıktan sonra evden asla bir şey vermezler; verilmesini uğursuzluk sayarlar.

Gün battıktan sonra evden, elek, çorba, tuz, ekme, ekşi hamur vermek ölümü davet etmektir. Kimilerine göre ölüme işâret olmasa da uğursuzluktur. Özellikle Pazartesi günleri evden hiçbir şey, hatta borç para bile verilmez. Evde bebek varsa yine evden bir şey vermek uğursuzluk kabul edilir.

Gümüş ziynet eşya birdenbire renk değiştirmeye başlar, parlaklığını kaybederse ölüme işârettir

Aynanın kırılması kimilerine göre uğursuzluk, kimilerine göre ölüme işârettir. Ayna kırıldığı zaman parçaları hemen toplanıp dışarı atılmalıdır. Kırık ayna asla kullanılmaz.

Masada anahtar bırakılması, tuzun dökülmesi (bazılarına göre büyük kayga olacak demektir.), perdenin dış etki olmadan düşmesi, evin etrafında yer çatlama, duvarın yıkılması ve tavandan bir parçanın içeri düşmesi, yine ölüme işâret olabilir. Ormanda bir ağacın gıcırdaması ölümün habercisidir *(türkülere de girmiştir)*.

Dikilen ağaç veya çiçeğin kurumaya, solmaya başlaması

onu dikenin ölümüne işârettir. (Bir ağacın kuruması aslında ölümüne engeldir. Zira, o evin üzerindeki ölümü, ağaç almıştır. Bazılarına göre ise, ağacın kuruması ölümün habercisi değildir ama iyiye de yorumlanmaz.)

III. Astronomik, kozmik ve meteorolojik olaylarla ilgili olanlar:

Gagauzlarda bazı tabiat olayları da ölümün habercisi olarak kabul edilir.

Gagauz inancına göre, gökte ne kadar yıldız var ise yeryüzünde de o kadar insan vardır. Her insanın gökyüzünde bir yıldız olduğuna inanılır. Bir yıldız düştüğü/kaydığı zaman o yıldız kiminse o insan ölmüş. Yeni bir can-ruh dünyaya gelir; bir yıldız gökte peydahlanırmış. Yıldız kayması yeni doğan bir çocuğun öleceği şeklinde yorumlanır. Ay-güneş tutulması, dünya ile alâkalı kötü olaylara-kötü haberlere işârettir. Eğer ay ve güneş tutulmasından sonra aydınlık olursa iyi/karanlık olursa insanlık için bir felâkettir. Aydınlıkta iyilik gâlip gelmiştir. İyilikle kötülük savaşmaktadır. Ay ve güneş tutulması savaşa da işârettir. Kuraklık da savaş habercisidir. Kuraklık ölümüne ama toplumsal bir ölümüne işârettir (*Beşgöz köyü*). Göğün kızarması kanın dökülmesinin; gök gürlemesi, şimşek çakması ölümün habercisidir. Sürekli rüzgâr esmesi, fırtına, gök gürlemesi, şimşek ve yıldırım Allah'ın insanlara öfkesi; aynı zamanda birisinin asıldığına işârettir. Sürekli fırtına ve şimşek, bütün Gagauzlar arasında birisinin asılarak öldüğü/öldürüldüğü anlamına gelir. Sel, toplumsal bir felâketin habercisidir.

IV. Düşle ilgili olanlar:

Bazı rüyâlar Gagauzlar arasında ölümün habercisi olarak yorumlanır. Rüyâlar tersinden yorumlandığı için tatlı yemek iyi değil; halbuki, yeşil ve acı yemek iyiliğe işârettir. Rüyâda, sarı meyveler görmek, ya da yemek, sarı yüz, kıymetli bir insandan veya nesneden ayrılıktır. Sarı renkli meyveler

görmek ya da yemek pek yakın bir kimsenin ölümüne işârettir (*Beşgöz, Valkaneş*).

Rüyâda, diş çektirmek ölüme işâret olarak kabul edilen bir rüyâdır. Diş çekilirken acırsa yakınlardan, acımazsa uzak, yabancı birisi; diş çekilirken kanarsa içerden, kanamazsa dışarıdan birisi; çekilen diş önden olursa yakın, arkaya doğru ise uzak birisi ölecektir. Çürük diş, kırık diş görmek de ölümün habercisidir. Bir başka inanca göre dişi kansız ve acısız çektirmek ölüme işâret değildir.

Rüyâda, kol, el, göz, bacak... gibi bir uzvunu kaybetmek de ölümün habercisi olarak kabul edilir. Kolunu, gözünü kaybetmek anne-baba gibi pek yakın bir kimsenin ölümüne işârettir (*Beşgöz*).

At, eşek.. gibi bir hayvandan düşmek de ölüme işârettir. Bir başka inanca göre, at kısmettir ve attan düşmek ölüm değil ama kısmeti kaybetmektir.

Rüyâda saçlarını kestirmek ölüme işârettir.

Rüyâda, kutsal bir kişi tarafından öleceğinin bildirilmesi fazla yaşacağı şeklinde yorumlanırken, *Valkaneş*'de ölüme işârettir.

Ölmüş bulunan bir sevdiğini görmek de farklı yorumlanır. Bazı Gagauzlar ölmüş bulunan bir sevdiğini görmeyi, fazla yaşamaya işâret gibi kabul ederken; bir kısmı “kendi yanına çağırıyor” demektedir. Rüyada görülen ölmüş bulunan yakın, eğer evden bir şey isterse ve rüyayı gören bu şeyi verirse ölüm gerçekleşecektir; vermezse ölüme işâret değildir. Ölmüş bulunan bir yakının (koca, karı, oğul, kız, kayınvalide, kayınpeder, ana, baba, vb) rüyayı göreni çağırması, elinden tutup bir yere götürmesi de ölüme işâret olarak kabul edilir. Çağrıya uyup gidilirse ölüm gerçekleşecek; gidilmezse – yakında- ölüm olmayacaktır. . Rüyada görülen ölmüş bulunan yakın elinden tutarsa ölüme işârettir. Ancak, rüyayı gören

ölmüş bulunan yakına bir şey vermez, alırsa iyi bir haberdir.

Rüyada ölüyle oynar, konuşur, bir şey verir, ölen kişiden bir şey alınırsa bütün bunlar ölümün habercisi olarak yorumlanır.

Rüyada gelin görmek, kilise ve düğün görmek, çukur ya da kuyunun içine düşmek, çıkamamak, çamur içinde gezmek, çamurla su içinde yıkanmak, sarı toprak veya patates, duvarın veya evin yıkılması, yüzüğünü kaybetmek, sıva yapmak, yeşil görmek, (*Komrat'ta konuştuğumuz bir kadının kocası, rüyasında devamlı yeşillik görüyor ve yeşilliğin içerisinde çıkamıyor. Ölüyor.*) çok kalabalık insan topluluğunu görmek ölüme işârettir.

Rüyada, ayaktan ayakkabıyı, kulaktan küpeyi kaybetmek kocanın ölümüne işârettir.

Rüyada, karpuz (Rüyada karpuz görmek aynı zamanda iyi veya kötü haberdir), üzüm yakın akrabadan birisinin ölümüne işârettir.

V. Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişikliklerle ilgili olanlar:

Bir hastadaki değişiklikler de ölümün belirtileridir. Hasta ayağa kalkmayı deneyip, “gitmem gerek” derse, tezden ölümüne işârettir. Yüzünü gözünü silerse vakti geliyor demektir. Güvendiği ya da sevdiği birini görmek isterse, ölümden söz ederse –bir gün içinde ölecek-, papaz çağırırsa, borçlarının verilmesini, vasiyetini yapmak, uzaktaki akrabalarını görmek, evine, doğduğu yere gitmek, aile üyelerinin hepsinin başucunda toplanmasını isterse, sorulara cevap vermezse, başı yastıktan düşerse, elleri-ayakları –tırnakları beyazlaşırsa, morarırsa, bedeni soğumaya başlarsa, iştahı kesilir yahut birdenbire açılırsa –açılırsa dünyalığını alıyor-, güçlkle nefes alıp verirse, dalgınlarsa, konuşmazsa, bedeni sararır veya morarırsa, bedeni şişerse, ağzından köpük,

kan gelirse, inlerse, gaipten ses duyarsa, bir takım kimseleri gördüğünü söylerse, sayıklarsa –ölülerle bağlantı-, eğer anne yahut dedesini çağırırsa (Kıpçak) öleceğinin belirtileridir.

VI. Tabut, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili olanlar:

Ölenin cesedi yumuşaksa, ceset yıkanırken veya yıkandıktan sonra yumuşarsa; kaskatı değilse, bir başkası veya yakınardan biri daha ölecek demektir.

Tabut büyükse, uzun veya genişse, tabut içinde ceset sallanırsa, ölü tabutun içinden düşerse, tabutun konulduğu sandalyeye tabut kaldırıldıktan hemen sonra birisi oturursa, tabutun içinde bir şey unutulursa, defin esnasında birisinin ayağı mezara kayarsa ölüme işârettir.

B. KAÇINMALAR

Ölünün altından veya üstünden kedi geçerse , ölü hobur (hortlak/vampir) olur.

Ölü yatağı kaldırılırken yatağın yeri süpürülür, günnüklenir (tütsü) ve taş konulur. Kırk gün yatağın bulunduğu yerde kimse yatmaz. Ölü yıkandıktan sonra, su ısıtılan kazan dokuz gün ters çevrili olarak durur. Ölünün yıkandığı tekne kullanılmaz, kapalı ve 40 gün ters çevrili hâlde durur. Ölünün yıkandığı sabun saklanır. Tabutun örtüsü hangi iğneyle dikilmişse, o iğne örtüde kalır. Açıkta kalması sakıncalıdır.

Defin işlemi tamamlandıktan sonra, eve dönülürken, ölenin yakınları arkalarına bakmazlar, ölünün gözünün arkalarında olacağına inanılır. Bir başka inanişâ göre bakılabilir.

Mezarlıktan cenaze evine gelince bahçeye girmeden herkes ellerini yıkar.

2. Bölüm

A. ÖLÜM OLAYININ DUYURULMASI

Gagauzlar ölen bir kişi için aslan “öldü” demezler; “geçindi” derler. Özellikle “öldü, ölü” gibi kelimeleri kullanmamaya dikkat ederler. Ölü için de “raametli” derler.

Yağmurlu veya karlı günde ölen kimsenin yaşamak için daha günü olduğuna ancak öldüğüne inanılır. Yine, yağmurlu bir günde ölen insanın, dünyadan ayrılmak istemediğine inanılır. Yağmurlu bir gün, ölen için gözyaşı anlamınadır. Yağmurlu bir günde ölen insan cennete gidecektir. Fırtınalı hava, zamansız ölüme işârettir. Bir insan soğuk ve fırtınalı bir günde ölürse günahkârdır.

Bir kişi Paskalya’ya bir hafta kala veya Paskalya Cumartesinde ölürse günahkâr olduğunu inanılır. Paskalya öncesi ölmek iyi değildir. Hâlbuki, Paskalya’da ölen insan iyi bir insandır, kısmetli ölmüştür , bütün günahlarından arınır – günahları affedilir ve doğruca cennete gider. (Yortularda veya Paskalyada iyi insanlar ölür.) Bir kişi, Pazar günü ölürse bütün hafta kötü gidecektir. Süüt Pazarı ’nda, Karanlık Hafta’da ölen günahkâr ölmüştür.

Ölüm haberi, ölü sahipleri yahut komşular tarafından yahut köylerde kiliseden çanla duyurulur. Uzaktaki akrabalara, tanıdıklara telefon, telgrafla haber verilir.

B. ÖLÜMDEN HEMEN SONRA YAPILAN İŞLEMLER

Bir kişi öldükten hemen arkasından cenazenin defnine kadar dış kapı sürekli açık kalır. Kapının üzerine beyaz-siyah kumaş parçaları asılır ve bu kumaşlar kırk gün sonra yaşlı bir kadına verilir. Saçağa asılan kumaşa para bağlanır. Kapıların açık olması ve kumaş parçaları bu evde ölü olduğunun işâretidir. Böylece komşular, dostlar, akrabalar son defa prost olmak –helâlleşmek için- ölüyü ziyaret ederler.

Bir kişi öldükten hemen sonra sırtüstü yatırılır, ayakları yanyana getirilir; elleri göğsü üstüne veya göbek üstüne haç gibi konur. Ellerini bu şekilde kavuşturarak Allah'ın huzuruna çıktığında teslimiyetini ifade eder. Bu dünyadan gözleri açık gitmesin diye gözleri kapatılır. Gözleri açık kalırsa bu dünyada yaşamaya doyamadığına inanılır. Bir inanca göre gözleri açık kalırsa bir başkasını, yahut sevdiği birisini de arkasından alacaktır. Çenesi kapatılır; zira, açık kalırsa ağzından bir şeyler akabilir. Ayrıca, çenesinin kapatılmaması çirkin bir görüntü oluşturur. Ölünün ayakkabıları üzerinden ayakları bir iple bağlanır. Bu ip, evden çıkarken tabutun içine saklanır. Yoksa bu iple, eşleri birbirinden ayırmak için büyü yapılabilir. Odanın pencereleri, ruh daha kolay çıksın veya koku çıksın diye açık kalır (*Beşgöz*). Kimi yerdeki inanca göre kapı ve pencere kapanır. Yahut pencere kapatılır, koku çıksın diye kapı açılır.

Ceset yataktan sert bir tahta üstüne veya hazırlanmış olan tabuta konur. Ölü yatağı kaldırılır. O yatak evden çıkar, dışarıda tutulur. Döşeğe, yorgana ayazma-fesleğen serpilir ve daha sonra bunlar ya bir fakire verilir veya evde kalır.

Ölünün karnına, ceset bozulmasın, karnı şişmesin, kokmasın; bedeni, kafası, yüzü güzel kalsın diye mıknaş, demir parçası, çiğ yumurta, farmalin konulur. (*Ölünün cesedi çok şişer ve pis kokarsa çok günahkâr olduğuna inanılır.*) Cesedin altına kireç konur. Yine göğsünde veya göbeğinde birleştirilmiş elleri üzerine haç ve ikona konur. Ölüyü şeytandan korumak için başının altına makas, bıçak konur. Çıktığı yolculukta yolunu aydınlatsın diye ellerinin arasına mum konur.

Cenazenin başucunda, ölümden sonra bir gece, Allah'ın tarafına geçmesi ve günahlarının affedilmesi için (Kutsal Kitap-İncil) okunur. Eğer papaz yoksa, özel duacılar veya okumasını bilen kadınlar ölünün başucunda incil okurlar.

Ölünün odasında, ölümün hemen arkasından yakınlardan birisi mum yakar. Tabutun dört tarafında mumlar yanar ki, ruhu öbür dünyada aydınlığı bulsun, ahiretteki yolu aydınlık olsun ve yolunu bulsun. Odanın ısınmaması ve cesedin bozulmaması için ışıklar azaltılır. Şeytanı, kötülüğü, kötü ruhları, fenaları kovmak için ölünün bulunduğu odaya fesleğen otu konur; günnüklenir veya reçine kokusu ile kokulandırılır.

Gagauzlar yaşlanmaya başladıkları zaman **ölümlük** denilen elbiselerini, ölüm esnasında kullanılacak nesnelere ve peşkirleri hazırlarlar. Ölümünden sonra giyecek, kullanılacak neler gerekiyorsa alır, sandıklarına ya da dolaplarına koyarlar. Böylece ani gelecek bir ölümden kimseyi telaşa düşürmemiş; zahmete sokmamış olurlar.

Eğer, cenaze hastaneye götürülecekse yeni elbiseler hemen giydirilmez; hastanedeki işlemlerden sonra giydirilir. Gagauz cenazeleri, ölümünden hemen sonra hastaneye götürülür. Hastanede, bozulmasın, kokmasın diye ölünün karnı boşaltılır. Hastaneye gitmeyecekse üzerindeki elbiseler çıkarılıp yeni elbiseler giydirilir. Ölü için yeni elbiseler mağazalardan alınır. Cenaze yakınlarının yeni elbise alacak durumu yoksa, temiz elbiseler giydirilir. (Böylece Allahın huzuruna yeni elbiseyle çıkmış olur.) Yazın ince elbise, kışın kalın elbiseler giydirilir. Ölünün üzerinden çıkarılan elbiseler dokuzuncu günde, akrabalara, komşulara, fakirlere verilir. Elbiseler, ölüyü rahmetle anсын diye özellikle fakirlere verilir.

C. ÖLÜNÜN GÖMÜLMEMEYE HAZIRLANIŞI

Ölü üzerindeki işlemlere ölü sahipleri dışındaki herkes yardımcı olur. Özellikle komşular yardım için koşuştururlar.

I. Yıkama, kefenleme, giydirme, tabuta konulma

Gagauzlar ölülerini yıkarlar. Yıkama işlemini, o anda evde kim bulunursa, yakın akrabaları veya yıkamayı yapabilecek dört kişi gerçekleştirir. Dini bütün, temiz kalpli

yakınlar tarafından yıkanması tercih edilir. Erkeği yaşlı ve yakın erkekler, kadını yaşlı ve yakın kadınlar yıkarlar. Kimi yörelere göre, mutlaka yabancı birileri tarafından yıkanmalıdır. Yıkama esnasında yıkayıcılardan ve yardımcılardan başkası bulunmaz. Yıkama esnasında bir kişi mum tutar. Ölünün yıkanacağı su sızıntı pınardan (*kuyu- Gagauzlar kuyuya, pınar derler*) alınır. Su ılık hâle gelinceye kadar ısıtılır. Yıkama, ölüyü günahlardan arındırmak, ahirete temiz göndermek için yapılır.

Cenaze içerde, yazın sarayda –avluda-, evin arkasında, evin banyosunda, hastanede ise morgda yıkanır. Yıkama işlemini yıkayıcılardan başkasının görmemesine dikkat edilir. Yıkama için büyük leğen, tekne veya tahta kullanılır. Yıkama esnasında ölüye kötülükler yaklaşmasın, günahları affolsun diye güntük yakılır.

Ölü, bir tahta üzerine uzatılır veya tekneye oturtulur. Yıkamada, ılık su, kazan, kova, sabun ve fırça, bez, tırnakları için makas, kese, yıkama kabı, peşkir, bakır kap, tarak, tıraş bıçağı kullanılır. Ölünün önce başı, sonra bedeni ve önce ön tarafı, sonra arka tarafı yıkanır. Ayak tırnakları kesilir. Kesilen tırnakları ölüyle birlikte tabutu konulur. Kadınsa saçları örülür; erkek ise tıraş edilir. Hafif kokular sürülebilir. Ölü yıkandıktan sonra çarşafı silinir; bu çarşaf tabutta cenazenin altına konulur.

Ölünün yıkandığı su toplanır; bir ağacın köküne, insan ayağı değmeyen bir yere, insan ayağı değmeyen bir çukura dökülür. Ölünün yıkandığı su ile büyü yapılabileceği gibi, insan gezen yere dökülürse, üzerinden geçeni hastalandırabilir.

Gagauzlar ölülerine kefen giydirirler. Ölü yıkandıktan sonra, beyaz bir bez kibrit veya ateşle azıcık yakılır ve o yakılan yer elle çekilerek ölünün başı kadar genişletilir. Bezi yırtarken asla bıçak ve makas kullanılmaz. Cenaze kefene sarıldıktan sonra bunun üstüne temiz ve yeni elbiseler

giydirilir. Ölen kişinin Allahın huzuruna ak bir ruhla çıkması için beyaz kefen giydirilir. (*Vaftiz olurken doğru yaşamak yolunu seçmiştir. Temizlik, paklık ve kutsal yaşamayı tercih etmiştir. Bunun için beyaz kefen giydirilir.*) Kefene, **gölmek** denildiği gibi, **boy bezi** de denilir.

Ölü süslenmez ancak saçları taranır; morluklar varsa hafif bir makyajla kapatılır. Boynuna kruça –haç- konulur. Kadınlarda küpe, yüzük, kolye, boncuk takılabilir. Ancak ölüye ait her ziynet eşyası takılmaz; bir kısmı ondan hatıra olarak bırakılır.

Gagauz Türkleri, evlenmemiş genç kızları gelin gibi süsler; gelinlik giydirir ve başına taç koyarlar. Evlenmemiş genç erkeğe damat gibi giydirilir ve cebine kırmızı çiçek koyarlar.

Ölünün cebine mendil, tarak, yanına sabun, parfüm konulur ve evliyse parmağına yüzük, asker ise madalyaları yakasına takılır. Ölünün cebine mutlaka para konulur. Bu para, Allah'a yetişene kadar kendisinin harçlığı olacak; melekler isterse onlara verecek; öbür dünyada kullanacaktır.

II. Ziyaret

Cenaze evinin bütün kapıları; özellikle bahçe kapısı açıktır. Ölü, yattığı odada yüzü kapıya yönelmiş durumda uzatılır. Avluda veya evin giriş kısmında masa kurulur. Masanın üzerinde mum ve içinde un bulunan bir çanak bulunur. Çanaktaki un, mumların dik durması içindir.

Gelen ziyaretçilere koliva ve şarap ikram edilir.

(*KOLİVA: Pişmiş buğday, ceviz, şeker karıştırılarak yapılan bir tür özel yiyecek. Kutsal günlerde, cenazelerde, ölü yemeklerinde ikram edilir. Anadolu'daki helva gibidir.*)

Bazı ziyaretçiler çiçekle gelirler. Ölü için getirilen çiçek mutlaka iki tane olmalıdır. Ziyaretçi parasını koyarak –sembolik bir bedel- bir mum yakar; çiçekleri ölünün üzerine

bırakır. Ziyaretçiler tabutun yanına ya da etrafına otururlar. Ölüyle son defa prost –bir çeşit helâllik- olurlar. Kısa süreli kalacak ziyaretçi, ölünün ayak ucunda bir süre ayakta durur.

Ziyaretçi, başsağlığında bulunmadan önce ölen kişinin iyiliklerinden bahseder. İstavroz çıkarır. Kimi insan, sağlığında ölen kişi ile prost olmamışsa, yavaşça yanına yaklaşır ve prost –helâllik- olur. Ziyaretçilerden isteyen ölü hakkında konuşma yapar.

Salonun ortasında bulunan masada koliva ve şarap vardır. Ziyaretçi kolivadan bir kaşık yer ve bir bardak şarap alır; **“Allaa raamet eylesin, topracı bol olsun!”** dedikten sonra şarabı içer. Parasını koyduğu mumu yakıp, çanağa diktikten sonra ayrılır. Bazı ziyaretçiler, yanlarında getirdikleri küçük şeyleri (iplik gibi..) ölmüş bulunan akrabalarına götürmesi için ölünün yanına bırakırlar. Akrabalar ve yakın ziyaretçiler ölünün elini, ikonayı öperler . Ziyaretler esnasında yakınlar ağıt yakarlar.

Ziyaretin belli bir zamanı, saati yoktur. Her an ölü ziyaret edilebilir. Akşam gelen misafirlere yemek verilir.

Cenaze evde üç gün tutulur. Üçüncü gün defnedilir. Gagauzlar arasında söylendiğine göre, eskiden ölü evde bir gün tutulmuş ama bazı hadiselerden dolayı; ölümün tam gerçekleştiğini anlamak için üç gün tutulmaya başlanmış. Ölünün evde üç gün tutulmasının bir sebebi de; Hristos’un (Hz. İsa) çarmıha gerildikten üç gün sonra yeniden dirilmesidir.

Bir kişi eğer Cumartesi ölmüşse, pazartesi günü defnedilmez, salıya bırakılır. Üçüncü gün –defin günü- eğer Paskalya’ya rastgeliyorsa daha önce defnedilir. Paskalya günü dışındaki dinî günlerde cenaze defnedilebilir.

III. Tabut, tabutu süsleme

Gagauzlar cenazelerini tabutla defnederler. Tabut için seçilen özel bir ağaç yoktur. Tabutun bazı yerlerde salkım

ağacından, meşe ağacından; genelde, çabuk çürüyen, (kimilerinin ifadesine göre ise) sağlam herhangi bir ağaçtan yapılabileceği söylenmiştir. Tabut, ölünün boyuna göre hazırlanır.

Ölünün boyu, mumlarla ölçülür. Ölçüde kullanılan bu mumlara **boy mumu** denilir. Her akşam kiliseye götürülüp geri getirilen bu mumlar ölümün gerçekleştiği odada kırk gün yakılır. Tabutun baş tarafı daha geniş, ayak tarafı daha dardır. Ölünün şişeceği dikkate alınarak, tabut biraz uzun ve geniş hazırlanır. Tabut boyanmaz, kırmızı kumaşla kaplanır. Eskiden tabut siyah bezle kaplanırmış. Tabutun kapağının üzerine siyah şeritle haç işareti yapılır. Kimi yerde tabut için, siyah, mavi renkler kullanılırken; kimi yerlerde erkek için siyah, kadın için renkli; gençlere mavi renkte kumaş kullanılır. Ancak genelde rengin kırmızı olduğu; kadın ve erkek için farklı renklerin kullanılmadığı söylenmiştir. Tabutun etrafına çiçekler konur. İnsanlar bu çiçeklerle dünyadan ahirete selam yollamaktadırlar. Tabutun içine önce saz / kamıştan hasır / yonga - talaş, üzerine halı / ev kilimi, sonra çarşaf; ölünün başının altına içi talaşlı yastık konulur. Tabutun kapağına siyah şeritten Ortodoks haçı yapılır.

Cenaze tabuta, hemen, gömülmeden önce konulabildiği gibi daha çok, yıkandıktan ve giydirildikten sonra konulur. Dört kişi Cenazeyi beyaz bir örtüyle tutup tabuta koyarlar. Geceleri tabutun kapağı kapatılmaz. Ölünün üzeri beyaz bir bezle örtülür. Tabutun kapağı defnedilirken kapatılır. Tabutun altından veya üstünden kedi geçmemesine çok dikkat edilir. Altından veya üstünden kedi geçerse ölünün **Hobur** (obur/hortlak/vampir), olacağına inanılır.

IV. Cenaze alayı, dinî tören:

Cenaze üçüncü gün defnedilir. Akrabalar, dostlar, komşular ve tanıdıklardan oluşan cenaze alayı, cenazeyi belli yollardan geçerek kiliseye getirir; kilisedeki törenden sonra yine belli

yollardan mezarlığa götürür. Arabaların olmadığı zamanlarda tabut ellerde taşınırmış. Cenaze, ev mezarlığa yakınsa ve genç ise omuzda, ihtiyar ise ellerde; ayaklar önde, baş kısmı arkada olmaz üzere taşınır. Cenaze ellerde taşınacaksa komşulardan güçlü adamlar seçilir. Tabut taşıyanların kollarına peşkir bağlanır. Ancak, akraba erkekler taşırsa ölü için daha iyidir. Yorulan olursa yerine bir başkası geçer.

Ölüm gerçekleşikten sonra ayna, televizyon beyaz bir örtüyle kapatılır. Cenaze evden çıkınca arkasından su dökülür. Cenaze geçerken bütün kapılar ve pencereler ruh içeri girmesin diye kapatılır; uyuyan kimseler uyandırılır. Cenaze geçerken pencereden bakılmaz, kapıya çıkılır.

Cenaze mutlaka öğlenden sonra defnedilir. Sabah defnedilmez. Şehirlerde, kilisedeki törenden sonra papazlar cenaze alayına katılmıyorsa da, köylerde papaz ve yardımcılar cenazeye, defin işlemlerine katılırlar. En önde papaz haçla gider; (Papaz yoksa haç taşıyan kişi..)sonra bayrakçılar (*bayrak taşıdıkları için böyle söylenir*) (*Öndeki bayraklar ölüm bayrağı ve Hz. İsa'nın temsili işaretidir.*), çiçekleri taşıyan çocuklar, bir çocuk ölenin fotoğrafını taşır (her zaman değil); sonra dalı taşıyan insanlar. (*Dal, tabutun bulunduğu cenaze arabasının üzerine de konur.*) sonra cenaze arabası ve cenazeye katılanlar. Bazı cenazelerde, cenaze arabasının arkasında bir küçük orkestra bulunur; cenaze marşları çalar.

Cenaze geçerken, yoldan geçen arabalar durur; arkadan gelen arabalar da bekler. İnsanlar durur, şapkalarını çıkarırlar; istavroz çıkarırlar. Cenazenin önünden geçilmez. Cenaze önünden geçenin elinde şişlik, yara olur.Cenaze alayını, düğün alayının ve loğusaların görmemesi istenir.

Tabutun etrafında yakın akrabalar bulunurlar. Akrabalar ağlar, ağıt yakar ve ölünün iyiliklerinden bahsederler.

Cenazenin bir kadına mı, erkeğe mi, çocuğa mı, askere mi... ait olduğu ağacın üzerindeki ölüye ait giysiden anlaşılır.

Kadınsa entari, erkekse gömlek... gibi tanıtıcı giysiler konur.

Gagauzlar, Hristos'un –Hz. İsa- bir yemiş ağacının altında dünyaya geldiğine inanırlar. Bunu simgeleyen ve üzerinde çok çeşitli nesnelere bulunan bir ağaç dalı hemen tabutun önünde taşınır. Bu ağacın üzerinde küçük çörekler, kolaç –ekmek-, konfetiler-şekerleme-, elma, üzüm... gibi meyveler, çoraplar... bulunur. Bunlar dünya nimetlerini simgeler. Ölünün canı-ruhu bu dalın altında dinlendiği/gölgelendiği zaman ne isterse bulabilecektir. Bu dalda ne varsa, onlarda öbür dünyaya gidecektir. Bu giyecek ve yiyecekler, ölünün öbür dünyada geçeceği 7 kapıda yoluğu olsun, sıkıntı çekmesin; giysin yesin diye konulur.

Cenaze alayında, akrabalar, yakınlar omuzlarından bellerine bağladıkları basma ve kollarına taktıkları peşkirleri ile tanınırlar. Cenaze alayına katılan arabalara da peşkir bağlanır.

Cenazeye herkes katılabilir ancak çok yakında düğünü yapılacak gençler, loğusa kadınlar, bebekler katılamazlar. Kimi yerde hamile kadınlar da cenazeye katılamazlar. Bazı yerlerde küçük çocuklar, uzun bir ömür yaşaması için babuşkasının -babaanne/anneanne- kucığında cenazeye katılabilir.

Cenaze alayı için en kısa yol tercih edilir. Her köşe başında bir süre durulur. Her köşe başında melekler beklendiği için cenaze alayı da bekler; bir başka inanca göre yaşadığı yerleri ruh son defa görsün istenir. Köşelerde para atılır. Böylece ölünün yol bedeli ödenir. Peşkire sarılmış, üzerinde mum ya da saplanmış para bulunan kolaç bırakılır. Para kolaca saplanmış olabileceği gibi, peşkirle düğümlemiş de olabilir. Her köşe başında bırakılan, içinde kolaç, mum ve para bulunan bu peşkire **KÖPRÜ BEZİ** adı verilir. Öbür dünyada ruh 24 köprüden geçeceği için 24 köşede köprü bezi bırakılır. Pınar –kuyu- başlarında da para atılır. Para yol bedelidir ve köprü

bezi, 24 köprüden geçerken cehenneme düşmemesi ve rahat geçebilmesi içindir. (Ölümden sonra öbür dünyada büyükler 24, çocuklar 12 köprüden geçerler)

Cenaze alayında kazanla su taşıyan birisi bulunur. Bu kişi her köşe başında cenazenin önüne su döker. Cenaze arabasının dökülen su ve atılan para üzerinden geçmesi gerekir. Bu kazan, sonunda su dökene bağışlanır. Köşe başlarında şarap ta dökülür.

Toplu yerlerden geçirek cenaze kiliseye; kilisedeki törenden sonra mezarlığa götürülür. Mezarlıktan sonra geliş yönü takip edilmez; başka bir yoldan dönlür.

Ölünün defnedileceği gün papaz eve çağrılır. Papaz ölüyü okuyup tütsüledikten sonra kiliseye götürülür. Cenaze alayı kiliseye yaklaşırken çanlar çalar. Papaz, cenazeyi kilisenin avlusunda elinde haç ile karşılar. Tabutun etrafında birkaç defa dönerek cenazeyi tütsüler. Dışarda, ölü hakkında konuşur; sonra cenaze içeri alınır. Kilisenin avlusuna da, kilisenin içine de ölü ayakları önde girer. Kilisenin içinde, tabutun 4 tarafında mum yakarlar. Ayın başlar. Uzun süren ayinde papaz, mezarlıktan getirilen toprağı okur. Herkesin elinde mum vardır; mumlar daha sonra tabutun etrafına konur. Papaz, şarap, kolaç ve kolivayı okur. Kiliseden tabut, cenazenin ayakları öne doğı olacak şekilde çıkarılır. Cenaze yine çan sesleri ile kiliseden uğurlanır. Önden papaz çıkar, kilisenin dışına kadar cenazeyi uğurlar. Köylerde papaz, mezarlıktaki törene de katılır.

V. Mezarlık, mezara konuluşu

Ölümün birinci günü seçilen ve bir işâret bırakılan veya gömme günü seçilen mezar yeri, bir kadın tarafından tütsülenir. Mezarın 4 tarafına haç ve mezarlıktan bu yer satın alınıyormuş gibi 1 ley (*Moldova para birimi*) konur. Mezarlığın hazırlığı, günün erken saatlerinde başlar. Mezarlığı, para ödenmiş insanlar kazarlar. Bunlar 6 kişidir.

Dördü kazıcı, iki kişi kapakçısıdır. Veya mezarlığı kazma işinden anlayan insanlar para karşılığı olmadan kazarlar; onlara sadece yiyecek ve şarap gelir. Daha sonra giysi hediye edilir. Mezarlığı ölünün arkadaşları hazırlar. Akrabaların mezarlığı hazırlaması yasaktır. Bazı yerlerde mezarlığı, ölüyü yıkayan erkekler; kadın ise kadının kız arkadaşlarının kocaları kazarlar. Mezar kazanlara hazırlanmış özel yemekler ve şarap gelir. Kazılan mezardan kemikler çıkarsa; bu kemiklere ayazma, şarap serpilir; beyaz çarşafa sarıldıktan sonra aynı yere yeniden gömülür. Mezarlık, 2 metreye yakın derinlik, 1.5 metre genişlik ve tabutun uzunluğuna göre bir uzunlukta kazılır. Mezarlık ayakları doğuya, başı batıya gelecek biçimde doğu – batı yönünde, dikdörtgen biçiminde kazılır. Mezarlıklar işlerini bitirdikten sonra cenaze alayının gelmesini beklerler. Çünkü cenaze mutlaka öğlenden sonra defnedilir.

Bazı papazlar, kilise avlusuna veya ayozlu yerlere defnedilirler. İntihar edenler, vaftiz olmamışlar, inançsızlar, çifitler –yahudiler- mezarlığa alınmazlar. İntihar edenler, Allah'ın verdiği canı Şeytan'a vermişlerdir. Şimdilerde intihar edenler de mezarlığa alınmaktadır. *(Gagauz Türkleri'nin büyük aydını, şâir ve müzecisi Dimitri Karaçoban ve eşinin mezarı Beşalma köyü mezarlığının dışındadır. Zira, Dimitri Karaçoban intihar etmiştir. Bizim kanaatimize göre, Dimitri Karaçoban eşinin ölümünden bir gün sonra, Beşalma köyünden çıkıp Moldova'nın başkenti Kişinev'e gidip trenin önüne kendini atarak intihar edecek bir insan değildir. Eşinin ve kendisinin ölümlerinde şüpheler bulunan Dimitri Karaçoban'ın KGB tarafından öldürülmesi akla hiçde aykırı gelmemektedir.)*

Mezarlığa araba ile veya ellerde getirilen tabut, mezara ellerde taşınır. Tabut önce mezarın sol tarafına, yığılmış toprak üzerine konur. Papaz okur. *(Bu duadan sonra ayoz iner ve canı yanına alır.)* Ölünün üzerine ayazma serper. İnsanlar ağlar ve ağıtlar yakarlar. Yakın akrabalar ölünün elini ve

haç; kutsal simgeleri öperek vedalaştıktan sonra ölünün üzerine kiliseden getirilmiş; üzerinde kutsal simgeler, haç ve Hristos'un –Hz. İsa- resmi bulunan beyaz bezi örterler. Tabutun içerisine ölünün, küpe, basma, yüzük.. gibi bazı şahsi eşyası konulur. Ama ölünün cebine mutlaka para konulur. Bu para Allah ile buluşacağı zaman veya onun yanına giderken para isteyen meleklerle vermek içindir. Bez örtüldükten sonra tabutun kapağı kapatılır ve sağlamlaştırılır.

Tabut, sekiz kişi / dört kişi tarafından mezara indirilir. Akrabalardan hiçbirisi tabutu indirmeye karışmaz. Cenaze mezara indirilirken yağmurun yağması hayırsız kabul edilir. Yine inanışa göre defin esnasında yağmur yağarsa, 40 gün, günde bir defa mutlaka yağmur yağacaktır. Papaz üç defa avucuna aldığı toprağı okuyarak ve üfleyerek tabutun üzerine atar. Arkasından herkes: **“Allaa rahmet eylesin. Yilin olsun topracun!”** der üfleyerek tabutun üzerine, üfleyerek üç avuç toprak atar. Yakınları tabutun üzerine toprak atmazlar. Atarlarsa rahmetlinin rüyâlarına gelmeyeceğine inanırlar. Yanında çiçek getirenler tabutun üzerine çiçek te atarlar. Mezarın üzerinde topraktan bir tepe oluşturduktan sonra üzerine şarapla haç işâreti yapılır; su dökülür. Mezarın başına dikilen kruçaya –haça- su dökülür. Hayır için, mezarın üzerine ekmek ve şarap bırakılır. Ekmek, Hristos'un gövdesi, şarap onun kanıdır. Mezarın üzeri bir çiçek bahçesine döner. Kruçanın yanına ölünün yemesi için yemek konur.

Beşgöz köyünde yaşlı bir kadın anlattı: “Bir ölünün mezarına bonboni –şekerleme-, koliva, kolaç... koymuşlar. Biraz sonra kargalar ve kuşlar yemek için inmişler ve ölü sahipleri kuşları ve kargaları kovmuşlar. Ölü düşe girmiş ve demiş ki: “Niçin kargaları ve kuşları kovdunuz. Onlar bana sizin dünyanızdan yiyecek getiriyorlardı.”

Cenazeye katılanlar bir masada bulunan ve papazın okuduğı kolivadan bir kaşık yer ve bir bardak şarabı: **“Allaa**

raamet eylesin!” diyerek içerler.

Mezar toprakla örtüldüktün sonra, üzerinde çeşitli nesnelere bulunduğu ağaç dalı baş tarafa konur. Papaz, mezarın dört tarafına haç işâreti çizer. Bu işâret halk inanışlarına göre, ölünün hobur olmaması içindir. Haç çizilerek hoburluk yok edilir.

Mezarcılara birer gömlek ve para, tabutu taşıyanlara peşkir; bakır kapla kim su taşıdı ve yol boyunca döktü ise o kap, o kişiye, bağışlanır.

Mezardan eve dönüş yolu aynı olabilir, farklı olması gerektiği, nereden uygunsa oradan da dönülebilir. Mezarlıktan dönenler doğruca cenaze evine giderler. İşi olanlar, daha sonra uğramak üzere ayrılabilir ama toplucu gidilmesi uygundur. Cenazeye katılanlara masa koyulur (yemek verilir): yemek, koliva ve şarap ikram edilir. Bu yemeğe ölünün canı için **Pomana** denilir. Gelenler, cenaze sahiplerine başsağlığında bulunurlar; “ölüleri unutmayınız!” denilir.

Mezarlık dönüşü evin bütün pencereleri açılır. Yerler süpürülür, yıkanır; günnüklenir, kokular serpilir. Tavan da yıkanır. (*Ruh bedeni terkettikten sonra tavanda durur.*) Odada kandil yakılır. Ölümün gerçekleştiği yere 9. güne kadar su serpilir. Ölünün boyunun ölçüldüğü boy mumu her akşam kiliseye götürülür duadan sonra geri getirilir. Öldüğü yerde 9. güne kadar 15-20 dakika kadar bu mumlar yakılır; Ölünün odasına her gün bir parça ekmek, bir bardak su konulur ve dışardaki ışıklar açık tutulur ki, ölü evine geldi zaman yolunu bulabilsin.

Üç günden sonra ölünün odası kireçlenir, ölünün yattığı çarşaf yıkanır; 9. gün dağıtılır. Ölünün eşyası, giyecekleri 9. günden itibaren, yıkanır, ütülenir ve fakirlere dağıtılır. Ölünün sağlığında kullandığı eşyası yakın akrabaya, ölü sahiplerine ve (*ölüden hatıra kalsın, unutulmasın diye*) dostlarına verilir. Bilezik, yüzük... gibi eşyalar ölünün çocuklarına, yakınlarına

hatıra olarak bırakılır. Ölümün yılında, yabancı yoksullara yeni elbise, iç çamaşırı, şapka alınıp verilir.

Yaşlı erkekler 40 gün ceket cebine veya koluna küçük bir siyah bez bağlar. Kadınlar, siyah giyinir, siyah eşarp bağlarlar.

IV. Mezarlık Ziyaretleri, ölünün canı için pomana, hayırlar

Cenaze sahipleri,ertesi gün, ikinci günden itibaren, 9., 40. gününe kadar her gün mezarlığa giderler. Dokuzuncu gününe kadar her gün; 9. günden 40. gününe kadar her cumartesi günleri mezarlığa gidilir.

Mezar ziyaretine çiçek, günnük, kolaç, şarap, su, yakmak için mum götürülür. Mezarın üzerine çiçek bırakılır; şarap ve su dökülür; günnük yakılır. Mezarda bulunanlara şarap ve yiyecek ikram edilir. Yenilir içilir ve dua edilir.

Köylerde mezar ziyaretinde tezek de götürülür. Mezarda tezek yakılır ki tütsün; mezarlıktan / ölüden kötülükleri / şeytanı / cehennem görevlilerini uzaklaştırsın.

Mezarlık ziyareti için belli bir gün yoktur ama özellikle cumartesi ve pazar günleri tercih edilir.

Ölünün 9. gününde mezarlıkta yemek yenir; mezarlıkta bulunanlara yemek, şarap ikram edilir ayrıca çay fincanı, kaşık, 2-3 bisküvi, şeker, ekme, mendil hediye edilir.

Ölünün canı için 9. gününde, 20. gününde, 40. gününde, yılında yemekler ve pomana verilir. Bu yemeklerde, gelenlere yemeğin arkasından ölünün canı için kolaç, mum, çorap, mendil, şeker ikram edilir. Bu yemeklerde mum yakılır – mumun parasını gelen kişi masaya bırakır- bir kaşık koliva yenir, bir bardak şarap içilir ve dua edilir. İnanca göre, ne kadar koliva (Müslümanlıktaki ölü helvası gibi) yenirse, ölünün o kadar günahı affedilir. Bu yemekler-pomana, ölünün canına öbür dünyada yardımcı olması içindir. 9., 20. 40. günlerde ve yılında pomana verilmesinin bir sebebi de ayozların –

meleklerin- ölünün ruhunu gökten yere indirmeleridir. 3. gün kilisede ölünün dirilmesi için dua edilir; zira, Hristos da – Hz. İsa- ölümünün 3. gününde dirilmiştir. 9. günde kilisede dua edilir ki, Allah ölünün canını-ruhunu yanına-yakınına; kendisine hizmet eden ayozlar –melekler- gibi alsın. 20. günde ayoz, ruha başkalarının acılarını gösterir; 40. günde ruhu yere indirir (kilisede slujba –ayin- olmalıdır); kırkıncı gününden sonra bir küçük mahkeme kurulur ve ruh gökteki büyük mahkemeye hazırlanır. 40. gün, ölünün cennete yahut cehenneme yerleştirildiği gündür. 9., 20. ve 40. günlerde kiliseye gidilir koliva okutulur; komşular çağrılıp ölünün ruhunun rahatlaması için pomana verilir; masa –yemek- kurulur. Yemeğe –pomana- katılanlara, tabak, çay fincanı, kaşık, konfeti-şeker-, üzerinde mum bulunan kolaç –ekmek-, bisküvit, mendil, çorap hediye –pomana- edilir. Aşure yapılıp dağıtılır. Fakirlere yeni elbiseler alınır.

Ölünün kırkıncıdan önce evden çıkılabilir; ama bazı acılı ölümlerde ölü sahipleri 40 gün evden dışarı çıkmazlar.

VII. Yas

Gagauzlar'da yas süresi kırk gündür. Yakınların hepsi 40 gün yas tutarlar. Bu süre içerisinde, radyo, televizyon ve diğer müzik çalan cihazlar açılmazlar. Cenaze yakınları kara giyerler. Kadınlar başlarına kara başörtüsü örterler. Erkekler 40 gün tıraş olmazlar. Ayozlu günlerde –bayramlar- ve Paskalyada yaşlı aile ziyaret edilir. 40 gün içerisinde dışarı çıkılır ama düğüne gidilmez.

Yas süresi, ölen eğer anne/baba/kardeş/çocuk/koca/karı ise bir yıldır. Yas süreleri, 40 gün, 3 ay, 6 ay, bir yıl gibi, akrabalık derecesine göre değişir. Karı-koca 9 gün veya 40 gün cinsel ilişkiye girmezler. Kadın veya erkek, eşi ölmüşse bir yıl başkasıyla evlenemez; bir yılı beklemek zorundadır.

En çok yası tutulanlar, ana, baba, kardeş, çocuk, evlenmemiş genç kız, evlenmemiş delikanlı, karı ve kocadır.

Gagauzlarda yasa en çok kadınlar riayet ederler. Kadınlar yas süresince siyah elbise, siyah örtü ve siyah eşarp kullanırlar. Akrabalar, en azından 9 gün renkli ve süslü giyinmezler, yüzlerini süslemezler, erkekler tıraş olmazlar, tokalaşmazlar, evden dışarı çıkmazlar, gezmeye, eğlenmeye gitmezler, her çeşit zevk ve eğlenceden kaçınırlar, cinsel yakınlıktan kaçınırlar, yıkanmazlar. Çok yakın birisi ölmüşse, düğün ya da nişan 40 gün, altı ay veya bir yıl ertelenir.

Ölü sahipleri 9. günde veya 20. günde veya 40. günde hamama giderler.

Yas süresi içerisinde ölü sahiplerine yardım yapılabilir.

Mezarlık, yerleşim yerlerinin içinde –ama merkeze uzak-olabileceği gibi; köylerde çoğunlukla dışarıdadır. Mezarların etrafı çitle yahut taş duvarla çevrilidir. Mezarlık bekçilerinin maaşlarını eskiden köy başı veya kilise ödermiş; ama şimdi devletten veya belediyeden maaş almaktadırlar. Mezarlık bekçilerine ölü sahipleri de maddi yardımda bulunurlar.

Cenaze defnedildiği zaman mezarın baş tarafına ağaç/tahtadan bir haç konur. Bu haç geçicidir. Kırkıktan sonra haç değiştirilebilir. Mezarın başına ağaç, taş, demir bir haçla, mermer haç yada pametnik denilen abide biçiminde taşlar dikilmektedir. Mezar taşında çoğunlukla ölenin fotoğrafı bulunur. Cinsiyetini belirtir bir işaret konmaz; yalnız askerler ve gençler, (*Sovyet zamanında komünist parti mensuplarının mezarlarına*) işaretler konur. Mezar taşına ölünün ismi, doğum – ölüm tarihleri yazılır. Bazı mezar taşlarına güzel sözler, İncil'den ayetler, ailenin ağzından yahut ölünün ağzından yazılır, şiiirler yazılır. Ölenin mesleğine göre mezar taşına ; mesela: öğretmen ise kalem gibi.. Yahut kuş, çiçek... gibi resimler yapılır.

Ölümün birinci yılında mezarın üstüne gül, lâle, fesleğen, zambak.. ekilir; ölüye gölge olsun diye söğüt gibi ağaçlar veya meyva ağaçları dikilir.

Mezarın üzerinde, defin gecesi hariç 9 gün veya 40 gün ateş/kandil /mum yakılır, günnüklenir. Ölünün ruhu kötülüklerden korunsun diye ateş yakılır. Özellikle kor bırakılır. Çünkü ateş, fenalıkları –kötü ruhlar- yok edicidir; insanı fenalıklardan korur. Günnük şeytanı kovalamak için, kandil, Hristos –tanrı- yaklaşsın diyedir. Bazı yerlerde 9 gün ateş/mum/kandil yakılır; ancak, 40. gününe kadar her cumartesi bu işlem tekrarlanır.

Ölüler düşe girer, mezarlarında rahatsız olurlar diye, geceleri anılmazlar.

Yemeğe her oturulduğunda, sanki yanlarındaymış gibi ölenin tabağına yemek, kaşık, çatal konulur. Gelip yiyeceğine inanılan ölü ile sanki yanındaymış gibi konuşulur ve: “Benimle yemeğe buyurunuz!” denilir. Böylece, yemeğe bereketin geldiğine inanılır. Yere su serpildiğinde, ölülerin bu suyu içtiğine inanılır.

Gagauzlar ölüleri için ağıt yakarlar. Bu ağıtlarda:

-Niçin Allah seni bizden erken aldı..

-Niçin bizi bıraktın

-Niçin bu çocukları annesiz-babasız bıraktın, kim onlara bakacak, kim onları sevindirecek

-Sen ne kadar iyi bir insandın, seni herkes beğeniyordu

-Nasıl kıydın da, evini-aileni yalnız bıraktın

... gibi duygusal sözler bulunur.

D. RUHLA İLGİLİ İNANMALAR

Gagauz Türkleri, insanın tek ruhu olduğu kabul ederler. *(Ancak, Beşgöz köyünde komuyla ilgili konuştuğumuz yaşlı bir kadın, insanın, biri Allah'tan, biri Şeytan'dan iki ruhu bulunduğunu söylemiştir.)*

Gagauzlara göre ruh, nefes, buhar, rüzgâr, duman-tütün,

kuş, kelebek gibidir. Gagauzlar ruha, daha çok can derler; duha da denilir. Ruh, insanın bütün vücudunda, gövdesinde-kalibında, göğsünde, kalbindedir.

Ruh, bedeni uyuyunca, bayılınca ve tamamen ölünce terkeder. Ruh, ölüm esnasında insanın ağzından, her yerinden, buhar gibi, (*günahsız bir insansa Allah alır*) soluk gibi çıkar. Mihail Arhangil (ölüm meleği) büyük günahkârların ruhunu, büyük ıstırap, acı vererek alır. İyi insanlar acı çekerek, kötüler hemen can verir. Can, önce ayaklar, kollar ve sonra dilden çıkar. Ruh, bedenden yukarıya doğru çıkar.

Bedeni terkeden ruh, 40 gün boyunca evin etrafında bir kelebek gibi dolaşır. Ruh yolunu kaybetmesin diye avlu 40 gün açık kalır; kapıda-dışarıda geceleri ışık yanar. Ruh, 40 gün evine gelip gittiği için siyah-beyaz kumaş asılır; öldüğü yere su ve ekmek konulur; mum/kandil yakılır.

Ölümün işâreti olan ve kırk gün boyunca saçakta asılı duran siyah-beyaz kumaş, ölünün bulunduğu – tabutun bulunduğu yeri ve odayı temizleyen, yıkayan kişiye verilir.

Allah, ruhu 40 gün gezdirir. Yaşadığında yaptıklarının hepsini gösterir. Sonra (40. gün) nereye lâıyıkça (cennet-cehennem) oraya konulur.

Ölünün ruhunu memnun etmek için (9., 20., 40., günlerinde, yılında ve diğer yıllarda) pomana (hayır yemeği/hediyeler) verilir, dualar edilir, tavuk, kuzu gibi kurbanlar verilir, fakirlere onun canı için yardım edilir; dünyadayken yapamadıklarını, akrabaları ellerinden geldiği ölçüde yapmaya çalışırlar.

KAYNAK KİŞİLER

1. Anna İvanovna Erinets (57), Komrat
2. Marina Teta, (48), Komrat
3. Ola Dimitriovna Erinets (39), Komrat
4. Anna Petroviç, (30), Komrat,
5. Elena Kadın, (22), Beşalma
6. İvan Tukan, (46), Çokmeydan
7. Dora Tukan, (44), Çokmeydan
8. İvan Aleksiyeviç (68), Çadır Lunga
9. Luba Harlanpievna (64), Avdarma
10. Zina Kılçık (73), Komrat
11. Vera Pometko (33), Komrat
12. Vasilise Dudoğlu (43), Avdarma
13. Vasilisa Arnaut (55), Komrat
14. Zina Stefu (36), Kongaz
15. Dora Zariçko (57), Kongaz
16. Marianna Kuru (71), Komrat
17. Oksana Kroitor (36), Dizgince
18. Aleksiye Katı (47), Komrat
19. Zena Duşkova (52), Komrat
20. Nikolay Baboğlu (80), Kıpçak
21. Anna Stoynova (45), Komrat
22. Natalia Dragneva (58), Komrat
23. Mariya Esir (37), Komrat
24. İvanka Bratunova (44), Valkaneş
25. Anya Angelçeva (51), Valkaneş

26. Liyana Tikaçenko (43), Valkaneş
27. Mariya Nikologlu (38), Kıpçak
28. Olga Çolak (59), Kıpçak
29. Fedora Kaynak (72), Kıpçak
30. *Katerina İliçna (42), Komrat*
31. Mariya Kaynak (80) Komrat
32. Praskove Petrovna Pedan (70), Komrat
33. Dimitri Pometko (52), Komrat
34. Aleksandra Pometko (41), Komrat
35. Vasilisa Patraman (58), Komrat
36. Sofiya İvanovna Pometko (56), Komrat
37. Tatyana Stoynova (37), Kirsova
38. Anna Vilçu (27), Kongaz
39. Katerina İlina (76), Komrat
40. Vasilisa Tanasoğlu (45), Kirsova
41. Mila Kaykı (67), Valkaneş
42. Katerina Abramova(48), Komrat
43. Juniya Feodorovna (60), Komrat

GAGAUZ TÜRKLERİNDE MEZARLIK ZİYARETLERİ

Gagauz Türkleri, mezarlık ziyaretlerine çok önem verirler. Mezarlığa giderken misafirlğe gidiyormuş gibi giyinirler. Çocuklarına da en güzel giysilerini giydirirler. Yanlarına yiyeceklerini, içeceklerini, mum, tütsü (günnük) alırlar.

Özellikle belirlenmiş bir gün olmamasına rağmen, özellikle Cumartesi günleri mezarlıklar ziyaret edilir.

Gagauz takviminde ölüleri anmak, mezarlık ziyaretleri için belirlenmiş günler vardır.

Gagauz Türklerinde cenaze, ölümün üçüncü günü defnedilir. Cenaze sahipleri definden sonraki günden başlayarak 9. güne kadar her gün; 9. günden itibaren 40. gününe kadar her cumartesi günleri mezarlığa giderler.

Mezar ziyaretine çiçek, günnük, kolaç, şarap, su, yakmak için mum götürülür. Mezarın üzerine çiçek bırakılır; şarap ve su dökülür; günnük yakılır. Mezarda bulunanlara şarap ve yiyecek ikram edilir. Yenilir içilir ve dua edilir.

Köylerde mezar ziyaretinde tezek de götürülür. Mezarda tezek yakılır ki tütsün; mezarlıktan / ölüden kötülükleri / şeytanı / cehennem görevlilerini uzaklaştırsın.

Ölünün 9. gününde mezarlıkta yemek yenir; mezarlıkta bulunanlara yemek, şarap ikram edilir ayrıca çay fincanı, kaşık, 2-3 bisküvi, şeker, ekme, mendil hediye edilir.

Ölünün canı için 9, 20 ve 40. gününde, yılında yemekler ve pomana verilir. Bu yemeklerde, gelenlere yemeğin arkasından ölünün canı için kolaç, mum, çorap, mendil, şeker ikram edilir. Bu yemeklerde mum yakılır –mumun parasını gelen kişi masaya bırakır- bir kaşık koliva yenir,

bir bardak şarap içilir ve dua edilir. İnanca göre, ne kadar koliva (Müslümanlıktaki ölü helvası gibi) yenirse, ölünün o kadar günahı affedilir. Bu yemekler-pomana, ölünün canına öbür dünyada yardımcı olması içindir. 9, 20, 40. günlerde ve yılında pomana verilmesinin bir sebebi de ayozların – meleklerin- ölünün ruhunu gökten yere indirmeleridir. 3. gün kilisede ölünün dirilmesi için dua edilir; zira, Hristos da – Hz. İsa- ölümünün 3. gününde dirilmiştir. 9. günde kilisede dua edilir ki, Allah ölünün canını-ruhunu yanına-yakınına; kendisine hizmet eden ayozlar –melekler- gibi alsın. 20. günde ayoz, ruha başkalarının acılarını gösterir; 40. günde ruhu yere indirir (kilisede slujba –ayın- olmalıdır); kırkıncı günden sonra bir küçük mahkeme kurulur ve ruh gökteki büyük mahkemeye hazırlanır. 40. gün, ölünün cennete yahut cehenneme yerleştirildiği gündür. Yukarıda söylediğimiz gibi, 9, 20 ve 40. günlerde kiliseye gidilir koliva okutulur; komşular çağrılıp ölünün ruhunun rahatlaması için pomana verilir; masa -yemek- kurulur. Yemeğe -pomana- katılanlara, tabak, çay fincanı, kaşık, şeker, üzerinde mum bulunan kolaç –ekmek-, bisküvit, mendil, çorap hediye –pomana- edilir. Aşure yapılıp dağıtılır. Fakirlere yeni elbiseler alınır.

GAGAUZ HALK TAKVİMİNDE ÖLÜME DAİR İNANMALAR VE ADETLER

*“Ki Gagauzlar hâlis Türk soyundan
gelmektedirler ve de eski zamanlarda
Kavarna Balçık bölgesinde,
Dobruca’da kendi padişahlıkları
varmış ve şanlı bir hakanmış
Dobrotiç (1354-1378)”*

Mihail Çakır / Bessarabkalı Gagauzların İstoryası

Gagauzlar, yoğunlukla Moldova Cumhuriyeti’nin güney doğusunda, **Gagauz Eri** denilen özerk bölgelerinde (Gagauzların tahmini nüfusu: 180.000) ve Ukrayna’nın Odessa ve Reni bölgesinde (tahmini nüfus: 50.000) ayrıca Bulgaristan, Yunanistan Romanya, Kazakistan’da yaşayan Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup bir Türk topluluğudur.

Asırlarca Bizans, Osmanlı, Bulgar, Romen, Sovyet, Moldovan ve Ukrayna bayrakları altında varlıklarını ortaya koyamayan, sürülen, ezilen, horlanan, kullanılan, asimile edilmeye çalışılan, bu küçük Türk topluluğu, farklı kültürler arasında yaşamalarına rağmen, azınlık psikolojisiyle, sınıksız sarıldıkları dilleri gibi, kültürlerini de kıskançlıkla muhafaza etmişlerdir. Gagauz Türklerinin folklorunu, tabiatıyla kültürünü, dört katman olarak görmek ve değerlendirmek gerekir:

1. Hristiyanlık öncesi kültürlerinden getirdikleri adetler

ve inanmalar ki, hâlâ canlı bir biçimde devam etmektedir.

2. Hristiyanlık,

3. Komşu kültürlerin (Bulgar, Romen, Moldovan, Rus, Ukrayn) tesirleri ve

4. İslâmi tesir...

Türk dünyasının küçük ve yoksul bir topluluğu olan Gagauz Türklerini çok iyi tanımak, anlamak mecburiyetindeyiz. Gagauz Türklerinin kültürleri, folklorları, binlerce yıllık Türk kültürü hakkında fikirler verecek mikro laboratuvarı adeta.

Hayatlarını çiftçilik ve hayvancılıkla idame ettiren Gagauz Türklerinin, sadece Hâlk Takvimlerinden yola çıkarak kültür kaynaklarına inmek; ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğunu görmek mümkündür.

Ortodoks dünyasının bir parçası olan Gagauzların hayatında, 7 Ocak Kolada Gezmekleri yahut Hz. İsa'nın yani Hristos'un doğum günü, 14 Çıbık Günü yani eski takvime göre yeni yılın başlangıcı, 21 Mart Kırkmeçik, Kırkkaşık yahut Kırk Ayoz (kırk aziz) yani Nevruz, 5 Mayıs Paskalya Yortusu, 6 Mayıs Hederlez veya Györgiler Günü, 13 Mayıs Küçük Paskalya yahut Ölüler Günü, 8 Kasım Ayoz Dimitrilerin Günü... perhizler, azizlerin günleri, isim günleri büyük yortularla kutlanır. Ancak en önemli dini bayramlar Paskalya ve Küçük Paskalya'dır.

Gagauz Halk Takvimi'nde yer alan yortulardan yani özel günlerden birkaçının adını burada zikretmek istiyorum:

Yılda üç defa yapılan Sıçan yortuları, Topal Canavar Yortusu, Sarımsak Bekleme Günü, Kış Başı, Maya Verme Günü, Todurlar Günü, Rusali Yortusu, Pelin otunun üç gün evde bekletildiği Titroysa, Peynir Haftası, İki Hamlama, Ateşten atlanılan Prost Olmak Günü, 1 Mart'ta Martişör, Lazari Gezmekleri, Pipiruda Gezmekleri, Kolada ve Heyhey adeti, İslatma Günü, Babular Günü, Bağcılar yortusu Aziz

Trifon Günü, Todur Günü, Germanço adeti, Survaki, Ignat yahut Tavuklar Günü, Süüt Pazarı..

Tarım ve hayvancılığa sıkı sıkıya bağlı bu günler, kilise takvimiyle örtüşmüş olmasına rağmen, Gagauz Türklerinin ve komşu kültürlerin Hıristiyanlık öncesinden getirdikleri inanmalar, adetler ve ritüellerdir.

Gagauz Halk Takvimi ile Gagauz Folklorunda ölüm olgusu arasında da yakın bir ilişki vardır. Gagauzlar cenazelerini ölümün üçüncü günü defnederler. Haftanın günlerinin Gagauz Halk takviminde özel anlamları vardır ve mesela pazartesi günü cenaze defnedilmez. Yortular ve dokuzuncu, kırkıncı gün ziyaretleri gibi özel günler dışında mezarlık ziyaretleri için haftanın cumartesi günü, bazen de Pazar günleri tercih edilir.

Gün battıktan sonra evden, elek, çorba, tuz, ekme, ekşi hamur vermek ölümü davet etmektir. Kimilerine göre ölüme işaret olmasa da uğursuzluktur. Özellikle Pazartesi günleri evden hiçbir şey, hatta borç para bile verilmez. Bazılarına göre pazartesi günü evden herhangi bir şey vermek ölümü davet etmektir.

Yağmurlu veya karlı günde ölen kimsenin yaşamak için daha günü olduğuna; yağmurlu bir günde ölen kişinin, dünyadan ayrılmak istemediğine inanılır. Yağmurlu bir gün, ölen için gözyaşı anlamınadır. Yağmurlu bir günde ölen insan cennete gidecektir. Fırtınalı hava, zamansız ölüme işârettir. Bir insan soğuk ve fırtınalı bir günde ölürse günahkârdır.

Bir kişi Paskalya'ya bir hafta kala veya Paskalya Cumartesinde ölürse günahkâr olduğunu inanılır. Paskalya öncesi ölmek iyi değildir. Hâlbuki, Paskalya'da ölen insan iyi bir insandır, kısmetli ölmüştür , bütün günahlarından arınır – günahları affedilir ve doğruca cennete gider. (Yortularda veya Paskalyada iyi insanlar ölür.) Bir kişi, Pazar günü ölürse bütün hafta kötü gidecektir. Süüt Pazarı'nda, Karanlık Hafta'da ölen

günahkâr ölmüştür.

Cenaze sahipleri, cenazenin defninden sonraki gün, ikinci günden itibaren, 9., 40. gününe kadar her gün mezarlığa giderler. Dokuzuncu gününe kadar her gün; 9. günden 40. gününe kadar her cumartesi günleri mezarlığa gidilir.

Mezar ziyaretine çiçek, günnük, kolaç, şarap, su, yakmak için mum götürülür. Mezarın üzerine çiçek bırakılır; şarap ve su dökülür; günnük yakılır. Mezarda bulunanlara şarap ve yiyecek ikram edilir. Yenilir içilir ve dua edilir.

Köylerde mezar ziyaretinde tezek de götürülür. Mezarda tezek yakılır ki tütsün; mezarlıktan / ölüden kötülükleri / şeytanı / cehennem görevlilerini uzaklaştırsın.

Ölünün 9. gününde mezarlıkta yemek yenir; mezarlıkta bulunanlara yemek, şarap ikram edilir ayrıca çay fincanı, kaşık, 2-3 bisküvi, şeker, ekmek, mendil hediye edilir.

Ölünün canı için 9, 20 ve 40. gününde, yılında yemekler ve pomana verilir. Bu yemeklerde, gelenlere yemeğin arkasından ölünün canı için kolaç, mum, çorap, mendil, şeker ikram edilir. Bu yemeklerde mum yakılır –mumun parasını gelen kişi masaya bırakır- bir kaşık koliva yenir, bir bardak şarap içilir ve dua edilir. İnanca göre, ne kadar koliva (Müslümanlıktaki ölü helvası gibi) yenirse, ölünün o kadar günahı affedilir. Bu yemekler-pomana, ölünün canına öbür dünyada yardımcı olması içindir. 9, 20, 40. günlerde ve yılında pomana verilmesinin bir sebebi de ayozların – meleklerin- ölünün ruhunu gökten yere indirmeleridir. 3. gün kilisede ölünün dirilmesi için dua edilir; zira, Hristos da – Hz. İsa- ölümünün 3. gününde dirilmiştir. 9. günde kilisede dua edilir ki, Allah ölünün canını-ruhunu yanına-yakınına; kendisine hizmet eden ayozlar –melekler- gibi alsın. 20. günde ayoz, ruha başkalarının acılarını gösterir; 40. günde ruhu yere indirir (kilisede slujba –ayin- yapılmalıdır); kırkıncı günden sonra bir küçük mahkeme kurulur ve ruh gökteki

büyük mahkemeye hazırlanır. 40. gün, ölünün cennete yahut cehenneme yerleştirildiği gündür. Yukarıda söylediğimiz gibi, 9, 20 ve 40. günlerde kiliseye gidilir koliva okutulur; komşular çağrılıp ölünün ruhunun rahatlaması için pomana verilir; masa -yemek- kurulur. Yemeğe -pomana- katılanlara, tabak, çay fincanı, kaşık, şeker, üzerinde mum bulunan kolaç -ekmek-, bisküvit, mendil, çorap hediye -pomana- edilir. Aşure yapılıp dağıtılır. Fakirlere yeni elbiseler alınır.

Ölünün kırkından önce evden çıkılabılır; ama bazı acılı ölümlerde ölü sahipleri 40 gün evden dışarı çıkmazlar.

Ölümün birinci yılında mezarın üstüne gül, lâle, fesleğen, zambak.. ekilir; ölüye gölge olsun diye söğüt gibi ağaçlar veya meyva ağaçları dikilir.

Mezarın üzerinde, defin gecesini hariç 9 gün veya 40 gün ateş/kandil /mum yakılır, günnüklenir. Ölünün ruhu kötülüklerden korunsun diye ateş yakılır. Özellikle kor bırakılır. Çünkü ateş, fenalıkları -kötü ruhlar- yok edicidir; insanı fenalıklardan korur. Günnük şeytanı kovalamak için, kandil, Hristos -tanrı- yaklaşım diyedir. Bazı yerlerde 9 gün ateş/mum/kandil yakılır; ancak, 40. gününe kadar her cumartesi bu işlem tekrarlanır.

Bedeni terkeden ruh, 40 gün boyunca evin etrafında bir kelebek gibi dolaşır. Ruh yolunu kaybetmesin diye avlu 40 gün açık kalır; kapıda-dışarıda geceleri ışık yanar. Ruh, 40 gün evine gelip gittiği için siyah-beyaz kumaş asılır; öldüğü yere su ve ekme konulur; mum/kandil yakılır.

Ölümün işareti olan ve kırk gün boyunca saçakta asılı duran siyah-beyaz kumaş, ölünün bulunduğu - tabutun bulunduğu yeri ve odayı temizleyen, yıkayan kişiye verilir.

Allah, ruhu 40 gün gezdirir. Yaşadığında yaptıklarının hepsini gösterir. Sonra (40. gün) nereye lâyıksa (cennet-cehennem) oraya konulur.

Ölünün ruhunu memnun etmek için (9, 20, 40. günlerinde, yılında ve diğer yıllarda) pomana (hayır yemeği/hediyeler) verilir, dualar edilir, tavuk, kuzu gibi kurbanlar verilir, fakirlere onun canı için yardım edilir; dünyadayken yapamadıklarını, akrabaları ellerinden geldiği ölçüde yapmaya çalışırlar.

Gagauz Türkleri mezarlık ziyaretlerine çok önem verirler. Mezarlığa giderken misafirlığe gidiyormuş gibi giyinirler. Çocuklarına da en güzel giysilerini giydirebilirler. Yanlarına yiyeceklerini, içeceklerini, mum, tütünü (günnük) alırlar.

Gagauz takviminde ölüleri anmak, mezarlık ziyaretleri için belirlenmiş günler vardır.

21 Mart'ta, kokma almak ve koliva okutmak için kiliseye gidilir. Kiliseden mezarlığa gidilir ve ölmüş akrabalarının canı için kolaç, okunmuş koliva dağıtılır; mezarlığa gitmeden de ölülerin canı için evde pomana verilir.

Büyük Oruç'un yani Paskalya orucunun ilk cumartesi Mart ayının üçüncü haftasına tekabül eder ve Ay Todur yortusudur. Sabahleyin erkenden kiliseye giden kadınlar koliva okutur; sonra mezarlıkta ölmüş akrabalarının ruhu için kolaç, okunmuş kolivayı pomana olarak dağıtırlar.

Akşamdan kalan yağlı ve etli yemekleri orucun başladığı gün hayvanlara verirlermiş. Oruç süresince kızlar yün işler, elbiseler diker, örgü örerler delikanlılar da onları eğlendirirlermiş. Orucun dördüncü günü kiliseye komka alınmaya gidilirmiş. Yaşlı kadınlar, kim trimur tuttuysa ona komka, kuru meyvedan hoşaf, peksimet ikram ederler. Kiliseden döndükten sonra ölüleri anmak için pomana yapılıır.

Ortodoksların en büyük bayramları olan Paskalya'nın yani 5 Mayıs'ın ki 6 Mayıs ta Hederlez olarak kutlanır; sekiz gün sonrası yani 13 mayıs pazartesi Küçük Paskalya'dır. Küçük Paskalya'nın diğer bir adı Ölülerin Paskellesi'dir.

Bugün ölümlere ayrılmıştır. Kentlerde ve köylerde herkes bayramlık giysilerini giyerler. Günlerce hazırladıkları yemekleri, içecekleri, sergilerini alır ve bir bayram neşesi içinde mezarlığa gidilir. Mezarlıklar ziyaret edilir. Papazın okuduğu su-ayazma akraba mezarlarının üzerine serpilir. Mezarlıkta yemek yenir ve şarap içilir. Ziyaretçiler birbirlerine yemek, hediyeler ve mutlaka şarap ikram ederler. Ziyaretçiler birbirlerine şarap ikram ederler. Bu şarabın bir bölümü içildikten sonra kalan bölümü mezar üzerine dökülüp dua edilir. Ziyaretçiler yanlarında getirdikleri günnüklerle, yakınlarnın mezarlarını tütsülerler. O gün akşam akraba ziyaretleri yapılır.. Gençler tarafından yakılan ateş üzerinden üç kere atlama geleneği de yine bu akşamın uygulamalarındandır. Köy meydanında veya kentte her mahallede her yaştan insan elele horu çekerler. Böylece ölümlerin günü bitirmiş.

13 Haziran, Gagauzların ifadesiyle Allah'ın Göğe Yükseltilmesi yani İspas, diğer adıyla Ölümlerin Günü'dür. İspas'ta, mezarlıkta süslü fincan verilir. Yemek, şarap ikram edilir. Bugün 40 gün serbest kalan ruhlar gökyüzüne çıkacaktır. Bugün sadece ölümlerle ilgili konuşmalar yapılmalıdır.

Troyita diğer adıyla Anne ve Babaların Cumartesi ve kilise takviminde Moşe günü - Haziran'ın 22'si -cumartesi- -Paskalya'nın 50. günüdür. Bugünün diğer bir adı Düşükler Günü, Kayıplar Günü'dür. Çocuk aldırannların, çocuk düşürenlerin, savaşta veya bir kazada ölenlerin günüdür. Bugün sütlaç, sarma, yağlı ve et yemekleri yapılır. Bugün ayrıca Düşükler Günü olarak da bilinir. İspas'taki gibi tabak, bardak hediye edilir. Çocuk düşüren yahut çocuk aldırann kadınlar bugün tuz ve çiğ et verirler. Ayrıca yoksul çocuklara giysiler hediye edilir.

Ak Perşembe denilen günde mezarlıkta mısır koçanı yakılır. Mezarlıkta, birbirlerine pomana yani hediyeler verirler. Bu sabah bütün ölümlerin ruhları serbest bırakılmıştır.

Ruhlar 40 gün insanların arasındadır. Hristos (yani Hz. İsa) babasına (yani Tanrı'ya) gidinceye kadar. Ruhlar da cennete ya da cehenneme giderler.

Titroysa olduğu gün otlar, özellikle pelin otu evde üç gün bekletilir. Haziran ayının 22'sinde başlar ve üç gündür. Cumartesi günü Ölüler Günü'dür.

Paskalya'nın ellinci gününe doğru bir cumartesi en büyük Ölüler Günü'dür. O gün yakın ölüsü olan herkes mezarlığa buğday (keşkek) götürüp fakirlere veya başkalarına dağıtır. Önceden temizlenen mezar başlarında yemek yenir, şarap içilir, günnüklerle mezarlar tütsülenir, üzerine su ve şarap dökülür. Ziyaretçiler birbirlerine yemeklerinden ve şaraplarından "ölmüşlerinin canı" için ikram ederler. İkramı kabul eden kişi de, ölenin canı için dua ederek şarabı içer. Bir bardağın etrafı süslenir; içerisine bisküvit, kiraz, vişne, konfeti-şekerleme, sarma, kovrik, yanmamış mum -mutlakakonur ve bir kişiye hediye edilir. Ölü ruhlarının Paskalya'dan o güne kadar serbest kaldıkları, bu günden itibaren tekrar kapatıldıklarına inanılır. Bu sebepten dolayı kendilerine keşkek yapılmayan ölümler, yanlarına buğday yerine toprak alarak dönerler. Aynı gün ölümlerin hatırası için toprak testiler, su bardakları veya başka şeyler hediye olunur.

12 Temmuz Ay Petri günüdür. Bugün et, süt ve süt ürünleri, yumurta ve balık yenmez. İsmi Petri olanlar Perşembe günü kurban keserler. Kilisede Slujba yani ayin düzenlenir. Ziyafetler verilir. Cuma günü pomana verilir.

Paniyaya Orucu, Ağustos ayının 13'ünden itibaren başlar ve 15 gün tutulur. Mariya Paniyaya, teslis inancının bir yönüdür. Hristos insanlık için acı çektiği için bu oruç tutulur. Panayiya orucunda elma, armut, erik ve üzüm yenmez. Orucun yarısından itibaren üzüm yenmeye başlanır. Bugüne Probajni denir. Bugünden önce yenirse, yiyen kişinin yakınları öbür dünyada bu meyveleri yiyemeyecektir. Ama

ölüsü olmayan gençler yiyebilirler. Bugün Panayiya, ölülere meyve dağıtır. Eğer bir kişi bu günden önce meyve yemişse, Panayiya o kimsenin akrabası ruha, “senin akrabanı yedi” der, meyve vermezmiş.

Gagauz Halk Takviminde 9 Kasım yani Dimitriler, diğer bir adıyla Babalar ve Analar Günü’nün ayrı bir önemi vardır. Bugün aynı zamanda Gagauz Halk Takvimi’ne göre yılın bir yarısına işaret eder. Bugün kiliseye gidilir; öncelikle anneler ve babalar olmak üzere ölüler için pomana verilir.

KAYNAK KİŞİLER

1. Anna İvanovna Erinets (57), Komrat
2. Marina Teta, (48), Komrat
3. Ola Dimitriovna Erinets (39), Komrat
4. Anna Petroviç, (30), Komrat,
5. Elena Kadın, (22), Beşalma
6. İvan Tukan, (46), Çokmeydan
7. Dora Tukan, (44), Çokmeydan
8. İvan Aleksiyeviç (68), Çadır Lunga
9. Luba Harlanpievna (64), Avdarma
10. Zina Kılçık (73), Komrat
11. Vera Pometko (33), Komrat
12. Vasilise Dudoğlu (43), Avdarma
13. Vasilisa Arnaut (55), Komrat
14. Zina Stefu (36), Kongaz
15. Dora Zariçko (57), Kongaz
16. Marianna Kuru (71), Komrat
17. Oksana Kroitor (36), Dizgince

18. Aleksiyev Katı (47), Komrat
19. Zena Duşkova (52), Komrat
20. Nikolay Baboğlu (80), Kıpçak
21. Anna Stoynova (45), Komrat
22. Natalia Dragneva (58), Komrat
23. Mariya Esir (37), Komrat
24. İvanka Bratunova (44), Valkaneş
25. Anya Angelçeva (51), Valkaneş
26. Liyana Tikaçenko (43), Valkaneş
27. Mariya Nikologlu (38), Kıpçak
28. Olga Çolak (59), Kıpçak
29. Fedora Kaynak (72), Kıpçak
30. Katerina İliçna (42), Komrat
31. Mariya Kaynak (80) Komrat
32. Praskove Petrovna Pedan (70), Komrat
33. Dimitri Pometko (52), Komrat
34. Aleksandra Pometko (41), Komrat
35. Vasilisa Patraman (58), Komrat
36. Sofiya İvanovna Pometko (56), Komrat
37. Tatyana Stoynova (37), Kirsova
38. Anna Vilçu (27), Kongaz
39. Katerina İlina (76), Komrat
40. Vasilisa Tanasoğlu (45), Kirsova
41. Mila Kaykđ (67), Valkaneş
42. Katerina Abramova(48), Komrat
43. Juniya Feodorovna (60), Komrat

GAGAUZ SESİ GAZETESİNİN TAKVİM EK'İNDEN DİKKATLE GAGAUZ HALK TAKVİMİ ÜZERİNE NOTLAR

Ritüellerin, adetlerin, inanmaların benzer yahut farklı kültürlerdeki görünüşleri, bizleri kültürlerin ruhuna, oradan da ortak duyuş tarzına götürecektir. Daha da önemlisi, tabiat karşısında insana...

Özellikle Halk Takvimi, bir toplumun tabiatla ilişkisinin bir tezahürüdür. Gagauzlar da, coğrafya değişimlerine rağmen yüzyıllarca toprağa bağlı olarak yaşamış; çiftçilik ve hayvancılıkla geçinen bir halktır. Sovyetler döneminde de endüstri ve sanayinin girmediği Gagauzya'da, Gagauzlar bilinçli olarak tarım ve hayvancılığa mahkûm edilmişlerdir. Esasında Tirespol bölgesi hariç Moldova halkları tarım ve hayvancılığa mahkûm edilmiştir.

Yüzyıllar boyunca azınlık psikolojisiyle kendi kabuğuna çekilen, köylerde, tarlalarda dillerini ve kültürlerini büyük bir titizlikle muhafaza eden Gagauzlar, hürriyetleri kısıtlandığı, dillerinin fonetiğine uygun alfabeyle yazma imkânı tanınmadığı için kendi romanlarını, tiyatrolarını, sinemalarını yaratamamışlardır. Emekleme halindeki şiirleri de ancak Dimitri Karaçoban'la başlar. Bugün milli romantik duyuş tarzıyla eser veren ressam Dimitri Savastin, heykeltıraş Tanas Karaçoban, kompozitör Dimitri Gagauz.. çağdaş sanat dünyasında yer edinmeye çalışan sanatçılardır. Dikkat edilirse, Gagauzların bütün edebiyatları folklor ürünlerinden öte gitmez. Edebiyatlarındaki kısırlılığa rağmen, Gagauzların zengin bir folklorla sahip olduklarını söylemek mümkündür. Hâkim kültürlerden etkilenmiş olmalarına rağmen, orijinal kültürlerini; kollektif şuuraltının yüzyıllardır muhafaza ettiği kültür mirasını, bir hazine gibi muhafaza etmişlerdir. Sadece

Gagauz Halk Takviminden yola çıkarak bu küçük topluluğun kültür kaynaklarına inmek, ne kadar zengin bir kültüre sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Ben, burada, bir gazetenin orta sayfasında yer alan takvimden söz etmek istiyorum. Petri Yalınca tarafından 8 yıldır neşredilen Gagauz Sesi gazetesinin, Yanvar yani Ocak ayı, 123-124 numaralı birleşik sayısının orta safalarına konulan büyük boy takvimin, "Gagauzিয়া Yortulu Hem Anma Günleri" bölümünden söz etmek istiyorum. Boylu boyunca iki sayfa olan takvimin çerçevesinde, büyük puntolarla Gagauz Sesi gazetesinin ismi bulunmaktadır. İki yanda aylar: "Yanvar, Fevral, Mart, Aprel, May, İyün, İyül, Avgust, Sentebri, Oktebri, Noyabri, Dekabri" gibi Rusça isimleriyle yazılmış ama günlerin isimleri kısaltılarak Türkçe verilmiştir: "Pzrt., Salı, Çrş., Perş.,Cum., Cmrt., Pazar"... Gagauz Sesi, başlığının altında at üzerinde bir gagauzun etrafında sıralanmış kalpaklı, fotr şapkalı geleneksel kıyafetli iki erkek, elinde peşkirle ekmek ve tuz tutan geleneksel kıyafetli genç bir Gagauz kadın ve yanında yine kız çocuğu resmi bulunmaktadır. Gagauz hayatını temsil eden bu resimde geleneksel kıyafete, figürlerin anatomisine rağmen Slav resimlerinin etkisi açıkça görülmektedir. Resmin hemen altında büyük puntolarla 2002 rakkamı ve altında bir çerçeve içinde "Gagauzিয়া Yortulu Hem Anma Günleri" takvimi verilmektedir. Ben bu konuşmamda çerçevede yer alan günler üzerinde durmak; ama önce çerçeve içindeki günleri olduğu gibi aktarmak istiyorum:

- 1 Yanvar - Eni Yıl Yortusu;
- 7 Yanvar - Kolada. Hristozun Duuması
- 14 Yanvar - Çıbık Günü, eskিয়ে Eni yılın bakılması;
- 8 Mart - Halklararası karıların günü;
- 1 May - Halklararası işçilerin günü;

- 5 May - Paskelle;
6 May - Hederlez
9 May - 2ci Dünne Vatandaş Cenkte ölenlerin anmak günü;
13 May - Küçük Paskelle. Raametlileri anmak günü;
30 İyül - Gagauz Yazısının “Ana Dilimiz” yortusu;
19 Avgust - 1990 yıl-Gagauz Respublikanın kurulmak günü;
27 Avgust - Moldovanın baamsızlık günü;
31 Avgust - Devlet dilinin günü
8 Noyabri - Kasım. Ayoz Dimitrilerin günü;
12 Noyabri - 1989 yıl - Gagauz Respublikanın deklaratsionunun günü
23 Dekabri - 1994 yıl - Gagauziyanın (Gagauz Erinin) kuruluş günü

Bu küçük takvimden yola çıkarak, Gagauzların dünyasını dikkatlerinize sunmak istiyorum.

Takvimde, günler Türkçe adlarıyla verilirken, ayların isimleri, mensubu oldukları Moldovanın resmi dili Moldovanca yahut Gagauzca değil, lâtın alfabesiyle, Rusça söylenişle verilmiştir. Halbuki, Gagauzların kendi ay isimleri vardır. Ayları yüzyıllardır bu isimlerle anarlar:

- Ocak - Bük Ay
Şubat - Küçük Ay
Mart - Babu marta
Nisan - Çiçek ayı
Mayıs - Hederlez
Haziran - Kirez ayı

Abdulkerim Dinç

Temmuz	-	Orak ayı
Ağustos	-	Harman ayı - Lobut ayı - Deli ayı
Eylül	-	Ceviz ayı
Ekim	-	Canavar ayı
Kasım	-	Kasım ayı
Aralık	-	Kırım ayı

Ay isimlerinin rusça yazılması, Gagauzların hâlâ Rus kültürünün tesiri altında bulduklarına göstermektedir. Rus tesiri özellikle şehirlerde yoğun bir biçimde hissedilmektedir. Şehirlerde, Gagauzlar özenle Rusça konuşurlar, mecbur kalmadıkça Gagauz Türkçesiyle konuşmazlar. Bu dili konuşmaktan utanırlar. Hâlbuki köylerde, çocuklar okula gidinceye kadar Rusça bilmezler.

Yukarıya aldığımız anma günlerinde, dünya ile ortak, mesela 1 Ocak Yılbaşı yahut Noel kutlamaları; 6 Mart Dünya Kadınlar Günü, 1 Mayıs İşçi Bayramı Gagauzların dünya ile bütünleşme arzularının işaretidir. Sovyet Döneminin bir hatırası olarak 9 Mayıs II. Dünya Harbinde Ölenleri Anma Günü, yahut Lenin'in doğum gününü anmak gibi günler vardır. Moldova Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğunu kabullenen, Moldova sınırları içinde, diğer halklarla barış içinde yaşamak isteyen Gagauzlar, 27 Ağustos Moldovanın Bağımsızlık Günü, 31 Ağustos Devlet Dili gününü, yortularla/törenlerle kutlarlar. Mihail Çakır'la başlayan Gagauzluk bilinci, bu halkın kimlik arayışında daima gelişerek devam etmiştir. Kendileri olmak isteyen; barış içinde kendilerini yaşamak isteyen Gagauzlar, 30 Temmuz Gagauz Yazısı ve Ana Dili bayramı, 19 Ağustos Gagauz Cumhuriyetinin kuruluşunu anma bayramı, 12 Kasım Gagauz Cumhuriyetinin Deklere edilmesi günü ve 23 Aralık Gagauz Özerkliğinin yani Gagauz Eri'nin Moldova Cumhuriyeti tarafından kabulünü de anma günü olarak kutlarlar. Ortodoks dünyasının bir parçası olan

Gagauzların hayatında, 5 Mayıs Paskalya Yortusu, 7 Ocak Kolada yahut Hz. İsanın Doğum Günü, 13 Mayıs Küçük Paskalya yahut Ölüler Günü... perhizler, azizlerin günleri, isim günleri büyük törenlerle kutlanır. Ancak en önemli dini bayramlar Kolada, Kırkmeçik, Paskalya ve Küçük Paskalya, Hederlezdır...

Bu küçük takvim notunda 7 Ocak Kolada, 14 Ocak Çıbık Günü, eski takvime göre Yeni Yılın başlangıcı, 6 Mayıs Hederlez veya Györgiler Günü, 8 Kasım Ayoz Dimitrilerin Günü, Gagauz Halk Takviminin özelliği bulunan günleridir. Buna 22 Mart Kırkmeçik yahut Karkkaşık, Kırk Ayoz adlarıyla anılan Türk coğrafyasında Nevruz olarak adlandırılan günü ve diğer tarıma ve hayvancılığa bağlı günleri de ilave etmeliyiz.

Bunlardan birkaçının adını burada zikretmek istiyorum:

Yılda üç defa yapılan Sıçan yortuları, Topal Canavar Yortusu, Sarımsak Bekleme Günü, Kış Başı, Maya Verme Günü, Todurlar Günü, Rusali Yortusu, Pelin otunun üç gün evde bekletildiği Titroysa, Peynir Haftası, İki Hamlama, Ateşten atılan Prost Olmak Günü, 1 Mart'ta Martişör, Lazari Gezmekleri, Pipiruda Gezmekleri, Kolada ve Heyhey adeti, İslatma Günü, Babular Günü, Bağcılar yortusu Aziz Trifon Günü, Todur Günü, Germanço adeti, Survaki, İgnat yahut Tavuklar Günü, Süüt Pazarı..

Tarım ve hayvancılığa sıkı sıkıya bağlı bu günler, kilise takvimiyle örtüşmüş olmasına rağmen, Gagauz Türklerinin ve komşu kültürlerin Hıristiyanlık öncesinden getirdikleri inanmalar, adetler ve ritüellerdir. Bu takvimden yola çıkarak, Gagauzların, çalışkan, toprağa bağlı, barışçı bir toplum ve büyük Türk coğrafyasının bir parçası olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Komrat/Atatürk Kütüphanesi/Sempozyum/Tebliğ

GAGAUZ MEDYASI

Dr. Abdulkerim DİNÇ

Pahâlı dostlar,

Televizyonun henüz Türkiye'ye girmediği, lambalı radyoların çocuklar ulaşmasın diye yukarılara konulduğu ve belli zamanlarda aile reisi tarafından açıldığı zamanlarda babam Tercüman gazetesi alırdı. Radyoda akşam ajansını dinledikten sonra, bütün aile babamın etrafında toplanırdık ve çaylar içilirken, dikkatle babamın okuduğu gazeteyi dinlerdik. Ben çok küçüktüm, Menderes'ten, İnönü'den, Nato'dan, Cento'dan bahsedirdi; hiçbir şey anlamazdım. Sıra pehlivan tefrikalarına gelince bir masal dünyasına girerdim. Ne yazık ki tefrika, en tatlı yerinde biterdi. Devamını dinlemek için yarın akşamı beklememiz gerekirdi. Gazete, okuma-yazma bilen ailelerde hayatın bir parçasıydı. Annem özellikle mutfakla, temizlikle, giyim-kuşam, ya da eşyalarla ilgili püf noktalarına pür dikkat kesilirdi. Babam politika severdi, dedemle ben pehlivan tefrikalarının tiryakisiydik.

Bugün Türkiye'deki okuma-yazma oranına, üniversitelerin sayısına, nüfusa bakarsanız gazetelerimizin tirajı çok düşüktür. Galiba 3 milyon civarında. Gazete okuyucusunu, gazete tirajını artırmak mecburiyetindeyiz. Gazete tirajı, toplumun gelişmesinin, toplumun daha demokratik bir kimlik kazanmasının önemli göstergelerinden birisidir. Benim gibi bir üniversite hocasının yani pripadavatelin bu konuda öğrencilerine örnek olması gerekir. Ama ben, yıllardır hiçbir gazeteyi almıyor, hiçbir gazeteyi evime sokmuyorum. Çünkü Türkiye'de yayımlanan hiçbir gazeteye inanmıyorum.

Mesela, pazar günü ayaklarımı uzatıp çayımı yudumlarken o 50 sayfadan fazla yayımlanan gazetelerden birisini ben de okumak, en azından sayfaları arasında seyahat etmek isterdim. Maalesef okumuyorum. Çünkü gazetelerimizin doğruluğuna inanmıyorum. Ben her sabah taze ve doğru haber istiyorum. Bir açıdan bakılmış haber istemiyorum; sen hadiseleri anlamazsın, dur sana ben açıklayayım diyen her konunun peygamberi köşe yazarlarını görmek istemiyorum. Ben taze, doğru, çıplak haber istiyorum.

Ben televizyon da seyretmiyorum, istisnaların dışında. Çünkü televizyonlarımızda, çocuğa saygı, kadına saygı, aileye saygı, topluma ve insanlığa saygı göremiyorum. Hâlbuki televizyonlar en önemli eğitim araçlarından birisidir.

Şimdi diyeceksiniz ki gazete okumayan, televizyon seyretmeyen, radyo dinlemeyen bu adam medya üzerine ne konuşacak? Ya ders verecek, ya da karamsar tablolarla ruhumuzu karartacak.

İşin garip tarafı Gagauzya'da benim en yakın dostlarım medya mensupları; radyocular, televizyoncular, gazeteciler. Todur Zanet, Kişinev'den gelmeyi iki gün geciktirse özlerim, merak ederim. Marinoğlu benim en yakın, en zarif dostlarımdan biridir. Stefan Bulgar dostumu bulmak mümkün değildir. Onun ne zaman ortaya çıkacağı pek belli olmaz. Üstelik aylardır ama aylardır hep şöyle uzun uzun sohbeti planlar ama gerçekleştiremeyiz. Petri Yalancı'yı yakın zamanlarda tanıdım. İnce, hassas, şâir ruhlu ve gazeteciliği bilen bir dostum oldu. Yakın zamanlarda Türkiye'ye gittiğini, hasta olduğunu duydum çok üzüldüm. İnşaallah doğru değildir, eğer hastaysa Allah'tan şifalar diliyorum. Bugün sayın Zanet, sayın Bulgar, Sayın Marinoğlu, sayın Yalancı hepsi Gagauzların kültürüne, sosyal, siyasal hayatına hizmet ediyorlar. İnşaallah Sovyet dünyasından yeni dünyaya geçişte, bu gazeteciler, henüz emeklemeye başlayan insanların

ellerinden tutup aydınlık dünyaya götürecekler. Buna bütün samimiyetimle inanıyorum.

Konumuz Gagauz Medyası. Çok boyutlu bir kavram medya. İnternette, televizyona, radyoya, gazeteye, dergiciliğe kadar çok boyutlu bir kavram. Burada Gagauzya yönetimi ile medya bağlantısını irdelemek gerekir sanıyorum.

Gagauz insanı, kimliğini kazanmak ama daha önemlisi kendisini dünyaya tanıtabilmek, anlatabilmek için medyanın bütün araçlarını çok iyi kullanmak mecburiyetindedir.

Öncelikle, Hâlk Topluğu ama herşeyden önce bir bilgi işlem merkezi kurmalıdır. Yani gelişmiş kompütürler ve kompütür uzmanları ile bir birim oluşturmaldır. Bu merkezde dünyadan Gagauzya'yı ilgilendiren bilgiler arşivlenirken, internet vasıtası ile Gagauzya dünyaya anlatılmalıdır. Mesela Hâlk Topluğu'nun bir kararı anında internet ile hem Gagauzlara hem bütün dünyaya ulaştırılmalıdır. Bu merkezde kurulacak bir Gagauzya Haber Ajansı dünyadaki ajanslarla bağlantılı olmalı ve Gagauzya'da olup bitenler bu kanallara aktarılmalıdır. Bu merkez Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi kuruluşlar yanında ekonomik, ticari kuruluşlarla da devamlı haberleşme içinde olmalıdır. Bu merkezle içiçe çalışan resmi bir gazete Gagauzca ile kendi insanlarına dünyada olup bitenleri doğru ve taze olarak aktarmalıdır.

Evet,

öncelikle bilgi işlem merkezi ve internet

sonra Gagauz Haber Ajansı

ve günlük bir gazete

Ama ortada bir de GRT gerçeği var. Bugün kameraları çalışmayan, montaj masası, doğru dürüst bir stüdyosu ve en küçük teknik aracı bulunmayan bir televizyon var. Bu televizyon sabahtan akşama kadar bir Rus kanalını, akşam da Trt'yi güya seyircilerine yayınlıyor. Kendinizi ifade edebilmek,

halkla içiçe olabilmek, halkınızı eğitebilmek için 24 saat bütün programlarını kendisi hem de Gagauzca ile yapan bir televizyon ekonomik faaliyetlerden de önce gelmektedir. Başka kültürlerin, farklı propogandaların tesirlerinden insanınızı uzak tutmak, çocuklarınızı daha iyi yetiştirebilmek için bütün Gagauzya’’da hatta Ukrayna’nın bazı bölgelerinden rahatlıkla izlenebilen bir televizyon... Eğer Gagauz Yeri diye bir yer varsa, bu yerin kendi televizyonu da olmalıdır.

GRT’nin radyo bölümü, yayın alanı dar olmasına rağmen, Tika’nın sağladığı imkânlarla en büyük hizmeti gerçekleştiriyor. Gagauz Radyosu’nun kendi dinleyici kitlesini yarattığına, dinleyicisi ile sıcak bir bağ kurduğuna yıllarca Trt’de program metinleri yazmış ve seslendirmiş birisi olarak ben de şahidim. Program yapımcılarına daha iyi imkânlar sağlanmalı, yeni yapımcılar yetiştirilmeli ve radyonun yayın alanının televizyon için söylediğim alanın da ötesine ulaşması mutlaka sağlanmalıdır. Bulgaristan, hatta Yunanistan Gagauzları da bu yayınları dinleyebilmelidir. Bunun bir yolu da radyo ve televizyon yayınlarının internet ortamına aktarılmasıdır.

Gazetelerimize gelince... Büyük fedakarlıklarla ve yine Tika’nın destekleriyle ortaya çıkan gazetelerimizin, Sabaa Yıldızı dergisi ile, herbiri sanat eseri olan Kırlangaç ve Güneşcik çocuk dergilerinin geniş kitlelere ulaşması sağlanmalıdır.

Gagauz çocukları Kırlangaç ve Güneşcik dergilerini her hafta edinebilmek için sıraya girmelidir. Bütün hafta elden bırakılmayan bu dergiler, her çocuğun kütüphanesini süslemelidir. Mesela Kırlangaç dergisinin son sayıları öyle bir kaliteye ulaşmıştır ki, Türkiye’de bile bu kalitede ve artistik, pedagojik bir dergi bulunduğunu sanmıyorum. İmkân olsa da bu dergilerin sayfa sayıları artırılrsa, daha farklı, daha zengin konular da yer alsın.

Sabaa Yıldızı dergisinin Gagauz kültürüne kazandırdıkları takdire şayandır. Sabaa Yıldızı bir yayın kurulu vasıtasıyla zaman zaman dosyalar açarak adeta bir Gagauz Ansiklopedisi'ne dönüşebilir. Mizanpaj kalitesi ve ele aldığı konularla farklı bir yere sahip olan Sabaa Yıldızı'nın her aydınının, her öğrencinin, her gencin elinde bulunması, merakla takip edilmesi ve aranması gerekir. Derginin yeterince dağıtılmadığı, gerekli yerlere ulaştırılmadığı, bunun için insanların elinde bulunmadığı söyleniyor. Ben buna inanmıyorum, burada büyük problem alfabedir. Moldova resmi olarak lâtın alfabesine geçmiş olmasına rağmen, Gagauzya'da henüz kril alfabesi devam ediyor. Meselâ benim Gagauz Dili ve Edebiyatı Bölümü ikinci sınıf öğrencilerim lâtın alfabesi ile yazılmış bir metni zorlukla okuyor, ya da okuyamıyorlar. Hâlbuki lâtın alfabesini bilseler en azından derginin yüz okuyucusu olacak. Bu derginin Gagauzya'nın her yerine ulaştırılması, dağıtımın titizlikle takip edilmesi ayrıca dünyadaki belli başlı üniversite ve kütüphanelere de dağıtımının yapılması gerekir.

Derler ki ekmekten bile çabuk bayatlayan şey haberdur. Cenkların canlı olarak televizyonlardan yayınlandığı bir çağda aylık, haftalık gazete olmaz. Olursa meslek gazetesi olur. Hâlbuki haber amaçlı gazetelerin günlük olması ve gün doğmadan önce okuyucusuna ulaşması gerekir. Mesela Komrat'ta yayımlanan bir gazete gece 12'de baskıdan çıksa sadece iki araba ile üç saat içinde bütün Gagauzya'ya ulaşır. Bunun için Ana Sözü, Gagauz Sesi ve Halk Birlii gazetelerinin günlük basılmaları şarttır. Geniş bir muhabir ağı ile bütün köylerden haberler anında haber merkezlerine ulaşmalıdır. Todur Zanet, elinde fotoğraf makinesi köy köy dolaşmak yerine, bilgisayarının başında haber trafiğini denetlemelidir. Her köyden muhabir olarak gençler yetiştirilmeli ve Gagauz insanının dünyası en ücra köşesine kadar gazetelerde yer almalıdır. Bu gazeteler sabahın en erken saatlerinden itibaren

evlere, kahvaltı sofralarına ulaşmalı, işine giden insanlar ellerinde, ceplerinde, koltuklarında gazetelerini taşımalıdır. Dünyaya gazeteleriyle merhaba demelidir.

Bu gazeteler folklor, yahut edebiyat yerine haber ağırlıklı olmalıdır. Sayfalarının mutlaka artırılması gerekmektedir. Dünya büyük bir değişim içinde ve bizler bu değişime ayak uydurmak mecburiyetindeyiz. Artık Sovyetlerin Pravda'sı ya da İzvestiya'sı formatını, mizanpajını terkederek görsel anlamda bir devrim yapmak mecburiyeti vardır. Başlıklardan, yazı karakterlerine, karakterlerin puntolarına, konulan resimler, fotoğrafların, illüstrasyonların, karikatürlerin yerleştirilişine kadar değişen dünyaya ayak uydurmak mecburiyetindeyiz.

Büyük ekonomik sıkıntılar yaşayan, ekonomik bunalımdan çıkış yolları arayan, demokratikleşme yolunda yürümek isteyen ve kimlik arayışı içinde olan Gagauz insanının gözü ve kulağı bu gazetelerimiz olmalıdır, olacaktır. Gazetecilik fedakârlıktır, gazetecilik kahramanlıktır ve gazetecilik mücâdeledir. Mücâdele dedim aklıma geldi; gazetecilerimiz arasında da bir mücâdele olmalıdır; bir rekabet olmalıdır. Daha çok okuyucuya ulaşmak, daha kaliteli gazeteyi çıkarmak yolunda büyük bir mücâdele, büyük bir rekabet olmalıdır. Bu gazetecilerimiz ki onlar aynı zamanda Gagauz insanının aydın olarak önderidir; diğer mücâdeleler sadece halka, halkın tarihine zarar verir; o zaman da tarih hesabını sorar. İnşallah bu sempozyum gazetecilerimizin bir birlik ve tek yürek olmalarını sağlar.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

BİR RADYO KONUŞMASI – GRT – GAGAUZ RADYOSU

Vakitler hayır olsun pahâlî sesleyiciler...

Bir insanın ağzından dökülen en şıralı (tatlı) söz herhâlde, uşağının, kızının ismidir. Bir anne-baba, hele ilk uşaklarıysa; daha uşak anne karnına düşer düşmez bir isim, bir ad aramaya başlarlar. Literatür üredicisi olduğum için pek çok anne-babanın uşaklarına ad koymak için bana geldiklerini bilirim. Koca koca laflıklar, sözlükler uşaklara ad koymak için yetersiz gelir. Daha uşak dünyaya gelmeden ad koyulur, koyulur ya, büyüklere, ulu kişilere, mamulara, dadulara da sormak gerek. Hele ilk uşaklarını dünyaya getiren anne-baba için ne büyük mutluluktur isim koymak. Kendi canlarından can olan uşağı adıyla çağırarak.... Ama ya, uşağın ismi kendi dilinde değilse, kendi dilinin şıralı sesleriyle değilse... Uşağa önce kendi dilinde ad koymalı, sonra da yüreciğine kendi dilinin sevgisini, kendi hâlkının, kendi milletinin kültürünü, değerlerini koymalı... Her hâlk, uşaklarına kendi dilinde ad koyar. Kendi dilinin güzelliğiyle seslenir. Ama neden Gagauzlar uşaklarına kendi dillerinde isim koymazlar? Olamaz mı? Pekala olur... Hepinizin yakından tanıdığı Gagauz aydını Leonid Dobrov (Aslan bey), uşaklarına Kemal ve Oğlan adlarını koymuş. *(Bu konuşmayı yaptıktan iki yıl sonra büyük Gagauz Şâiri, aydını Dimitri Karaçoban'ın, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak görev yapan heykeltıraş oğlu Tanas Karaçoban'ın oğluna Kâmil ismini koyduğunu büyük bir mutlulukla öğreniyorum.)* Ben Gagauz olmadığım hâlde, şöyle bir Gagauzca laflık'a göz gezdirdim ve bakınız oğlan ve kız uşaklarına koymak için ne adlar çıktı ortaya:

Aslan, Ata, Ateş, Aydın, Aziz, Balaban, Bay, Bayram, Bayrak, Bilgi, Bozkurt, Can, Çetin, Çoban, Demir, Devlet,

Abdulkerim Dinç

Dinç, Dost, Efendi, Ejder, Ergin, Evren, Güçlü, Hâlis, Kahraman, Kartal, Korkmaz, Kurt, Kutlu, Murat, Olgun, Ozan, Ömür, Pehlivan, Savaş, Sefa, Umut, Uğur, Yalabık, Zarif, Ziya

Hele kız uşakları; onlara ad vermek daha zordur değil mi, ama bakınız ne şıralı adlar var:

Bahar, Bilgi, Bülbül, Cennet, Çiçek, Çiğdem, Damla, Demet, Deniz, Duygu, Fidan, Gizem, Güzel, Gül, Sarıgül, Gülnar, Akgül, Gülbeyaz, Güllü, Gülveren, Gülseren, Gülderen, Gülüş, Güneş, Güvercin, Hayat, İlkyaz, İnci, İpek, Keklik, Menevşe, Nazlı, Özge, Özlem, Pembe, Rüya, Sabah, Sanavber, Selvi, Sevgi, Sevda, Sevim, Şıralı, Türkü, Yağmur, Yasemin, Zümbül, Zümrüt...

Bunlar laflıkta öylesine gözüme çarpıveren isimler.

Dil bayramını, dil yortusunu kutlayan, kendi dillerinin sevgisini yüreklerinde duyan Gagauzlar bu bilinçle, bu anlayışla artık oğlan ve kız uşaklarına kendi dilleriyle seslensinler. Duyar gibi oluyorum:

- Kızım, Çiğdem; hadi gel avşam imee hazır..
- Balaban, uşam beygiri pınara çekiver..
- Gülnar.. Gülnar... geleer misin oynamaa bizimle?
- Kutlu.. hadi elinden tut dadunun!

Evet, duyar gibi oluyorum oğlan ve kız uşaklarımıza verdiğimiz Gagauz adlarını, isimlerini... daha yüzlerce isim- ad bulabilirsiniz... Şu anda hamile, yani gebe olan, uşak dünyaya getirecek gelinlere sesleniyorum... uşağınızın geleceğini hayal ederken, Gagauzca ismini, adını da hayal edin..

İZLENİMLER

(Gagauz kompozitör Dimitri Gagauz, bir akşam üzeri oturduğumuz kahvede bana “Hoca bir türkü sözü yaz da besteleyeyim” dedi.

-Ben şiir yazamam ama.. dedim. Fakat dostum Gagauz’un sözü içime işlemişti. Hemen o gece evde aşağıdaki mısralar kendiliğinden döküliverdi. Gazateci dostum Todur Zanet’e gönderdim. Türkü sözü olarak kaleme alınan aşağıdaki mısralar Dimitri Gagauz’a ulaştı mı bilmiyorum.. Komrat hatıralarının şiirsel bir izdüşümü olan Mari Kız’ı buraya almasam olmazdı...)

MARİ KIZ

Pahalı dostum Dimitri Gagauz’a

Gül kız
Gül yanaklı mari kız
Ellerimi bırakma
Bırakma ellerimi

Gül kız
Gül dudaklı mari kız
Kalbimde çimçirik
Gözlerim yaamur yaamur
Şıralı dudakların türkümüzü söyleyin
Komrat geceleri
Sevdamızı seslesin

Gül kız
Gül yanaklı mari kız
Yalpuş yolundan aşaa
Yürürdük biz elele

Abdulkerim Dinç

Gözlerin yıldız yıldız
Ellerin alev alev

Gül kız
Gül dudaklı mari kız
Ayrılık vakti geldi
Bulutlar yaamur yaamur
Gözlerin yaamur yaamur
Şıralı dudakların
Dudaklarımı yaksın
Gözlerim gözlerinde erisin

Gül kız
Komrat gülü mari kız
Kalbimde çimçirik
Gözlerim yaamur yaamur
Bırakma ellerimi
Bu sevda türküsü
Hiç bitmesin mari kız
Komrat gecelerinde
Gül dudaklar söylesin
Yıldızlar seslesin
Hiç bitmesin bu sevda
Bu sevda hiç bitmesin

BAZI KELİMELER:

Mari kız: güzel kız

Çimçirik: Şimşek

Yaamur: Yağmur

Şıralı: Tatlı

Komrat: Gagauz Türklerinin Moldova'daki özerk bölge başkentleri

Yalpuk: Komrat'ta Yalpuk deresi kenarındaki semt

Aşaa: Aşağı

Seslemek: Dinlemek

GAGAUZYA'DA KADIN OLMAK

Çok... ama çok heyecanlıydım. İlk defa bir “vaftiz töreni”ne katılacaktım. Traş oldum, düğüne gider gibi giyindim. Daha iki saat vardı ama Grişa'lara bir an önce gitmek, hazırlıkları görmek için can atıyordum. Zaten Grişa, genç karısı Katya ve bebeği kiliseye ben götürecektim arabamla. Önceden gitmemde bir mahzur yoktu.

Grişa ve Katya'nın, İtalya'da çalışan bir tanıdıklarının, kira vermeden oturdukları evlerine gitmeyi seviyordum. Seviyordum ama o iğrenç ve pis koridorlardan, merdivenlerden çıkmaktan da nefret ediyordum. Grişa'lara gittikten günler sonra bile genzimden o iğrenç kokuyu silemiyordum. Esasında Gagauz Yeri'nde pek çok apartmanda aynı koku vardı.

Grişaların evlerinde apayrı bir heyecan vardı. Annesi, kız kardeşi ve heyecandan mı, içtiği şaraplardan mı kıpkırmızı olmuş Grişa; bu tombiş bebeği nasıl dünyaya getirdi diye hep meraklandığım daha çocuk yaştaki, bir çöp gibi zayıf Katya... yerlerinde duramıyorlardı. Bebek, mavi kundağının içinden şaşkın şaşkın bakıyordu. Daha kırk üç günlüktü ama pırıl pırıl parlayan yüzü, açık yeşil gözleri, bir kiraz tanesi gibi kıpkırmızı dudakları, sevimli tombişliği ile daha çok kıza benziyordu. Ben, altı ayını doldurmadan bebekleri pek sevemem ama bu bebeğe karşı içimde tarifsiz bir sıcaklık, bir sevgi duyuyordum.

Bebeğin vaftiz anne ve babası (yani kumi ve kumitsa) ile kilisede buluşacaklarmış. Telaşeden bana oturacak yer bile göstermediler. Bu arada fotoğraf makinelerimi hazırladım. Ve bu sevimli ailenin heyecanını izlemeye başladım.

Nihayet hazırıldılar. Katya'dan önce Grişa bebeği kucağına aldı. Daha çocuk denecek anne Katya, büyük bir kıskançlıkla kundağı kocasının kucağından kaptı ve bağına bastı.

Katya'ya arabanın kapısını açtım. Genç kadın muzaffer bir eda ile arka koltuğa yerleşti. Hoşuma gidiyordu Katya'nın hareketleri. Ortaokul müsamerelerinde acemice anne rolü oynayan öğrencilerin mizansenlerine benziyordu davranışları. Grişa'nın annesi ve kızkardeşi evde bekleyip misafirlere hazırlık yapacaklardı.

Diğer Ortodoks halklar gibi, bir bebek dünyaya gelişinin kırkıncı gününden itibaren mutlaka vaftiz edilmelidir. İlle de kırkıncı gün olması gerekmez; kiliseye müracaat edilir; kiliseden verilen günde vaftiz töreni yapılır. Çünkü, kilise de vaftiz günü bebekleri topluca vaftiz ediyordu. Vaftiz edilmemiş bebek ise asla Hristiyan olarak kabul edilmez.

Bizde, yeni dünyaya gelen bebeğin kulağına okumasını bilen herhangi biri “ezan” okur, o kadar... Çocuğun İslâma kabulü için herhangi bir tören yoktur; zira, inancımıza göre hangi din ve ırktan olursa olsun bütün çocuklar dünyaya İslâm fitratı üzerine gelirler.

Bebekleri dünyaya geldiği zaman, Grişa ilk müjdeyi sanıyorum bana vermişti. İşte o günden sonra kırk üç gün geçmişti. Katya ve bebeği ilk defa görüyordum. Çünkü, bir Gagauz kadın doğurduktan sonra kırk gün hiçbir erkek yanına kabul edilmez. Hatta, loğusa kadın ve bebeği kırk gün dışarı bile çıkarılmaz. Kırk günden önce dışarı çıkarılan bebeğe nazar degeceği inancı vardır. Eğer loğusa kadın bu süre içerisinde dışarı çıkarsa Korku (?) (Bizdeki Albasması sanırım) gelecektir. Vera Pometko'nun söylediğine göre; kadın doğum yaptığı için günahkârdır ve loğusa kadının dolaştığı yerlerde ateşler yanar; ot da bitmez. Loğusa, evin içerisinde dolaşabilir ama sokağa hatta avluya bile çıkamaz; yalnız bırakılmaz. Loğusanın yanına İncil, haç gibi kutsal kitap ve işaretler, süpürge ve özellikle makas bırakılır. Makas bırakılmasının sebebi, bebeği, şeytandan, kötü ruhlardan ve ismini söyleyemedikleri varlıktan (Albasması) korumaktır. Kiliseden getirilen ayazma (okunmuş su), fesleğen otuyla

bebeğe serpilir. Kutlamaya erkek kabul edilmez ve eşi, kırk gün ayrı bir odada yatar. Loğusa kadının yanına adetli kadın da giremez. Bir kadın adet döneminin sonunda loğusa yanına girse, iç entarisinin ters tarafıyla bebeğin yüzünü siler.

Loğusa kadını gece gaipten çağırırlarsa, çıkmaması, “Tuz dövüyorum” demesi gerekir. Eğer dışarı çıkar, hatta pencereden bakarsa, hastalanacak ve ölecektir.

Kırk gün tamamlanınca kilisede papaz, loğusaya okur ve ancak o zaman kadın dışarı, sokağa çıkabilir.

Bebek olan evden bir yıl boyunca gün battıktan sonra bir şey verilmez.

Loğusayı kutlamaya gelen kadınlar, bebeğin yanına para ya da getirdikleri hediyeleri bırakırlar. Ben hediyemi daha sonra alacaktım.

Kumi ve Kumitsa yani bebeğin vaftiz annesi ve babası ile böyle mutlu bir günde dostlarının mutluluklarını paylaşmak isteyen Galina ve Anna hanımlar da Kilisenin yanındaki parkta bizi bekliyordardı.

Bugün Komrat kilisesi benim için daha bir anlamlıydı. Vaftiz töreni göreceğim ve fotoğraf çekecektim.

Heyecanlı genç kadın ve erkekler, Kilisenin önünde bekliyordardı. Vaftiz edilecek bebeğin annesi ve babası kiliseye alınmıyor; bebek kiliseye vaftiz annesinin kucağında giriyordu. O tanıdık tütsü kokusunu soluyarak kiliseye girdim ve hemen sağ tarafta hazırlık yapan kilise görevlisi Lena hanıma başımla selam verdim.

Fotoğraf makinelerimi hazırladım. Töreni inceliklerine kadar takip edip not almama gerek yoktu; çünkü, vaftiz töreni bütün Ortodoks halklarda aynı biçimde gerçekleşiyordu.

Kilisenin ortasında üç vaftiz anne ve yardımcıları hilâl biçiminde, kucaklarında kundaklara sarılmış bebeklerle bekliyordardı. Uzun bir bekleyişten sonra her zaman Hollywood artistlerine benzettiğim uzun boylu, yeşil gözlü,

kumral saçlı ve sakallı, bembeyaz yüzlü papaz yardımcısı içeri girdi ve yerini aldı. Papaz yardımcısı kurulmuş gibi töreni başlattı. Uzun sürecek törende kilisenin çeşitli yerlerinden törenin fotoğraflarını çekiyordum. Papaz, gözüne vuran flaş ışıklarından hiç te rahatsız görünmüyordu.

Dualardan sonra, bebekler, kutsal suda yıkıyor, kulaklarının arkasından saçlarından makasla alınıyor; tabii, ılık da olsa suya giren bebekler feryadı koparıyordu. Bebeklerin canhıraş feryadı herkesin yüzüne bir tebessüm yayıyordu. İşin komiği, bir bebek feryada başlayınca diğer bebeklerin de ağlamaya başlamasıydı. Neredeyse kilisede kakhaha atacaktım.

Bebekler kutsanmış suda yıkandıktan ve saçlarından bir tutam makasla alındıktan sonra yeniden sarılıp sarmalandılar.

Papaz yardımcısı, bir bebeği kucağına alıp mihrabın arkasındaki gizli bölmeğe götürüyordu. Ancak üçüncü bebeği götürmedi. Merak ettim ve hemen Lena hanımın yanına gidip sebebini sordum. Cevabı şaşırtıcıydı: “O kız!”

Bu konuyu Lena hanımla daha sonra konuşmak üzere törene döndüm. Şimdi bebeklerin anneleri de kiliseye alınmıştı. Kapının kenarında bekliyorlardı. Papaz, bebeği kucağına alıyor; hemen girişte bekleyen annenin yanına gidiyor; uzun uzun konuştuğundan sonra bebeği annesinin kucağına veriyordu.

Bu uzun konuşma esnasında Papaz, anneye çocuğu iyi bir Hristiyan olarak yetiştirmesi için tavsiyelerde bulunuyordu. Asıl şaşırtıcı olan; bebeği annenin kucağına bırakırken, “Çıfıt (yani Yahudi) aldım, Hristiyan verdim!” demesiydi. Vaftiz edilmemiş bebek Çıfıt yani Yahudi olarak kabul ediliyordu.

Pembe kundağa sarılı bebeğin mihrabın arkasına götürülmemesi şaşırttığı kadar üzmüştü de beni. Ben mutlu anne ve babaları, neş’eleri ve kakhahâlârıyla bırakıp Lena hanımın yanına geldim.

Lena hanım, biraz önce bebeğin birisini Papaz, arka bölmeye götürmedi... Sana sordum “o kız!” dedin.. Anlayamadım... Neden erkekleri o bölüme götürdü de kız çocuğunu götürmedi?

Lena hanım hiç de şaşırılmış gibi değildi. Çok tabî bir yüzle cevap verdi:

“Çünkü o kadın! Çünkü kadın günahkâr!”

Kendisini, kadın olduğu için günahkâr kabul eden kilise görevlisi bir kadındı Lena hanım... Çok mutlu, dinine bağlı bir kadın Lena hanım... Sovyet dönemi de dahil olmak üzere ömrü boyunca Allah’a bağlı olmuş... Otuz yaşındaki oğlunu kaybettikten sonra bütün hayatını kiliseye vakfeden bu dünya tatlısı kadın,

Daha başlangıçta, daha dünyaya gelirken, daha vaftiz edilirken..... ve ölürken günahkâr kabul edilen kadınlar, Gagauz kadınları ancak ezeli ve ebedi bir tragedyanın kahramanı olarak yazılmalıdır. Eva'nın (Havva) günahını taşıyan kadınlar...

İçlerinde bulunduğum sürece Gagauz kadınlarını Anadolu'nun kadınları gibi kabul ettim. Gerçekten, boyunlarından kruçayı (haç) ve ellerinden şarabı alırsanız bir Gagauz kadını herhangi bir Anadolu köyüne götürün asla yabancılık çekmeyecek ve yabancı gibi görülmeyecektir.

Kilisenin günahkâr kabul ettiği, erkeklerin sadece bir meta olarak gördüğü, tarlaya, fabrikaya sürülen... çalıştırılan... çalıştırılan Gagauz kadınları...

GAGAUZYA'DA KADIN OLMAK

(8 Mart 2002, Dünya Kadınlar Günü için Halk Birlii Gazetesi)

Onu, kilisenin yanındaki parkta tanıdım. Birlikte çay içtik. Kızını, Türkiye'de yaşadığı günleri anlattı bana. Beyaz tenli, kumral, menevşe gözlü genç bir kadın. Çok güzel, çok utangaç, biraz içine kapanık... Adı: Anna. Yaşı, henüz 21. Üç yaşında bir kızı var. Sekiz aydır Türkiye'deymiş. Bir yıl önce kocasından boşanmış. Küçük kızına köyde annesi bakıyormuş.

Kızının fotoğrafını gösterdi bana. Sonra, yanakları kızardı, gözlerini saklamaya çalışarak sevdiği delikanlıdan bahsetti. Parkta onu bekliyormuş ama hâlâ gelmemiş...

Natali, altı yaşındaki kızını hasta annesine bırakıp Türkiye'ye gitti. On gün oluyor. Birkaç gün önce telefon etmiş; hâlâ iş bulamamış.

Dima, uzun boylu, esmer güzeli bir genç. Dal gibi.. Kolhozda bekçilik yapıyor. Maaşını sordum. Sormaya ne gerek var... Ya ikiyüz, ya üçyüz ley.. Kimbilir kaç aydır alamıyor maaşını. Karısı Anna, beyaz tenli, yeşil gözlü, kumral güzeli bir kadın. Henüz 26 yaşında. Biri üç, diğeri beş yaşındaki iki oğlu, ellerinden kaçırmamak istercesine annelerinin dizlerine sarılmışlar. Her şeye karşı ürkekler; her şeyden korkuyorlar. Bu iki sevimli tombiş çocukların gözleri annelerinden hiç ayrılmıyor. Korkuyorlar... Annelerinin bir anda yeniden yokolmasından korkuyorlar. Bunu görüyorum. Dima, yakışıklı bir genç ama, belli içkiye düşkün. Lâf arasında çapkın olduğunu da öğreniyorum. Karısı Türkiye'deyken boş durmuyormuş. Anna'nın bu defa getireceği dolarlarla bir araba alacakmış kendine.

Ben aslında Anna'ları, Mariya'ları, Marina'ları,

Tanya'ları, Lena'ları... yazdım. Tanya isimli hikâyemde (raskaz) Gagauz kadınlarının trajik hikâyelerini anlatmaya çalıştım.

(Anna'yı unutmuştum. Svetli köyüne yaptığım bir araştırma gezisinde, Anna'nın annesiyle tanıştım. Meğerse Anna benden bahsetmiş. Ve çok dramatik bir sahne oldu. Anneanne, güzel torununu getirdi bana... Fotoğrafından daha güzeldi. Sevdim, yumuk yumuk ellerini öptüm ve anne annesinin kucağına oturtup fotoğraflarını çektim. Anna, Ankara'daymış. Sanırım, Komrat'taki sevgilisi o gün çok bekletmiş Anna'yı... bir aldatma, bir hayâl kırıklığı daha...)

Bütün araştırmalar, istatistikler, analizler Moldova kadınlarının trajedisini verilerle ortaya koyuyor. Tablo, karanlık ve ürkütücü!..

Ailedeki parçalanmalar, boşanma oranları, suç ve suçlu artışı, taciz edilen kadın, dayak yiyen kadın, çalışan, çalışan, çalışan.. ama bir türlü mutlu olamayan; ailesini toplayamayan kadınlar.

Bir toplumun varlığını devam ettirebilmesi, gelişebilmesi, güçlenebilmesi için ne ekonomik tedbirler, ne askerî tedbirler, ne siyasî stratejiler yeterlidir. Bir toplumun varolabilmesi, kadınlarının eğitimleri, ekonomik durumları, sağlıklı sosyal ve psikolojik kimliğiyle mümkündür ancak. Bir toplumun geleceği sağlıklı kadınla, sağlıklı ve eğitilmiş annelerle mümkündür ancak. O kadınlar ki, yuva dediğimiz kutsal ocağı tütürürler. O yuvalardan sağlıklı nesiller istikbâli kucaklar.

Bütün dünyada olduğu gibi, 8 Mart'ta Gagauzya'da da kadınlar için nutuklar atılacak, kadınlara, kadınlığın faziletine dâir konuşmalar yapılacaktır. Konuşmak neye yarar? Asırlardır sömürülen, ezilen, hor görülen Gagauzlar; yirmibirinci yüzyılda yeni bir trajediyi yaşıyor. İşin acı tarafı bu trajedi Gagauz aydınlarında, yazarlarında, şâirlerinde çılgınlığını bulamıyor. Şâirler hâlâ ilkyaz, dolay, güneş, ay, toprak şiiirleri yazıyorlar. Bilim adamları yüzeyde bir Gagauzluk bilincinden

söz ediyorlar. Ellerinden kayıp giden kadınlığı, ellerinden kayıp giden gelecek nesilleri; daha doğru bir ifade ile istikbâli göremiyorlar.

Bir Gagauz ressamı olsun ki, bıraksın peyzajı, bıraksın felsefeyi; Gagauz kadınının yüzündeki çılgınlığın resmini yapsın; bir Gagauz şâiri olsun ki, Gagauz kadınının çılgınlığını mısralara döksün; kompozitör bu çılgınlığı notalarla kulaklardan yüreklerle bomba gibi düşürsün. Gagauz kadınının romanı, tiyatrosu yazılsın, sineması çekilsin. Bir heykeltraş ki... Gagauz kadınının, kadınlığının heykelini döksün meydanlara... Tabîî Lenin heykelinden yer bulunabilir; Stalin artığı beyinler, mankurtlar izin verirse...

Köylerde yaşlı kadınlar, babuşkalar (*torunu olan kadın*) görüyorum. Güneşli günlerde, kapı önlerinde oturan; eşarplarını sıkı sıkıya sarmış bu güngörmüş kadınların gözlerinde hüznü, tedirginliği, tarif edilemeyen bir sorguyu görüyorum. Komrat, Çadır sokaklarında dolaşan dünya güzeli kızların gözlerinde bir utangaçlık görüyorum, bir eziklik görüyorum. Daha genç kızlığını yaşayamadan ıstırabın, acının kucağına bırakılmış genç kadınlar görüyorum. Aldatılan, ezilen, sömürülen, dayak yiyen, işkence gören kadınlar görüyorum... Birkaç günde bir karşıma çıkan ve artık delirmeye doğru giden Ancela, bir babaya gösterir gibi, ağlayarak, kollarındaki, bacaklarındaki morlukları gösteriyor. Türkiye'ye koşan, Türkiye'ye koşmak isteyen, pasaport için borç arayan; pasaport için televizyonunu satan kadınlar görüyorum.

Cengin de, yoksulluğun da acısını asıl çekenler kadınlardır. Onlar ki, cenkte kocaları, oğulları, kardeşleri için gözyaşı dökerler. Onlar ki yoksullukta bir dilim ekmek için gözyaşı dökerler.

„Günde ancak bir öğün yemek verebiliyordum çocuklarıma; o da patates. Gece yarısı uyanıyordu güzel kızım „açım anne!“ diye ağlıyordu.“ Bu sözler, iki çocuklu dul bir kadının sözleri. Ayda ancak 100 ley pensiya (emekli aylığı)

alabilen genç bir annenin sözleri. Pasaport alıp da Türkiye'ye gidebilmek için borç para arayan genç bir annenin sözleri... Peki güzel çocuklarını nereye, kimi bırakacak?..

İşin bir başka boyutu, çocuklar.. Annesinden ayrı, babasından ayrı yaşayan çocuklar psikolojik depresyonlar, yıkımlar yaşıyorlar. Problemlı nesiller, hasta nesiller ortaya çıkıyor. Polis söylüyor; hırsız, narkoman, saldırgan çocuklar artıyormuş.

Beyler... bırakın kolhoz yönetir gibi ilkel politikalarla ülke yönetmeyi, bırakın küçük hesapları; bırakın küçük politikalarla ülkenin istikbalini yoketmeyi; geleceği kurtarmak için bugün ellerinizi şakaklarınıza koyun kadınlarınızı düşünün. Düşünün ki onlar karılarınız, düşünün ki onlar kızkardeşiniz, düşünün ki onlar çocuklarınızın annesi... Gagauzluğun geleceği olan kadınları yuvalarına döndürecek çareleri arayın. Yuvalarına dönsünler ki, gelecek daha aydınlık, gelecek daha güzel olsun.

Evlerde ocaklar hiç sönmessin; ocaklardan saadet tütsün; evlerin sofralarında mutluluk tütsün... Çocuklar, çocuklarımız... gülsünler.. Kadınlar, kadınlarımız ki, şerefimiz, onurumuz, namusumuz... yuvamızı ışıtsın, ısıtsınlar sonsuza kadar...

Onlar ki, gerçek kahraman... Bütün Gagauz kadınlarını saygıyla selamlıyorum!...

BİR AKŞAM

Mor... eflâton... alev alev kızıl ve pembe gülleriyle akşam, yaprakların arasından ağır ağır Komrat'a inerken, gurbetin hüznü yüreklerimizde, çaylarımızı yudumlardık. Ben, Erdal, Mahmut, Mahsun... Bazen Serdar bey olurdu masada. Susardık...

Votka, bira bardakları kalkarken rusça bir kahkaha, koyu yeşil yapraklarda ışıldardı. Hotdog'lu masalara yalvaran

gözlerle bakan hep aynı kirli, cılız, dilenci köpekler; köpeklerin gözleri önünde votkalı bir öpücük; küçük penceresinden gülümseyen Zina hanım ve yüzünde o tebessümüyle Anna... Akşamlar önce altın yıldızlarını saçarak kilisenin kulesine iner; kestane ağaçlarının koyu yeşil yapraklarında ürperirken içimize hep aynı hüznün çöreklenirdi... Gurbetlik..

Ve nedense akşam duasına çağıran çanlarda bile bir hüznün vardı. Bir gurbet hüznü... Hep aynı dakikalarda uzun, sarı saçlı genç papaz ve iyice örtünmüş genç karısı, masaların arasından, kimseye bakmadan geçer; kilisenin parka açılan kapısından girerdi. Papazın karısı, kocası yanında olmadığı zamanlar saygıyla selam verirdi bana. Yakışıklı kocasına rağmen, genç kadın güzel, hatta hiç çekici değildi; ama kendisini Allah'a adanmış bir mü'minin edası vardı yüzünde. Cenaze ya da vaftiz törenlerinde kiliseye gittiğimde bana yardımcı olmak için can atar ama yanıma gelmeye cesaret edemezdi.

Akşam.... Ve şarkılar hep hüznü aşk hikâyelerini anlatırdı. Bu şarkıları bile bile çalardı Zina hanım... Parka, Leonard Cohen'in „Waiting for the miracle“ı dökülürdü hüznün yaprakları gibi... Daracık büfeden çıkarak, gençlik aşklarına dair telmihler gizlenen bir gülümseyiş atardı bana ve bir genç kız utangaçlığıyla pembe pembe olurdu yanakları.. Artık „kardaş“ olduğumuz Zina hanım, uzun yıllar Gagauz halk danslarını dünyada temsil eden Kadınca oyuncularındandı...

Gri ceketi lime lime olmuş; dudaklarına ucuz, kıpkızıl, iğreti sürülmüş rujuyla; yüzünün kırışıklarında hâlâ Sovyet rüyâlarının gölgelerini taşıyan yaşlı kadın, otururken en mahrem yerleri gözükken sakızlı kızla, çilli yüzünün çevrelediği gri gözleri kaykılmış gencin votkalı öpüşleri arasından büfeyi; o berbat hotdokları dilenci itler gibi seyrederek; sonra parkın üç basamağını yorgun adımlarla, zorla çıkar ve ne tarafa gideceğini bilemeyenlerin şaşkınlığıyla kaldırımında dururdu. Yağsız ve etsiz lahanaya bile razıydı bu akşam sofrasında...

Kuru ekmek ve bir bardak şarap... o kadar... Yağsız ve yahnisiz yani etsiz lahana... Zaten bir Gagauz'un sofrasında yağsız ve etsiz borçtan (çorba); yağsız, etsiz lahana ve patatesten başka ne bulunurdu ki... Gözlerimin önüne Matrone teyze gelirdi...

Yaşlı kadınlarda neden hep Matrone teyzeyi görürdüm bilemiyorum. Ama hep ondan bir iz arar; bir iz bulurdum. Çok sonra rusça öğretim görevlisi Mariyanna hanımın hâlası olduğunu öğrendiğim Matrone teyze, Sivas akşamlarında Çavuşbaşı mahallesinin kapı önünde oturup yârenlik eden yaşlı kadınlarına ne kadar benzerdi...

Matrone teyze kadınlar dağıldıktan sonra yeşil kapısının önünden kalkmaz; yolun sonunu seyrederdi hep... Lâcivert eşarbi siyaha dönmüş, yüzünün kırışıkları daha bir gölgelenmiş, Sveta'sını beklerdi. Hastanede çalışan kızı Sveta dönecek gibi... Ben bilirdim, hep onu beklerdi... Hâlbuki Sveta altı ay önce, daha otuzüç yaşında kanserden ölmüştü. Bir zamanlar Komrat'ın en şen kızlarından Sveta; Düz Hava topluluğunda türkü söyleyip danseden Sveta, kara toprağa verilmişti. Ağıtlar yakmıştı Matrone teyze... Karanlık, gölge gölge inerken sokaklara; kuyruğunu kırmış, bir deri bir kemik köpekler her taşı, her ağacı koklarken kızı yerine ben giderdim Matrone teyzeye... "Hadi bir çay yap da içelim teyze!" derdim. Kocasına itaat eden genç bir kadın gibi kalkar ve çay demlerdi bana. Kendisi içmezdi: "Oğul, biraz önce iki istakan (bardak) şarap içtim ben" derdi. Geçmiş zamanlardan, Beşalma köyündeki genç kızlığından, evlenişinden, kolhozda çalışmasından ve her sabah işe gitmek için beş kilometre yürüdüğünden bahsederdi. Bütün yorgunluğuna rağmen, yuvasına, çocuklarına kavuşmak, akşam yemeği hazırlamak için, aynı beş kilometreyi "at gibi koşarak" nasıl döndüğünü buruk bir hasretle anlatırdı. Hâlâ büyük bir aşkla sevdiği kocasından bahsederken, buğulu gözlerini lâcivert gökyüzüne, ışıldamaya başlayan yıldızlara kaldırır ve cennetteki kocasıyla buluşacağı günü hayâl ederdi.

HORU

Beşalma'dayız, benim artık “kardaşım” Lena hanımın evinin önündeyiz. Komşu kadınlar da var yanımızda. Taşların üzerine oturduk ve geçmiş zamanlardan konuşuyoruz. Güneş ufka yaklaşır ve yüzlerimiz artık gölgelenmeye başlarken, uzakta, gölgeli, bulanık geçmiş zamanlardan konuşmak ne zevkli oluyor. Geçmiş zamanlardan.. Hederlez, Kırkmeçik, Sarımsak Bekleme, Pipiruda, Paskalya... ve öteki adetler... Söz horulara geliyor. Horu deyince yaşı ellinin üzerindeki kadınların gözlerinde ayrı bir parıltı görüyorum. Aynı parıltıyı, Horuları sorduğumda Çokmeydan, Kongazcık.. gibi köylerin yaşlı kadınlarının, babuşkalarının gözlerinde de görmüştüm.

Şimdilerde bazı köylerde horular gene var. Ama geçmiş zamanlarda ayrı bir tadı varmış. Pazar günleri, köyün büyük meydanında mesela, Beşalma'da Kültürevi önünde yüzlerce insan horu tutarlarmış. Horuların en büyük özelliği artık evlenme çağına gelmiş gençlerin birbirlerini tanımaları, görmeleri ve anlaşmaları.

Yaşı ellinin üzerindeki köy kadınları ve erkeklerinin çoğu birbirlerini Horu'da tanımış, horu'da sevmiş, horu'da buluşmuş ve ailelerinin görüşmeleriyle evlenmişler. Şunu da biliyorum artık. Horu'da tanışıp evlenenler aynı yastıkta bütün bir ömrü paylaşmışlar. Koca ölse, karısı; karı ölse kocası bir daha evlenmemiş. Horu zincirinde kurulan evlilik bağı gerçekten ölünceye kadar gitmiş. Aile bağları güçlü, kavi olmuş. Boşanma nedir bilmemiş insanlar. Neyse.. söz şimdiye geliyor.

Şimdiki gençler diskotekte tanışıyor ve ailelerinin rızalarını bile almadan evlilik bağı kuruluyor. Aileye ise sadece düğün masraflarını çekmek kalıyor. Şimdiki gençler diskotekte görüşüp, hemen anlaşıp, kendi başlarına da o

kutsal yola çıkıyorlar ama nedendir, durup düşünmek lazım, en fazla altı ay sonra da ayrılıyorlar. Gagauzya’da boşanma oranları artıyor, anneden, ya da babadan ayrı problemlı çocuklar yetiştiriyor.

Akşam ağır ağır iner, yüzler gölgelenir, dudaklarda bir “ah!” kalırken geçmiş zamanların Horu’sunu anıyor ve diyoruz ki, bilimadamları, aydınlar, devlet yetkilileri diskoteklerde başlayan ve asla sürmeyen evlilikler üzerine düşünsünler...

Akşam, Beşalma’da kırmızı, mor, lacivert.. bir renk cümbüşü içinde ne güzel iniyor....

TANYA

(Öykü değildir. Gagauzya’da tanıdığım, trajik öykülerini dinlediğim bazı kadınların anlatımlarından yola çıkarak bir gerçeğe dikkat için kaleme aldım.)

- Siz Türk müsünüz?

Başımı kitaptan kaldırdım; soruyu soran genç ve çok güzel bir kızdı. Masmavi gözleri ışıltılı gülümsüyordu. Farkına varmadan ayağa kalktım.

- Evet..

- Tahmin etmiştim. Özür dilerim, rahatsız ettim.

Aksanına rağmen ne güzel Türkçe konuşuyordu.

- Estağfurullah. Memnun oldum. Şey.. bu kadar güzel Türkçe?..

- İki yıla yakın Türkiye’de kaldım.

- Oturmaz mısınız?

- Sizi rahatsız etmiş olmayayım. Çalışıyordunuz galiba...

Kızın güzelliği karşısında büyülenmişim adeta. O da farkındaydı ve hınzırca gülümsüyordu.

Abdulkerim Dinç

- Oturursanız memnun olurum. Komrat'ta bu kadar güzel Türkçe konuşan bir bayanla sohbet mutlu eder beni.. Çalışmıyordum. Rusça kelimelere öylesine bakıyordum.

-Pekâla..

Sandalyesini çektim. Aşırı dekolte pembe bulûzu göğüslerini olduğu gibi ortaya koyuyordu. Koyu pembe mini eteği bir karış ancak gelirdi. Pembe kıyafetini toz pembe bir iskarpin, zincirli aynı renkte minik bir çanta tamamlıyordu. Altın sarısı saçları bukle bukle, yuvarlak omuzlarına dökülmüştü. Kıyafetine dikkat edince, buyur ettiğime pişman oldum. Komrat'ta artık herkes tanıyordu beni. Daha şimdiden bahçedeki bütün bakışların masama yöneldiğinin farkındaydım. Biraz önce kızın güzelliği karşısında yaşadığım şaşkınlığın, büyülenmişliğin yerini pişmanlık almıştı. Büfede çalışan Anna'nın sinsice güldüğünü görebiliyordum. Gerçi, Komrat'ta hemen hemen bütün genç kızlar aşırı dekolte giyiniyorlardı ama...

- Rusça mı çalışıyorsunuz? İsterseniz Rusça konuşayım sizinle?

- O kadar değil.. Yeni yeni öğrenmeye çalışıyorum. Teşekkür ederim, merhaba, nasılsınız.. gibi.

- Size yardım etmek isterdim. İş için mi geldiniz Türkiye'den?

- Türkiye'nin Gagauz Yeri'nde çıkaracağı su için geldim..

- Su mu?

- Belki bilmiyorsunuz, Gagauz Yeri'nin suyu sağlıklı değil. Türkiye, Gagauzları sağlıklı suya kavuşturabilmek için büyük bir proje başlattı. Komrat bölgesinden çıkarılacak su, Çadır Lunga ve Vulkaneşti şehirlerine kadar bütün bölgeye ulaştırılacak. Ben de bu projede görev alan mühendislerden biriyim.

- Zaten iş adamına benzemiyorsunuz.

- İsterseniz tanışalım önce; ben, İsmet Aksakal

- Ben de Tanya. İstanbul'dan mı geldiniz?

- Hayır, Ankara'yı bilir misiniz?
- Duydum ama bilmiyorum. Ankara, İstanbul'a yakın mı?
- Türkiye'nin sizin söyleşinizle başkasıbaşı..
- Türkiye çok büyük zaten. Ben Antalya'yı, Marmaris'i gördüm.
- O o.. siz en güzel yerleri görmüşsünüz.
- Öyle, ama en çok İstanbul'u sevdim. Ancak hiç gezemedim İstanbul'u.. doya doya gezemedim..
- Neden gezemediniz?
- Polis korkusundan. Pasaport sorarlar diye. Turist vizesiyle uzun süre çalışmak zorundaydık.

Önümdeki kitap, rusça, biraz önce doya doya seyrettiğim akşamın pembe, kırmızı, eflâton, mor renkleri, ağaçlar, çiçekler, kilisenin kulesi, kuşlar ve masamdan ayrılmayan hamile köpek.. her şey her şey silindi, bir Tanya vardı şimdi.. Konuşurken biçimli, dolgun dudaklarının hafif sağa kıvrılması, bembeyaz dişleri, dilindeki pelteklik, yanakları ve açık mavi, masmavi gözleri vardı.. Konuşurken, bir tutam saçın sol gözü üzerine düşmesi ve eliyle saçını itmesi vardı sadece... Zaman ve mekân Tanya'ydı. Hayatımda ilk kez bu kadar güzel, ilk kez bu kadar sevimli bir kızla ve ilk kez bu kadar yakın oturuyordum. Bir ara dizi dizime değdi; sırtımdan soğuk bir ürperti geçti. Kalkıp gitmemeliydi masamdan. Oturmalydı, geceye, geceden sabaha ve gecelere, sabahlara kadar oturmalydı ve hep o konuşmalıydı. Hep o, devrik, eksik cümleleriyle, yanlış, peltek telâffuzlarıyla konuşmalıydı ve ben onu dinler gözükmeliydim. Gitmemeliydi. Bir şey ismarlamadığımı hatırladım. Önümdeki fincana baktı; o da çay söyledi.

- Gagauzsunuz değil mi?
- Evet Gagauzum. Gagauzum ama ben de ne olduğumu bilmiyorum. Babam Gagauz ama annemin babası Ukrayn, annemin annesi Rus... Hiç böyle bir karışım gördünüz mü? Ama ben annemin tarafına, yani Rus tarafına çekmişim.

Çünkü baba tarafım esmer; anne tarafım sarışın ve mavi gözlü. Şimdi söyleyin ben kimim?

- Siz nasıl hissediyorsunuz kendinizi?

- Ben mi? Ben, kendimi Türk hissediyorum. Daha doğrusu Türk hissetmek istiyorum. Türkleri çok seviyorum. Kadınlarınızı değil ama..

- Anlamadım, neden kadınlarımızı değil?

- Meselâ bizim kadınlar çok çalışırlar, işte, pazarda, tarlada hep kadın vardır. Erkek çalışmaz. Ama kadın, kocasına karşı görevini de yapar. İtiraz etmez. Yine de koca hakimdir eve. Kadın itaat eder. Ama sizin kadınlarınız hem çalışmıyorlar; hem de çok kibirliler. Kocalarına hayatı zehir ediyorlar. Tanıdığım bütün erkekler şikâyetçi karılarından. Özür dilerim ama, sizin kadınlarınız seksî de bilmiyor. Yabancı bir kadın görünce erkekleriniz aç kurt gibi saldırıyorlar.

Durdu. Böyle bir konuya girdiği için pişman olduğu; benzetmelerinden utandığı belliydi.

- Özür dilerim. Biraz ileri gittim galiba. Ben Türkleri seviyorum. Hep Türk olmak isterdim.

- Yanlış taraftan baktığınız için kadınlarımızı da yanlış tanıyorsunuz. Siz hep ahlâksız erkeklerle karşılaşmışsınız. Bu tip erkeklerin anlattıklarından yola çıkarak kadınlarımızı da yanlış değerlendiriyorsunuz. Bilseniz, Türk kadını dünyanın en çok yorulan, en vefalı, yani kocasına ve ailesine bağlı, en dürüst kadınıdır. Gerçek Türk kadını tanımanızı isterdim.. Mesela birkaç fahişenin yüzünden bütün Moldovan kadınları fahişedir denilebilir mi? Asla!..

Hiç susmadı. Mavi gözleri zümrüt rengine döndü önce, sonra koyulaştı koyulaştı; saçları gölgelendi.. İyice yaklaştık. Artık nefesini hissedebiliyordum yanaklarımda. Neler konuştu, ben neler konuştum bilmiyorum. Moskova metrosundan, San Petersburg'daki Beyaz Geceler'den, Moskova'dan, Rus Çeçen savaşından bahsetti. Çukça dedikleri Eskimolarla ilgili fıkralar anlattı. Derin bir iç geçirdi ve:

- Sovyet zamanı güzeldi dedi.

Aslında Sovyet dönemine özlemi pek çok kişiden duymuş ve doğrusu şaşırıştım.

- O zaman geçim kaygısı yoktu. Kazancımız az da olsa yetiyordu. Yarım aylığımızla istediğimiz tatili yapabiliyorduk. Çalışmamıza göre araba da, lüks eşya da alabiliyorduk. İlaç, doktor, yiyecek derdi yoktu. Ama ya şimdi... Şimdi çok kötü. Şimdi köylerin yarısı dışarda. Erkekler Moskova'da, kadınlar Türkiye'de. Moldova'daki kadınların neredeyse yarısı Türkiye'de. Aileler parçalandı; çocuklar ortada kaldı. Köylerde kadın, kız kalmadı...

Memurlarının yirmi, otuz dolar maaş aldığı bir ülkenin trajediye dönüşen acıklı hikâyesini anlatıyordu Tanya, kimi zaman duygulanarak. Para kazanabilmek umuduyla Türkiye'ye koşan kızların nasıl fahişe olduklarını; kocaları ve çocukları evde bekleyen genç ve güzel kadınların nasıl kirlendiklerini; ailelerdeki parçalanmanın, anne sevgisinden, anne şefkatinden mahrum yetişen çocukların nasıl sağlıksız bir toplum yaratacağını anlatıyordu. Suçtan, suçlu çocuklardan, hasta çocuklardan bahsediyordu. Dayanamadım.

- Ne çok şey biliyorsun sen Tanya... Halbuki çok gençsin.

Güldü. Hoşuna gitmişti.

- O kadar değil. Yirmi beş yaşındayım. Ama hayat, yaşadıklarım çok yaşlandırdı beni.

- Vallahi ben seni on sekiz, on dokuz yaşında sandım.

Konuyu değiştirdi birden..

- Türkiye'den kazandıklarımla bir ev aldım biliyor musunuz.. Gerçi geniş değil ama olsun. İlerde, bahçeli, tek kat bir ev almayı düşünüyorum.

Uzun uzun ev hayâlini, bahçedeki köpeğini; ekeceği domates, biber, salatalık ve çiçekleri anlattı. Çiçekler olmalıydı, çiçekler; güller, lâleler.. Sabahları çiçek kokularına uyanmalıydı. Annesi de vardı ama.. Hayatındaki en önemli kişi annesiydi. İçkici babası evi terk edip Kiev'e kaçmış,

orada bir başka kadınla yaşamaya başlamıştı. Annesi gençti ama yaşadığı acılar onu çok yıpratmıştı. Şimdi köyde yalnız yaşıyordu. Köyden getirecek ve hiç yanından ayırmayacaktı annesini. Evinde annesinin dua edeceği bir köşe mutlaka olacaktı.. Papazlara inanmasa, kiliseye gitmese de iyi bir hristiyandı Tanya. Allah birdi. Onu seviyordu. Allah, müslümanların da Allah'ı, hristiyanların da Allah'ıydı. Ama çıftıları, yani Yahudileri hiç sevmiyordu. İlerde belki de kendisini tamamen Allah'a adayacaktı. Ama önce ev..

Saat epeyce ilerlemişti. Hava serinlemişti. “Üşümüyor musun?” diye sormak geçiyordu ki içimden,

- Üşüdüm dedi. İsterseniz... sizin için mahzuru yoksa dolaşalım.

- Benim daha iyi bir teklifim var. Birlikte bir şeyler yiyelim...

Durdu, uzun bir tereddüt geçirdi.

- Yanlış anlama lütfen; sadece yemek..

Güldü.

- Hayır, yanlış anlamadım. Kesinlikle yanlış anlamadım. Ama evde.. neyse, olur gidelim.

Birden değişmişti Tanya. Bir türlü anlam veremedim bu değişime. Biraz önceki genç kız gitmiş, durgun bir kadın gelmişti. Kalkttık. Yan yana yürürken, kolu koluma değiyordu. Çok düzgün, muhteşem bir vücudu vardı. Mankenler gibi yürüyordu. Yanında eziliyordum Tanya'nın. Adımlarımı şaşıırıyordum.

Yol boyunca ve lokantada hiç konuşmadı. Çatalını tabağa götürüyor ve adeta yiyeceklerle oyalanıyordu. Birkaç parça et ve patates aldı o kadar. Ekmek hiç yemedi. Başını kaldırdı; gözlerimin içine uzun uzun baktı. Bu gözler masama oturan güzel kadının gözleri değildi. Sanki ağlayacaktı; uzun uzun baktı gözlerime. Birden değişiverdi. Tanya yeniden gelmişti. Güldü.

- Bir konyak içebilir miyim?

- Konyak mı? Ne yapmak istiyordu bu kız? Çaresizce:
- Tabîi, dedim.
- Belki de anneme giderim yarın. Kim bilir. İstanbul'dan, çalıştığım yerden ısrarla istiyorlar beni.

Bir yudumda bardağı yarıya indirdi. Sarhoş mu olmak istiyordu? İşte o zaman felâket olurdu. Ne yapardım sonra...

Bardakla oynuyordu; ama bir şeyler anlatmak istediğini hissediyordum. Masanın üzerinde iki eliyle çevirip durduğu bardağı, bir alkolik gibi dudaklarına götürdü ve sonuna kadar içti. Bardağı bana doğru uzattı.

- Bir bardak daha içebilir miyim?

Çaresizce:

- Peki, dedim. Garson kıza bardağı işaret ettim.

Şimdi gözleri daha parlaktı. Yana kıvrılmış pembe dudaklarında ince bir gülümseme vardı. Gözlerimin içine bir fahişe gibi baktı. Sırtımdan soğuk bir rüzgâr geçti. Allah'ım, n'oluyordu? Böyle olmasını istemiyordum. Tanya'nın böyle bakmasını istemiyordum. Tedirgin olduğumu anlamıştı. Utandı, yanakları pembeleşti, başını yeniden eğdi.

- Size rahatsızlık vermiyorum, değil mi?
- Hayır Tanya; ama, fazla içme lütfen. Ben sarhoş kadınlara alışık değilim, dedim şakayla karışık.

İki eliyle ağzını kapatıp gülmeye başladı. Şaşkındım; nasıl tepki vereceğimi, nasıl davranacağımı kestiremiyordum.

- Bilir misiniz babamı çok severdim ben. Babama âşıktım. Ama içtiği zaman ondan nefret ederdim. O güzel, o dünya güzeli, o şakacı insan gider; gözleri kanlanmış bir canavar gelirdi yerine. Hangisi babamdı kestiremezdim. Öfkesini, kavgalarını anlayamazdım. Mutlaka bir bahane bulur annemle kavga ederdi. Annem ağlardı hep; ağlardı sadece. Asıl bana acı veren; annemin başka erkeklerle olmak istediğini sanmasıydı. Hâlbuki annem, babamla severek evlenmişti. Ve bilirdim ki, annem hep sevdi babamı. Belki hâlâ seviyor. Belki, hâlâ

gelmesini bekliyor babamın. Anneme yaptığı zulme, hiçbir şey söylemeden zavallı kadını terk edip gitmesine rağmen, para istedi benden.

- Sen ne yaptın?

- Gönderdim. Ben babamı seviyorum. Annem duysa çok kızardı herhâlde. Onu çok özlüyorum. Şimdi, ne hâlde bilmiyorum. Biliyor musunuz, bir kadın istediği zaman erkek bulabilir; bir erkek de istediği zaman kadın bulabilir ama, bir çocuk istediği zaman ne anne, ne de baba bulabilir. Ben babamı çok sevdim; onun kokusunu çok severdim. Ama içtiği zaman elbisesi, ağzı öyle iğrenç kokardı ki... Sarhoşken beni kucağına alıp sevmek isterdi. Midem bulanırdı o ekşimsi kokudan. Sevmek isterdi... Ben yüzümü kaçırınca odanın ortasına fırlatırdı. Sakatlanacağımı, hatta ölebileceğimi hiç düşünmeden odanın ortasına savururdu.

Durdu, peçeteyle burnunu sildi.

- Özür dilerim, sizi sıkıyorum... Ama korkmayın, sarhoş olmayacağım. Bugün çok farklı. Bir şey söylemek istiyorum size..

- Tabii buyur..

- Çok iyisiniz. İlk defa, bana farklı bakmayan bir erkekle beraberim.

- O kadar değil Tanya. Abartıyorsun. Benden daha iyi, çok daha iyi o kadar insan var ki.. Sen belki iyileriyle karşılaşmadın.

- Artık hiç kimseye güvenim kalmadı. Neyse; bırakalım bunları. Ama bu gece hoş gör beni. Dışarıda ay var, yürüyelim isterseniz.. Beni eve kadar götürür müsünüz?

-Tabii, ne demek..

Garsonu çağırdı ve tabakları işaret ederek Rusça konuştu. Garson tabakları alarak çıktı. Bana döndü Tanya:

- Yazık o kadar para verdiniz. Çöpe gitmesin; daha sonra iştahım gelince yerim diye paket yaptırдым.

”Ocakbaşı”ndan çıktık. Hiç de sarhoş değildi. Lenin caddesinden gitmemeliydik. Mutlaka birileri görecektir ve ”Mühendis İsmet bey, kadın götürüyor” diye düşüneceklerdi. En iyisi pazar yerinden gitmekti.

- Evim, terminalden ilerdeki beş katlı apartmanlarda. Yorulacaksınız ama.

Koluma girdi. Tedirgin oldum, ama kolumdan çıkmasını isteyemedim. İyice sokuldu; başını omuzuma koydu. Lâcivert gökyüzüne bakıyordu. Ayın ışığı, kilisenin beyaz kulesine vurmuştu. Ağaçların yaprakları ışıltılı ışıltılıydı. Durdu. Önüme geçti:

- Karınız bizi bu hâlde görse ne derdi

Güldüm.

- Karım, çok anlayışlı, çok hoşgörülü bir kadındır ama bizi bu hâlde görseydi herhâlde iyi şeyler düşünmezdi.

- Ben de olsam düşünmezdim. Biz... biz iyi insanlarız değil mi? Belki aşktan da, seksten de farklı, belki.. ne bileyim, çok güzel şeyler, duygular vardır... Biz, Allah'ın iki güzel insanı... Sen Petersburg'da, beyaz gecelerde kol kola yürümeliydik ve ben şarkı söylemeliydim size. Size şarkı söylemek istiyorum..

- Elbette, çok mutlu olurum.

Yumuşak, kadife gibi sesiyle rusça bir şarkıya başladı. Hüzünlü bir aşk şarkısı olduğu belliydi.

- Çok... çok teşekkür ederim Tanya. Dostoyevski'nin ”Beyaz Geceler”inin sonunda vardır ya o cümleler: ”Nastenka, bana yaşattığın o mes'ut dakikalar için sana minnettarım. Tanrım, bir anlık saadet, ama bir ömür boyu sürecek...” Ben de, bu geceyi ömür boyu unutmayacağım ve kalbimde güzel bir hatıra olarak yaşatacağım.

İyice sokuldu. Sevilmek, okşanmak isteyen bir çocuk gibiydi şimdi. Ay vardı... Lâcivert gecede hiç konuşmadan yürüdük. Nefeslerimizi duyuyorduk.

- Bu apartmanda benim dairem, dedi.

- Döneyim ben...

- Hayır, gelin..

Kararsızdım. Bir şeyler olacaktı biliyorum. Kalbim daha hızlı çarpmaya başladı. Bacaklarım titriyordu. Tanya'ya itaat ettim. Kolumdan çıktı. Şimdi, bir ev sahibi vakarıyla yürüyordu önümde. Evi birinci kattaydı. İçinin tamirini, dekorasyonunu zevkine göre yaptıracaktı. O kadar da değil; pencere demirlerini de değiştirecekti. Pencere demirlerinin şekli güneş doğuyor gibi olmalıydı. Apartmanın kapısından girer girmez burnuma, insanın genzini yakan iğrenç yemek, yağ ve kanalizasyon kokusu geldi. Karanlıkta merdivenleri, Tanya'ya sokularak çıktım. Sağ taraftaydı evi. İki kapı vardı. Durdu Tanya. Yine değişmişti. Bir şey söylemesini bekliyordum. O, başı önünde bekliyordu. Bir dakikadan fazla sürdü beklemesi. Başımı kaldırmadan:

- İçeri gelmeni istiyorum.

- Geç olmadı mı Tanya? Yollar da çok karanlık.. Pekâla..

Anahtarı çevirdi; açılan kapıdan zayıf, sarı bir ışık döküldü. Antrenin ve hemen karşıdaki camekanlı salonun ışıkları yanıyordu. Girdim.

- Ayakkabılarını çıkarmana gerek yok.

İkimiz de içerdeydik şimdi. Kapıyı kapadı. Bir anda gördüm. Eski bir divanda uzun sarı saçları kıvrır kıvrır bir oğlan çocuğu üzeri açık uyuyordu. Sağ kolu divandan sarkmıştı. Döndüm; Tanya, gördüklerim karşısında tepkilerimi ölçmeye çalışıyordu. Yüzü acınacak hâldeydi. Dudakları titriyordu. Elimden tuttu, camekanlı kapıya çekti. Karşı divanda da bir kız çocuğu yatıyordu. Yürüdü, önce kızın üzerini örttü; sonra eğilip yanağından öptü. Karşıdaki divana yürüdü. Üstünü örterken oğlan çocuğu uyandı. Annesine şaşkın şaşkın baktı; uykulu gözlerini kırıştıtararak Rusça bir şeyler söyledi. Sesi ağlamaksıydı. Tanya, sırtı bana dönük divana oturdu ve yeniden uyuyan çocuğun saçlarını okşadı. Ben, camekanlı kapının eşiğindeydim. Gördüklerimi anlamaya çalışarak Tanya'yı ve çocukları seyrediyordum. Dışarda köpekler

havlıyordu. Dünyanın hiçbir kentinde, Komrat'daki kadar köpek yoktur sanırım. Köpekler vardı dışarıda; yalnızlık vardı, korku vardı ve ben, bana doğru dönmeye cesaret edemeyen Tanya'yı seyrediyordum. Dönmedi:

- Bana kızmadınız değil mi?

-....

- Çocuklardan belki de bahsetmeliydim size.

- Hayır, hiçbir şeyden bahsetmek zorunda değildin Tanya. Şaşırdım sadece, o kadar. Peki kocan?

- Ayrıldık... Uzun zaman oldu. Sanki bin yıl...

Kalktı. Yanıma kadar yürüdü, sonra dönüp kızına baktı.

- Mutfağa geçelim mi?

- Nasıl istersen..

- Orada daha rahat konuşuruz. Hem, isterseniz çay yaparım size.

Uzanıp ışığı söndürdü; o önde mutfağa geçtik. Minicik bir mutfaktı. Küçük masanın iki tarafına oturduk. Kalktı:

- Daha rahat bir şey giymek istiyorum, mahzuru var mı?

- Lütfen, nasıl rahat ediyorsan öyle yap.

Biraz sonra, gül kurusu bir sabahlıkla geldi. Saçlarını omuzlarına bırakmıştı. Göğüs dekoltesi çok aşırıydı. Yoksa bilerek mi yapıyordu bu kız anlayamamıştım.

- Bir sigara verir misiniz? Çay ister misiniz? Ama ben bir bira içmek istiyorum.

Yeniden kalktı, buzdolabını açtı. Buzdolabı bomboştu. İçinde bir iki tabak vardı, o kadar. Birayı açtı, bardağa dökmeden kafasına dikerek bir yudum aldı. Karşıma oturdu. Ayak ayağın üzerine atınca, bacakları olduğu gibi ortaya çıktı. Şimdi çorapsızdı. Gözlerimi bacaklarından kaçırdım. Herhalde fark etmişti.

- Böyle bir tabloyla karşılaşmanızı istemezdim. Aslında sizin karşınıza tertemiz, bir bakire olarak çıkmak isterdim.

Biliyordum, konuşmak istiyordu, ama, söze nereden başlayacağını bilemiyordu.

- Nereden başlayacağımı, size karşı utanmadan, nasıl anlatacağımı bilemiyorum...

- Tanya, hiçbir şey anlatmak zorunda değilsin. Kendini zorlama. Ama anlatmak istersen, dinlerim.

- Anlatmak istiyorum.

Anlattı.

Kocasını sevmiştir. O zaman daha on altı yaşındaydı. Kocasını çok yakışıklı, konuşkan, sevimli bir gençti. Kendisinden sadece iki yaş büyüktü. Birbirlerini sevdiler ve aileler karşı çıkınca da kaçtılar. Kocasını yakışıklı, sevimliydi ama işsizdi; daha da kötüsü çalışmaya hiç niyetli değildi. Bir süre, ailelerin yardımlarıyla yaşadılar. Bu arada Viktor'a hamile kalmıştı Tanya.. Hamileliği sırasında kocasının başka kızlarla oynadığını fark etti. Barlara, içkiye dadanan kocasını da babası gibi geç saatlerde eve sarhoş geliyor; leş gibi kokan ağzıyla koynuna girip sızıyordu. Daha hamileyken, o çok sevdiği kocasından tiksine, nefret etmeye başlamıştı. Geriye dönüş yoktu. Çaresiz her şeyi kabullenecekti. Ne yapacağını bilemiyordu. Gizli gizli ağlıyordu annesi gibi..

Viktor dünyaya gelmişti, ama nasıl... O gece sancıları tutmuştu ve kocasını yoktu evde.. Adeta sürünerek yan komşudan yardım istemiştir. Gecenin bir yarısı hastaneye kaldırmışlardı Tanya'yı.. Kocasını yoktu yanında. Zor bir doğum olmuştu. Dünyanın hâlini bilircesine Viktor'u gelmek istemiyordu bir türlü.. Sabahın ilk ışıklarıyla beraber bebeği doktorun elleri arasından ilk çılgınlığını koparıyordu. Zavallı Victor...

Kocasını hiç affetmeyecekti. Sevdiği adamın ellerini tutmak isterdi o sancılar arasında. Onun gözlerinde acısını hafiflesin; nefesi yanaklarında olsun isterdi... Ölümüne çok yaklaştığı o dakikalarda gözlerinde bir tek o olsun isterdi... Ama, kocasını yoktu. Ancak, öğlene doğru, şarap kokan o iğrenç nefese uyanacaktı. Utanan, gurlanan, ne yapacağını bilemeyen; babalığa henüz hazır olmadığı her

hâlimden belli olan kocasından tiksinecek, nefret edecekti... Sadece acıyacaktı ona... Bir anda kendisini çok yaşlanmış hissedenden Tanya, artık önünde bekleyen zorluklara hazırlıklı olmalıydı. Yeni bir hayat, yeni bir dönem başlıyordu ve bu hayatta kocasına yer yoktu. Hastaneden kucağında kundağa sarılı bebeğiyle çıktı. Hayatı, dünyayı, gökyüzünü, ağaç yapraklarını, kuşların cıvıltılarını yeniden keşfeden Tanya'nın adımları evi yerine annesinin evine doğru yöneldi. Kocasını şaşkındı. Hiçbir şey söylemeden annesinin evine yürümüştü.

Ağlayan, sızlayan, ayaklarına kapanan kocasına acıyordu sadece... Artık bir şeyler yapmanın zamanı gelmişti. Victor mama istiyordu, bez istiyordu, giyecek istiyordu... Çalıştı... çalıştı... çalıştı... Magazinlerde (dükkân), barlarda, inşaatlarda, tarlalarda... hep çalıştı.. Aldığı para sevgili Victor'unun bezine bile yetmiyordu. Ama o kadar güzel, o kadar sevimliydi ki Victor... Onun geleceğini düşünmek zorundaydı. Zayıflamış, gözlerinin önüne mor halkalar inivermişti. Bir gün annesinin dizleri dibine oturdu ve

- Türkiye'ye gitmek istiyorum anne... dedi.

Zavallı annesi şaşkındı; küçük Tanya'sının saçlarını okşadı ama hiçbir şey söylemedi. Biliyordu ki, Tanya bir şeyi kafasına koydu mu yapar. Ona engel olunamaz.

Lena, İstanbul'daki zengin evlerinde, becerikli, hamarat, eli temiz kızlara Vala hanımın iş bulduğunu söylemişti. Komrat'a gidip görüştüler Vala'yla... Herşey ne kadar çabuk ve kolay geliyordu.

Pasaportunu aldığı gün adeta ayakları yerden kesilmişti. Türkiye'de zengin bir ailenin evine yerleşecek; gece gündüz demeden çalışacak... çalışacak... çalışacak ve çok kazanacaktı. İyi bir ev alacaktı kazandıklarıyla, bir iş kurardı belki de... Ama annesini, Victor'u dünyanın en mutlu insanları yapacaktı. Ne isterlerse alacaktı. En iyi yiyecekler, en iyi giyecekler, en iyi oyuncaklar...

Ayrılık vakti gelip Victor'u kucağına aldığı zaman tam göğsünün üzerinden bir şeyler sökülüyordu sanki.. Annesine

sarılıp hıçkıra hıçkıra ağladı. Şimdi iki çaresiz, iki zavallı kadın ağlıyordu. Çığlıklarını yüreğinde saklayan annesinin yanaklarından gözyaşları akıyordu. Minibüste de devam etti ağlaması. O kendine güvenen Tanya, ürkek, zavallı bir serçe yavrusu oluvermişti. Çok korkuyordu. Bilmediği bir dünyanın kucağına koşarken daha bir çocuk olduğunu iyi biliyordu. Korkuyordu...

Pis bir otel odası, ürküten kalabalıklar, yüksek yüksek binalar, binlerce milyonlarca araba, egsoz dumanı, gürültü, kalabalık, yakıcı sıcak.. İstanbul üzerine üzerine geliyordu Tanya'nın.. Herşeyden, herkesten korkuyordu. Nihayet müjdeli haber geldi. Tanya, Silivri'de bir eve yerleştirilecekti. Görmeye geldi genç bir adam ve karısı. İki çocukları varmış bakılacak. Beğendiler. Saf, temiz güzelliği genç çifti büyülemişti adeta. Tanya, utanmıştı. Otelden eşyalarını alıp yola çıktılar. İçindeki korku yok olurken, farklı, tarif edemediği bir heyecan boğazını sıkıyordu adeta.

Evi, ev halkını, en çok da çocukları sevdi... Artık Viktor yerine sevebileceği çocuklar vardı. Zaten bütün işi çocuklardı. Halil Bey, Tanya'ya bir baba, bir ağabey gibi davranıyordu. Zerrin hanım da öyle. Ama, Halil Beyin babası Nihad Bey, ürkütüyordu Tanya'yı. Yaşlı adamın bakışlarından, fırsat bulunca elini yakalamasından çok huzursuz oluyordu. Bir zaman sonra masaj istemeye başladı Tanya'dan. Nihad Beyin asıl amacının masaj olmadığını anlıyordu ama ne yapsın kovulmak istemiyordu. Yaşlı adam, Tanya'yı kucağına oturtmak, yüzünü, saçlarını okşamak istiyordu. Her seferinde bir bahane ile kaçıyordu... Evde kimsenin olmadığı, çocukların uyuduğu bir saat yaşlı adam, adeta saldırdı Tanya'ya. Sinirleri boşalıp akşama kadar ağlamıştı. Akşam olunca olanları Zerrin Hanıma anlattı. Zerrin hanım, kayınpederinin kadınlara olan zaafını biliyor olmalıydı ki, hiç ses çıkarmadı. Halil Bey gelince salona çekilip konuştular. Tanya, kovulmaktan korkuyordu. Öyle olmadı. Halil Bey, kendisini çağırıp utanarak babası adına özür diledi. Söylediğine pişman olmuştu Tanya. Artık, hiçbir ilişkinin eskisi gibi olmayacağını biliyordu. Nihad

Beyin tacizleri bitmişti. Utanıyordu Tanya...

Üzerindeki ağırlıkla uyandı Tanya; kıpırdıyamıyordu. Nihad Bey, üstüne olduğu gibi abanmış geceliğini yırtarcasına çıkarmaya çalışıyordu. Tanya çırpınca bir eliyle ağzını kapattı. Boğulacak gibiydi. Dizleriyle karnına vurarak yaşlı adamı üzerinden attı. Şimdi hıçkırarak ağlıyordu. Gürültüye Halil Bey geldi. Yerde yatan babasını, hıçkıra hıçkıra ağlayan Tanya'yı görünce, genç adamın gözlerine kan yürüdü. Babasını kaldırdı yerden; koluna girip götürdü. Biraz sonra geri döndü. Sandalyeye oturdu. Özür dileyerek lâfa başlayan Halil Bey, bavulunu hazırlamasını istedi Tanya'dan. Ertesi sabah gözyaşları içinde ayrıldı evden. Halil bey, defalarca özür diledi. Bir zarf içinde parasını uzattı. Yol boyunca nasihatler etti, tenbihlerde bulundu.

Yine oteldeydi. İki hafta hiç dışarı çıkmadan, otelde kaldı. Balkonun kapısından bile dışarı çıkamıyordu. Yemeğini odasına getiriyorlardı. İki hafta hapis hayatı yaşadı. Bir akşam üzeri, çiçek bozuğu yüzüyle İdris geldi. Bozuk Türkçesi, kırmızımsı esmer yüzü, küçük, kanlı, kara gözleriyle ne çirkin bir adamdı İdris.. Bir hastaya bakacaktı güya Tanya.. Bavulunu alıp karanlıkta dışarı çıktılar. Bir araba bekliyordu kendilerini. Işıklı caddelerden, yoğun trafikten, neon ışıkların yıkadığı sokaklardan, karanlık apartmanların çevirdiği sokaklardan geçtiler... Tuz kokusu burnuna geldi önce, biraz sonra da deniz çıktı karşısına. Ama zift gibi karanlıktı deniz.. Böyle hayâl etmemişti denizi.. Yeniden ara sokaklara saptılar. Beyaz bir apartmanın önünde durdu araba. İdris bavulları aldı, öne geçti. Birlikte merdivenleri çıktılar. Ağır bir parfüm ve rakı kokusunun genzi yaktığı geniş bir salona girdiler birdenbire. Kadınlar vardı yarı çıplak; birkaç erkek içiyordu... Bunlar Ukraynalı, Romen, Rus, Gürcü, Ermeni kadınlardı... Tanya'ya acıyarak baktılar. Tanya henüz çocuktuktu, Tanya zavallı ürkek bir çocuktuktu. Tanya, ürkek bir serçe yavrusuydu. Bilmiyordu neden, Victor'u, terkettiği kocasını, annesini, Nihad Beyi ve artık çok uzaklardaki karanlık oteli hatırladı. Her şey ne uzaktı. Tanya yorgundu, çok yorgundu. Ağlamak istiyordu,

ama daha çok uyumak istiyordu. Annesinin koynuna sokulup uyumak istiyordu. Ağlamadı Tanya. Artık hiç ağlamayacaktı; ağlamamaya karar vermişti. Biri, elinde rakı kadehi tutan sarışın Ukraynalı, çılgılık gibi bir kahkaha kopardı. Bu kahkaha tiksindirdi Tanya'yı... Şaraptan tiksindiği kadar tiksindirdi, rakıdan tiksindiği kadar tiksindirdi... Ama bu kahkahayı öğrenmeliydi; rakı içmeyi iyi öğrenmeliydi Tanya...

Sustu Tanya. Gerisini anlatacak mecâli yoktu.

- Yeter Tanya, lütfen anlatma gerisini...

- İşte böyle..

- Şeyi sormak istiyorum..

- Elena'yı mı? O Türk işte. Babası Ömer. Birbirimizi sevdik ama ben şeydim artık... Onun ailesi çok tutucu. Olmadı. Sanıyorumki bir gün gelecek Ömer, kızı Elena'yı, beni, oğlum Viktor'u alıp götürecektir ışıklı bir eve. Ya da gelip yerleşecek buraya; bir iş kuracağız birlikte. Hayâl işte... Onu seviyorum ama biliyor musunuz? Çok sevdim. O kadar saf, o kadar iyi, o kadar mert bir erkekti ki... Bilemezsiniz... Biraz korkaktı; çok korkuyordu ailesinden. Siz Türkler hep öylesiniz...

Durdu. Birasından bir yudum aldı. Masaya bıraktığım paketten bir sigara çekti. Hemen çakmağı yaktım. Sigarasının dumanını seyrediyordu.

- Bu akşam niye çıktım biliyor musunuz? Bütün param bitmişti. Çocuklara yiyecek almalıydım. Bir kaç ley bulur...

- Lütfen sus!

- İsterseniz burada kalabilirsiniz. Çok geç oldu. Bu saatlerde Komrat tekin değildir. Siz Türkleri çok paralı sanıyorlar. Allah korusun...

Sesinde bir davet vardı.

- Giderim, merak etme... Yine görüşeceğiz. Belki daha çok görüşeceğiz. Bir sıkıntın olduğunda beni ara. Bir ağabeyi, bir babayı arar gibi ara. Hiç çekinme, hiç utanma. Lütfen... Hadi istirahat et artık sen de.

İkiyüz ley vardı cebimde.

- Tanya kusura bakma yanımda fazla para yok. Ama yarın getiririm sana. Bununla çocuklara bir şey alırsın.

Parayı masaya bıraktım. Kapının önüne geldiğimde kolumdan tuttu; başını omuzuma koydu. Sımsıkı sarıldı.

- Her şey için teşekkür ederim.

Yanağımdan öptü; baktım, gözleri yaşlıydı. Dışarıda serin bir hava çarptı yüzüme. Kendimi, karanlık bir sinema salonunda acıklı bir film seyredip dışarı çıkan adam gibi hissediyordum. Neden daha çok para yoktu yanımda? Olsun yarın getiririm.

Eve kadar rüyada gibi yürüdüm. Nevzat Özkan beyi okuduğu kitaptan koparıp Tanya'yı anlattım. Nevzat yaptıklarımı doğru bulmuyordu. Bizi birlikte gören insanlar ne düşünürlerdi. Yanlıştı belki ama Tanya gerçektir. Dışarıda o kadar çok Tanya vardığı.. Tanya hayatın gerçeğiydi. Tanya'yı anlamadan Moldova'yı, Gagauzya'yı anlamak ne derece mümkün olabilirdi. Beni tedbirsizlikle suçlarken Nevzat beyin de çok duygulandığını biliyordum.

Gökyüzü aydınlanıncaya kadar uyuyamadım. Tanya'yla yaşadıklarımı dakika dakika yeniden yaşadım. Yarın erkence kalkıp bir şeyler alıp Tanya'ya gitmeliydim. Kuş cıvıltıları arasında sızmışım.

Öğlene doğru uyandım. Uyanır uyanmaz Tanya'yı hatırladım. Acelece traş oldum, giyindim.

Her sabah saat dokuzda odanın kapısını açıp;

- Tak tak ortak; artık kalk.. kahvaltı hazır, diyen Nevzat bey herhalde uyandıramamıştı beni.

Kristal'e koştum. Ekmek, peynir, çikolata, gofret, yağ, şeker, çay, zeytin, bal... gözüme ne takılırsa aldım. Bana tercümanlık eden Gagauz kadın da şaşırılmıştı bu kıtlıktan çıkmış gibi yaptığım alışverişe. İki büyük poşet dolmuştu. Peki nasıl götürecektim. Taksi yoktu ki Komrat'ta. Nefes nefese, yüz metrede bir durup soluklanarak; kopacak gibi olan

bileklerimi ovarak yürüdüm. Terminale geldiğimde sırtım ter içindeydi. Terminalde bekleyen taksicimiz Vasi, beni görünce koştu, elimden poşetleri aldı. Bugün yine konuşkanlığı üzerindeydi Vasi'nin.. Ne sorsa cevap vermeyeceğimi anlayınca şaşırmişti. Sadece:

- Ne zaman alıyorsun benim arabayı? Bak böylesini bulamazsın.. Ben Passat alacağım. Sana, son olarak bin dört yüz dolara bırakırım.. dedi. Yüzüme baktı. Tepki vermediğimi görünce konuştuğuna pişman oldu. Dönüp dönüp bendeki değişikliği, neden selam vermediğimi, şaka yapmadığımı anlamaya çalışıyordu. Apartmanı tarif ettim.

Vasi'ye on ley atarak arabadan indim. İşte apartman.. Kalbim heyecanla çarpıyordu. Viktor'u, Elena'yı görecektim. Beni nasıl karşılayacaklardı? Apartmandan girdim; o pis kokuyu duymadım bile. Şimdi farklı bir heyecanı yaşıyordum. Kapının önündeydim. Bir süre tereddüt geçirdikten sonra, zile bastım. Zil çalışmıyordu. Kapıyı önce hafif hafif, sonra daha hızlı çalmaya başladım. İçerden ses gelmiyordu. Allahım, sabaha kadar beynimi kemiren o söz gerçek mi oluyordu?

"Belki de anneme giderim yarın. Kimbilir. İstanbul'dan, çalıştığım yerden ısrarla istiyorlar beni" demişti.

Çaldım... çaldım... çaldım.. Hemen yan kapıya geçip zile bastım. Kapıyı, iriyarı, aşırı şişman bir kadın açtı. Kıpkırmızı yanaklı kadın, küçük, ipil ipil mavi gözleriyle beni sorguluyordu. Yan kapıyı göstererek:

- Tanya... Tanya, nerede acaba?

Ruşça bir şeyler anlatmaya çalıştı. Anlamıyorum diye kollarımı açtım. Kapıyı açık bırakıp, karşı koridora geçti; biraz sonra başörtülü yaşlı bir kadınla döndü.

- Tanya.. dedim yeniden. Tanya, nerede?

Sarışın, şişman kadın, başörtülü kadına bir şeyler anlattı. Gagauz kadın bana döndü:

- Tanya, bu sabah erkenden annesinin köyüne gitmiş dedi.

Beynimden vurulmuşa döndüm. Sırtımdan soğuk terler

akıyordu. Başım dönüyordu.

- Olmaz... olamaz... yeniden İstanbul'a dönecek.

İki kadın da ne söylemek istediğimi anlamaya çalışıyorlardı.

- Hayır dedi, Gagauz kadın; İstanbul'a değil, annesinin köyüne gitmiş.

Kadınların yüzüne nasıl baktığımı bilemiyorum. Ama ikisi de çok şaşkındı. Poşetleri yerden alıp, karanlık koridordan, merdivenlerden indim; o iğrenç kokudan ve karanlıktan aydınlığa, temiz havaya çıktım. Dışarıda güneş vardı ıslık ıslık, sıcacık; kuş sesleri, çocuk sesleri vardı... Ve Tanya gitmişti. Tanya annesine gitmişti. Çocuklarını annesine bırakacak ve o çirkefe dönecekti.

Ne tarafa dönsem, Tanya'nın gözleriyle, saçlarıyla, biçimli dudakları, sular gibi berrak mavi gözleriyle karşılaşıyordum. Yürüdüm. Kollarım kopacak gibiydi ama durmadım, yürüdüm. Ayağım tökezliyordu ama yürüyordum. Hiçbir şeyi görmüyordum. Gözlerimde Tanya'nın sapsarı saçları, beyaz omuzları, masmavi, denizler gibi masmavi, gökyüzü gibi masmavi gözleri vardı... Mihail Çakır Koleji'nin önüne gelince, poşetleri hatırladım. Bileklerim kopacak gibiydi. Köşede çekirdek satan yaşlı kadını gördüm. Birkaç bani (kuruş) kazanmak için akşam geç saatlere kadar Kolej'in önünde bekleyen kadına yaklaştım. Şaşkın bakışları arasında poşetleri yanına bırakıp yürüdüm. Yürüyecek hâlîm yoktu artık.. Müze'nin önüne kadar gelmişim. Afganistan'da ölen askerler için yapılmış heykelin yanındaki sıraya oturdum. Dostum Tanas Karaçoban'ın eseri heykel, öne doğru, ölüme doğru atılmıştı sanki ve öylece donmuştu. Hep acımıştım heykelin önündeki levhada ismi yazılan delikanlılara. O delikanlılar belki de Afganistan'ın neresi olduğunu bile bilmeden gitmişler; ölmüşlerdi.

Dünyada ne kadar çok, haritada yerini bilmedikleri topraklarda, ne için öldüğünü bilmeyen asker; ne kadar çok Tanya, ne kadar çok Viktor ve ne çok Elana'lar vardı...

Tanya'ların yerini dolduracak, arı duru mavi gözlü Elena'lar...

Bu satırlar kaleme alındıktan (2002) üç ay sonra taksici Sava, arabasıyla birlikte yakılarak öldürüldü. Parktaki hamile köpek Bılı'nin (anlamı beyaz) beş yavrusu dünyaya geldi. Dördü öldü, birisini Katya hanım yaşatmaya çalışıyor. Vera, televizyonunu satıp pasaport aldı; dünya güzeli iki kızını kardeşine bırakıp Türkiye'ye gitti. Komrat Devlet Üniversitesi, Rusça öğretim görevlisi Marina B., milletvekili ve öğretmen Dimitri M.'nun karısı gibi Ankara Çankaya'da hizmetçilik yapıyor. Vala, Türkiye'de kayboldu. Söylenenlere göre Türkiye'de pek çok Gagauz ve Moldovan kadın kaybolmuş. Geceleri bir şeyi anlıyorsunuz, dünyanın en çok köpeği Komrat'ta.. Ve Komrat'a geceler hüzünlü şarkılar gibi iniyor. Zina hanım parkta yine Leonard Cohen'ın "Waiting for the Miracle"ını çalıyor.. Galiba şöyle idi birkaç mısraı şarkının: "Ardından yapacak hiçbir şey yok / Alındığını bildiğin zaman / Yapacak hiçbir şey yok / Sen beklemeye gittiğinde / Mucizenin gelmesini beklerken / Ardında yapacak bir şey yok... / Ana yolda düştüğünde / Ve rayda uzanırken / Sana "Ne yapıyorsun?" diye sorarlar..."